

LJUDMILA ULITSKAJAS

MEDEA I EE DETI:

**En studie av Ulitskajas fremstilling av
enkeltmenneskers liv og skjebne i sovjetperioden og
samfunnet som formet dem.**

Av Birgit Velsand.

Mastergradsoppgave i russisk litteratur

Institutt for russisk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Tromsø

Innhold

FORORD.....	3
KAPITTEL 1. Innledning	4
1.1. Problemstilling	7
1.2. Tilnærming, teori og metode	8
KAPITTEL 2. HANDLING OG KOMPOSISJON	10
2.1. Handlingsreferat	10
2.2. Romanens handlingsnivåer	22
2.3. Romanens hovedkonflikter	23
2.4. Etterkrigsgenerasjonens konflikter.....	25
2.5. Komposisjon, synsvinkel og forfatterens virkemidler	29
2.6. Symbolikk	34
2.7. Motiv	35
KAPITTEL 3. HOVEDANALYSE	41
3.1. Revolusjon, borgerkrig og krigskommunisme	43
3.2. Stalins regime	49
3.3. Enkeltmenneskers skjebner under Stalin.....	51
3.4. Sovjetunionens idealmenneske	53
3.5. Medeas reise.....	56
3.6. Aleksandra og Komsomol	58
3.7. Familieliv og kvinnes rolle i Sovjetunionen.....	60
3.8. Etniske folkegrupper i stalintiden: krimtatarene	62
3.9. Jødene.....	65
3.10. Dissidentene	69
KAPITTEL 4. KONKLUSJON	71
LITTERATURLISTE	74

FORORD

Det er en vidunderlig, men også litt vemodig, følelse å vite at arbeidet med mastergradsoppgaven i russisk litteratur nå er over. Oppgaven har fulgt meg i over ett år hvor jeg enn har oppholdt meg, fra biblioteket og kantina ved universitetet i Tromsø, til Holmeslett, Arkhangelsk, Oslo, Helligskogen, Jevnaker, Balsfjordvinden, Samota og Vadsø. I forbindelse med arbeidet med denne avhandlingen vil jeg rette en stor takk til Yngvar Steinholt, som har vært en dyktig, inspirerende og tålmodig veileder. Takk til korrekturleser Bente Velsand. Takk til mine trofaste og fantastiske Tromsø-venninner Anna og Carina, som har reddet meg fra 'asosialismen', en bivirkning av oppgaveskrivingen. Marte, takk for råd og tips og støtte. Robert Vic, du har vært en uvurderlig kilde til glede og inspirasjon. Og mens jeg fortsatt er i takkemodus: Tusen takk tante Mari og onkel Gunnar, Mormor, Bestemor og Mor og Far, for hyggelige brev og telefonsamtaler, nå tror jeg dere er glade for at jeg er ferdig.

KAPITTEL 1. Innledning

Nordmenns inntrykk av russere er ofte forbundet med fordommer. For mange er Russland noe stort og ukjent, både på grunn av språket, mentaliteten og styresettet opp gjennom tidene. Det knyttes gjerne en uro med hensyn til vår nabo i øst. Mange har fortsatt den kalde krigen friskt i minnet, og gjennom mediene den siste tiden har det blitt antydning en viss uro med hensyn til Russlands massive opprustning og makt demonstrasjoner. Gjennom litteraturen kan vi få en større forståelse av våre naboers mentalitet, vi kan få innblikk i hvordan de politiske begivenhetene og omveltningene har preget dem på en annen måte enn det vi får gjennom media og historiebøker.

Russisk litteratur har tradisjonelt sett vært opptatt av sosiale og etiske problemstillinger, i tillegg til at den har hatt et ansvar for nasjonens selvforståelse og utvikling. I løpet av sovjettiden skjedde store forandringer for litteraturen. Med den sosialistiske realismen som utviklet seg fra 1934, skulle litteraturen bidra til å skape det sovjetiske mennesket og være moralsk oppdragende. Å skrive i strid med konvensjonene kunne i stalintiden ende med forvisning eller dødsdom. Etter diktatorens død fikk litteraturen friere tøyler, og fra Brezjnev ble undergrunnskulturen akseptert så lenge den utfoldet seg utenfor offentligheten. Dersom man ønsket å publisere en tekst var det likevel aldri snakk om fri, kunstnerisk utfoldelse. Sensuren ble opphevet under Gorbatsjov. På 1990-tallet tok mange forfattere et oppgjør med den moralske innstillingen som ble krevd av forfatterne i sovjettiden, og gjorde det til et poeng å skrive utfordrende og sjokkerende. I motsetning til den sovjetiske litteraturen, som i liten grad hadde sammenheng med virkeligheten, ble litteraturen på 1990-tallet brukt til å beskrive virkeligheten i en mer realistisk retning. I dagens Russland er det ytrings- og trykkefrihet, i alle fall i teorien. Innen litteratur er det svært få begrensninger på hva som blir trykt, og forfattere blir ikke sett på som 'skadelige' med hensyn til å kritisere myndighetene. Derimot er det i større grad journalister som er i faresonen i dag, og Amnesty International er svært bekymret for sikkerheten til russiske journalister som våger å rapportere kritisk om russiske myndigheter. Et godt eksempel på dette er drapet på Anna Politkovskaja. Amnesty International tror at drapet hadde sammenheng med hennes kritikk av det russiske forsvarrets brutale overgrep i Tsjetsjenia. Og hun er ikke den eneste som har blitt tatt av dage i løpet av de siste årene fordi hun har ytret seg for mye.¹

¹ Amnesty International Norge, 20.12.2006. *Russland: Anna Politkovskaja drept.*
<http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/7FC83B315483F845C125724A004744DB>

I motsetning til mange andre russiske samtidsforfattere, som gjerne eksperimenterer både med form og innhold, er Ljudmila Ulitskaja av de forfatterne som holder på den tradisjonelle måten å skrive på. Hun kalles derfor gjerne tradisjonalist eller nyrealist fordi hun viderefører tradisjonell episk litteratur slik vi kjenner den gjennom klassikere som Dostojevskij, Tolstoj og Turgenev. Likhetene mellom Ulitskaja og de russiske klassikerne dreier seg om den logiske oppbygningen, brede persongalleri og detaljerte beskrivelser, og samfunnet som blir beskrevet gjennom menneskene, ofte med den psykologiske skildringen i sentrum.

Ljudmila Ulitskaja ble født i 1943 i Davlekanovo i Basjkiria, men flyttet til Moskva da hun var to år gammel, og vokste opp der. Faren var ingeniør, moren biolog. Hun utdannet seg til genetiker, men var involvert i en sak om illegal litteratur på 1970-tallet, der hun var med på å lese og spre forbudte samizdatskrifter,² noe som gjorde at hun mistet jobben som laboratorieassistent. Etter hvert begynte hun å jobbe som assistent i det jødiske teater i Moskva, der hun skrev artikler og programmer for teatret. Ulitskajas første noveller kom på trykk på slutten av 1980-tallet. I 1992 kom kortromanen *Sonetsjka*, og med *Medea i ee deti* i 1992 ble hennes første roman publisert. For romanen *Kasus Kukotskogo* mottok hun i 2001 Russlands mest prestisjetunge litterære utmerkelse, Bookerprisen. I tekstene henter hun inspirasjon fra den sovjetiske virkeligheten. Hun har imidlertid fått motstridende kritikk for sine arbeider. På den ene siden har hun hatt problemer med å bli anerkjent av profesjonelle kritikere, som har forsøkt å begrense Ulitskajas rolle ved å skrive lite om henne. Grunnen til dette kan blant annet være, ifølge Cand.philol. ved universitetet i Oslo, Bernhard L. Mohr³ at litteraturkritikerne mener at det ikke er tradisjonell litteratur Russland trenger i dag. En annen grunn kan være at Ulitskajas litteratur kan settes i sammenheng med det man kaller 'kvinnelitteratur', 'zjenskaja proza', som mange oppfatter som en noe nedsettende betegnelse på enkel trivillitteratur av og for kvinner. Ifølge Trine Søndergaard, Cand.phil. i russisk fra Københavns Universitet, finnes det flere eksempler på at kvinnelige forfattere avviser at de skriver kvinnelitteratur, noe hun forklarer med at betegnelsen 'zjenskaja proza', er tvetydig fordi den mer eller mindre bevisst av kritikerne brukes om hverandre med uttrykkene 'damskaja proza' eller 'damskaja povest', dameprosa eller damefortellinger. Selv om de russiske kritikerne har forskjellige oppfattelser av 'damskaja proza', brukes uttrykket sammenfattet om en slags trivillitteratur av, for og om kvinner. Uttrykket har en nedsettende

² Selvpublisert, ofte forbudt, litteratur.

³ Mohr, Bernhard L. og Martin Paulsen (red.) 2006: *Den nye vodkaen. Seks artikler om russisk, ukrainsk og hviterussisk samtidslitteratur*, Foreningen "Russiskantologi".

og negativ klang og genren kritiseres blant annet for å være preget av klisjeer, sentimentalitet og for å bagatellisere alvorlige emner.⁴ Ulitskajas prosa bærer tidvis med seg slike elementer, særlig med hensyn til de erotiske innslagene og de nostalgiske beskrivelsene av fortiden. Ifølge Søndergaard er det for mange kritikere et utbredt synspunkt at de kvinnelige litterære karakterene bør være forbilder for virkelighetens russiske kvinner, særlig i rollen som mor og hustru. Flere av kritikerne setter likhetstegn mellom det postsovjetiske samfunnets moralske og øvrige forfall, og det at russiske kvinner i dagens samfunn har blitt mer selvopptatte. Noen av kritikerne fordømmer direkte fremstillinger av kvinner i nåtidens russiske litteratur, der de først og fremst tenker på seg selv istedenfor å leve for og ta seg av familien. I *Medea i ee deti* er kvinnes stilling i, og forhold til familien et viktig tema. Ulitskaja skiller her mellom generasjonene, der Medeas generasjon er av de som tar ansvaret for familien alvorlig, mens kvinnene av den neste generasjonen har et friere forhold til dette ansvaret. Mohr understreker imidlertid at det er et dypt skille mellom kritikernes oppfatning av god litteratur og lesernes oppfatning. Han nevner Bookerprisen som et godt eksempel på dette. Det faktum at forfatterens verker har blitt oversatt til over 30 språk gir også et inntrykk av Ulitskajas popularitet.

Denne avhandlingen skal handle om Ljudmila Ulitskajas *Medea i ee deti*. Med denne romanen får vi et innblikk i hvordan livet i sovjettiden kunne være, både samfunnsmessig, religiøst og sosialt. Handlingen spenner over nesten et århundre, og gjennom de mange karakterene som presenteres, gir fortelleren et detaljert bilde av det sovjetiske samfunnet og dets menneskeskjebner. Ved å lese denne typen litteratur får vi innblikk i den sovjetiske historien på en annen måte enn ved å lese faglitteratur. Vi får innblikk i menneskenes hverdagsliv, tanker og følelser, noe som fungerer som en påminnelse om en tid som er forbi. Da Ljudmila Ulitskaja gjestet Oslo i fjor høst i forbindelse med utgivelsen av *Medea i ee deti* på norsk, deltok jeg på et offentlig arrangement på Litteraturhuset den 22. oktober, der Ulitskaja ble intervjuet av Anne Iversen. Tolk for forfatteren var Marit Bjerkeng, som har oversatt både *Medea i ee deti* og *Sonetsjka* til norsk. På spørsmålet om hvilke tanker hun hadde da hun skrev *Medea i ee deti*, svarte Ulitskaja Sovjetunionen, men at det i romanene hennes er mennesket og det sosiale som står i sentrum, samfunnslivet befinner seg på sidene. Hun er opptatt av å fortelle hvordan samfunnsutviklingen avspeiler seg i menneskenes liv.

⁴ Søndergaard, Trine 2000: "Kvinders vilkår og muligheter – set i et russisk litterært perspektiv", *Nordisk Østforum* 15: 1, 62-63.

Som ung hadde Ulitskaja mange venninner av den eldre generasjonen. Disse ble store forbilder som lærte henne mye om livet, og med *Medea i ee deti* ønsker hun også å lage et minnesmerke over disse kvinnene som tilhørte en generasjon som nå er borte.

Romanen jeg har tatt for meg er svært innholdsrik og tar for seg mange temaer innenfor samfunn, historie, religion, oldtidsmyter og menneskelivet. Siden denne avhandlingen skal handle om mennesket og hvordan det ble preget av det sovjetiske samfunnet, kommer jeg ikke til å gå dypt inn i temaer som er relatert til religion og myter. Fortelleren kommer ofte kun med beskrivelser av tiden uten å gå direkte inn på de historiske hendelsene. Derfor har jeg brukt mye tid på å forsøke å kartlegge og forklare bakgrunnen til temaene som har å gjøre med samfunn og historie. Dette har vært nødvendig for å kunne utarbeide analysen. Tidvis har det vært vanskelig å finne ut det jeg har hatt behov for, fordi de tilgjengelige kildene ikke har vært utdypende nok. I tillegg er ofte kildene motstridende, noe som ikke har gjort arbeidet enklere. Det skal dog understrekes at arbeidet med denne avhandlingen ikke bare har forårsaket vanskeligheter. Det har naturligvis også vært svært lærerikt og interessant, både med hensyn til russisk litteratur og historie, og den prosessen som kreves for å samle opplysninger og tankevirksomhet, og å få dette ned på papir. I avhandlingen kommer jeg til å forkorte originalteksten, *Medea i ee deti*, med MIED og referere til den ved sitater. Oversettelser av sitatene finnes i fotnoter, og jeg har brukt Marit Bjerkengs oversettelse *Medea og hennes barn*, og kommer til å referere til denne som "Bjerkeng".

1.1. Problemstilling

Av det som kom frem av intervjuet med Ulitskaja, var forfatterens hensikt med *Medea i ee deti* både å beskrive Sovjetunionen gjennom menneskene. Hun ønsket også å lage et minnesmerke over en kvinnetype av en generasjon som nå er borte. Medea representerer denne kvinnetypen. Hun blir skildret i lys av en rekke karakterer som er representative for ulike temaer som er knyttet til historie og samfunnsutvikling i Sovjetunionen. Gjennom arbeidet med denne avhandlingen ønsker jeg å finne ut hvordan Ulitskaja fremstiller menneskene i *Medea i ee deti*, hva former dem? På hvilken måte avspeiler samfunnsutviklingen seg i karakterenes liv? Hvem foredles, hvem forkrøples og hvorfor? Hvilke temaer vektlegges i fremstillingen av Sovjetunionen og hvilket syn kommer frem av forfatteren selv?

1.2. Tilnærming, teori og metode

Som modell for min litterære analyse har jeg benyttet meg av *Utredningsrom for litteratur, versjon 3.0.1*, produsert av forskningsgruppen *Textpraxis* (<http://textpraxis.uit.no>), som består av førsteamanuensis i litteraturvitenskap Anniken Greve og professor i litteraturvitenskap Rolf Gaasland. I tillegg har jeg brukt Rolf Gaaslands *Fortellerens hemmeligheter. Innføring i litterær analyse*⁵. Av de metodiske definisjonene som jeg har brukt, er disse aktuelle: handlingstråd, som i *Utredningsrom for litteratur* er definert slik: "En handlingstråd dannes idet flere enkelthandlinger på tekstens historienivå danner et sammenhengende forløp. Ofte vil handlingstråden kunne knyttes til én eller flere av hovedpersonens prosjekter. Merk at en teksts handlingstråd(er) ikke alltid er presentert i sin rette kronologi."⁶ Videre skiller *Utredningsrommet* mellom historie og fortelling, og relasjonene mellom disse. Dette har betydning for måten *Medea i ee deti* er bygd opp på. "Historien (også kalt *diegesen*) defineres som en hendelsesrekke med én eller flere aktører, spredt ut over et tidsforløp. Måten hendelsesrekken presenteres på kaller vi fortellingen (også kalt *diskursen*). I fortellingen kan vi for eksempel oppleve at presentasjonen av hendelsene ikke følger historiens kronologi, eller vi kan oppleve at fortelleren velger å utbrodere en hendelse i større detalj, eller vi kan oppleve at én eller flere av hendelsene er fortalt mer enn én gang."⁷ De temporale relasjonene mellom historie og fortelling deles blant annet inn i orden, som er viktig å definere for vår forståelse av *Medea i ee deti*. Orden refererer til rekkefølgen av hendelser. "Dersom fortellingen fremstiller historien kronologisk, sier vi at den narrative teksten er synkron. Dersom fortellingen hopper frem og/ eller tilbake i historiens kronologi, sier vi at den narrative teksten er anakron."⁸ Siden fortelleren i *Medea i ee deti* stadig hopper tilbake i tid, kan vi dermed si at Ulitskajas tekst er anakron. *Utredningsrommet* skiller mellom to typer anakroni: prolepse og analepse. Prolepse betyr at fortellingen hopper fremover i historiens kronologi, analepse betyr det motsatte. Vi skal nedenfor i avsnittet 2.5. om komposisjon og fortellerteknikk komme nærmere inn på disse fenomenene og hvordan de er brukt i romanen.

I analysen forekommer et begrep som ikke er definert i noen av de litteraturvitenskaplige metodene jeg har benyttet meg av. Slik jeg ser det, eksisterer det to handlingsnivåer i

⁵ Gaasland, Rolf 1999: *Fortellerens hemmeligheter. Innføring i litterær analyse* Oslo, Universitetsforlaget.

⁶ Gaasland, Rolf og Anniken Greve *Utredningsrom for litteratur. Versjon 3.0.1*: 17. Produsert av forskningsgruppen *Textpraxis*. (Kompendium ble utlevert og benyttet i undervisning i HIF-2140: Litteraturvitenskaplig skrivekurs, høsten 2005.)

⁷ Gaasland og Greve: 41.

⁸ Gaasland og Greve: 42.

romanen. Med dette mener jeg at man kan dele romanens temaer opp i to forskjellige nivåer. I det første og mest synlige nivået har vi allmenmenneskelige temaer som kjærlighet, utroskap, familieforhold og generasjonsforskjeller. Dette er temaer som alle, både kvinner og menn, uansett alder, kan kjenne seg igjen i. Det andre nivået ligger dypere og tar for seg temaer som knyttes til Sovjetunionen, til det historiske og samfunnsmessige. Det er dette temaet som vil bli vektlagt i denne avhandlingen. De to nivåene er allikevel nært knyttet, og det allmenmenneskelige nivået er svært viktig for at det underliggende nivået skal komme til uttrykk. Nærmere utdyping av handlingsnivåene vil bli foretatt i avsnitt 2.2.

KAPITTEL 2. HANDLING OG KOMPOSISJON

2.1. *Handlingsreferat*

Medea i ee deti handler om den barnløse enken Medea Georgievna Sinopli Mendez og hennes slektninger. De var alle etterkommere av handelsmannen Kharlampij Sinopli, som ble regnet som slektens stamfar. Hver sommer kom nevøer og nieser og deres familier til Medeas hjem i Feodosia på Krim for å slappe av i vakre og harmoniske omgivelser, og for å tilbringe tid sammen med den kloke og omsorgsfulle Medea. Romanen presenterer et bredt utvalg karakterer, men det er kun et fåtall vi blir godt kjent med. Disse karakterene er Medea og hennes avdøde ektemann Samuil ('Samonja', 'Samosja') Jakovlevitsj Mendez, Medeas søster Aleksandra ('Sandra' og 'Sandrotsjka') Georgievna Sinopli og Aleksandras datter Nika Jevgjeneva Kitajeva, samt barnebarnet Maria ('Masja') Sergeevna Miller-Schwartz. Gjennom de to sistnevntes forhold til Valerij Butonov ('Valera', 'Vit'ka'), blir de to kvinnene beskrevet, samtidig som denne karakteren gir grunnlag for den viktigste sosialkritiske delen av romanen. Medeas venninne og svigerinne Elena ('Lenotsjka') Stepanjan Sinopli og hennes sønn Georgij Fjodoritsj Sinopli har også en viktig rolle i romanen. Det samme har Masjas ektemann Alik Isaakovitsj Schwartz.⁹ Gjennom fortellerens allvitende synsvinkel, karakterenes tanker om hverandre og gjengivelser av brev får vi innblikk i disse menneskenes liv og skjebner. Deres livshistorier blir nøstet opp samtidig som vi får et detaljert bilde av vanlige menneskers levekår under omveltningene og de historiske begivenhetene i Sovjetunionen (konsentrert på Krim, men settinger i Moskva, Vilnius og Tasjkent blir også beskrevet). Romanen dekker perioden fra like før revolusjonen i 1917 og fram til slutten av 1970-tallet. I hovedhandlingen følger vi Medea og hennes slektninger fra våren 1976 og omtrent et år fram i tid. Romanens hovedkonflikter er to liknende hendelser, to trekantdramaer. Det ene dramaet hadde sin begynnelse den sommeren som er utgangspunkt for handlingen, og et lignende forhold fra fortiden avdekkes etter hvert som fortellingen utvikler seg. Disse to trekantdramaene er romanens hovedkonflikter og gir fortelleren grunnlag til å knytte de mange karakterenes livshistorier sammen. Noen av karakterenes livshistorier blir delt opp, slik at de blir gradvis utfylt utover i romanen og presenteres etter hvert som karakterene får betydning. Fortelleren begynner naturlig nok med Medea. Også Aleksandra blir nevnt i den aller første setningen og gir oss et hint om hennes betydning for handlingen. De blir til å begynne med nevnt med enkle innledende beskrivelser, for så å bli presentert mer detaljert. For å gi en oversikt over

⁹ Også sønnen deres heter Alik, men jeg kommer til å understreke spesielt dersom det er denne det er snakk om, siden han har en svært liten rolle i romanen, og det er faren som er viktig for denne avhandlingen

romanens hendelsesforløp med særlig vekt på frampek og plassering av de forskjellige livshistoriene, samt historien om slektningene som vi følger året 1976-1977, skal vi her ta for oss romanens oppbygning kapittel for kapittel.

Romanen begynner med en presentasjon av Medea Mendez, hvis opprinnelige familienavn var Sinopli, men hun tok ektemannens spanske etternavn da de giftet seg. Medea ble født år 1900 og vokste opp i en gresk koloni på Krim, som med tiden utvidet seg og ble en del av byen Feodosia. De tauriske grekere av Medeas generasjon var enten døde av naturlige årsaker, eller de ble deportert under Stalin. Medea fikk leve i fred på Krim hele livet og hun var sterkt knyttet til hjemstedet og naturen. Videre får vi en innføring i slektshistorien fra Kharlampij Sinopli, Medeas bestefar. Det blir lagt vekt på deres greske opphav og egenskaper som gikk igjen hos Khalampijs etterkommere og forente slektens medlemmer, som det røde håret og fregnene etter Medeas mor Mathilda, eller Kharlampijs uvanlig korte lillefinger. Da Medea var 16 år, i 1916, døde begge foreldrene med kort tids mellomrom; faren Georgij døde i en sabotasjeaksjon, der båten han arbeidet på eksploderte, og moren Mathilda døde da hun skulle føde sitt fjortende barn. Etter dette ble de tolv søsknene spredt – morens søster tok seg av noen av søsknene og flyttet til Frankrike, noen ble boende hos andre slektninger, eller eldre søsken tok seg av de yngre. Medea kom til å ta ansvaret for de tre yngste søsknene.

Det første som skjer i hovedhandlingen er besøket av krimtataren Ravil Jusupov. Sammen med familien og mange andre krimtatarer ble han deportert til Sentral-Asia etter Den andre verdenskrig. Ravil arbeidet for at hans folk skulle få vende tilbake til Krim. Han oppsøkte Medea for å be henne fortelle fra tiden før deportasjonene, og han ønsket også at hun skulle hjelpe ham med å kjøpe et hus som måtte stå i Medeas navn, fordi det var forbudt å selge til tatarer. Besøket blir beskrevet i et brev fra Medea til venninnen og svigerinnen Elena Stepanjan Sinopli. Samtidig får vi vite litt om Elenas historie – at hun og moren ble evakuert fra Petersburg under borgerkrigen i 1918 og til Medeas hjem i Feodosia. Ravil var barnebarnet til kusken som brakte dem i sikkerhet. Ravils besøk var i april. I slutten av måneden begynte slektningene til Medea å ankomme. Georgij kom alltid først i håp om å få litt tid alene sammen med Medea. Han var den av slektningene som syntes å være nærmest knyttet til Medea og Krim. De to hadde god kontakt, og han likte å hjelpe henne. Hver gang han kom tilbake til Krim, tenkte han at han gjerne skulle flyttet dit, noe Medea også ønsket. Han fortalte at det bare var der han følte seg hjemme, men hans kone, Zoja, var et hinder for at denne drømmen kunne gå i oppfyllelse. Georgij var geolog og la merke til og var opptatt av

detaljer i naturen, landskapet og historien. Hans forhold til den tretten år gamle sønnen Artjom, som også var med til Krim sommeren 1976, var ikke det beste. Han mente sønnen var usikker og av lite mandig natur, og ble ergerlig da han tenkte på at han kom til å ligne på konen. For øvrig kunne ikke Georgij få seg til å huske hva det var han så i Zoja da de giftet seg femten år tidligere. Som temaet om tatarene, er også Georgij mest fremtredende i de første kapitlene av romanen, og hans tilstedeværelse kommer i bakgrunnen når Aleksandras datter og datterdatter, Nika og Masja, og deres barn, ankommer.

Sentralt i det andre kapitlet er Elenas og Medeas vennskap, som begynte da de var i tolvårsalderen. Vi får høre om Medeas foreldres død og Elenas opplevelse av borgerkrigen. Hun kom seg som nevnt i sikkerhet til Krim, og giftet seg etter hvert med Medeas bror Fjodor. De flyttet til Tasjkent i 1920. Elena hadde hele livet vært religiøs, men i det nye hjemmet deres følte hun at den gud hun tidligere hadde trodd på, var fraværende. Medea var troende ortodoks kristen og fant mye trøst i religionen.

I kapittel tre er vi tilbake til 1976, der vi blir bedre kjent med Medea og noen av hennes vaner og ritualer. Vønnen om "[...] принять новый день с его трудами, огорчениями, чужими пустыми разговорами и вечерней усталостью, дожить до вечера радостно, ни на кого не гневаясь и не обижаясь,"¹⁰ gir inntrykk av at hun av natur var negativ, som om hun forventet at dagen skulle bli strevsom. Med tankene hennes om en fornærmelse som skulle ha funnet sted for lenge siden, får vi den første antydningen om konflikten som spinner rundt henne. Gjennom skildringen av Medeas morgenritualer får vi en detaljert beskrivelse av hvordan den spreke konen i midten av 70-årene så ut. Hun hadde brune øyne og rynkete ansikt med innfalne kinn. Håret, som rakk henne ned til lårene, flettet hun og pakket inn i et silkesjal. Medea konkluderte fornøyd med at hun har blitt en pen gammel dame til tross for at hun ikke likte utseendet sitt da hun var ung. Hun arbeidet på det lokale hospitalet, der hun satt i luken i mottakelsesrommet. Medea trivdes både alene og da huset om sommeren ble fylt opp av slektninger. Det minnet henne om barndomsårene da hele den store familien levde lykkelig før tragediene inntraff, og de ble spredt for alltid. Fraværet av egne barn hadde alltid forårsaket en ensomhet hos henne, men med årene ble hun vant til ensomheten og så ikke på den som en fiende. Av måten Medea taklet sorger og ydmykelser på, kan vi trekke den

¹⁰ MIED: 33. "[...] at hun måtte ta imot den nye dagen med det nye den måtte by på av strev, ergrelser, tomt snakk fra de andre og tretthet når kvelden kom, at hun måtte gå glad gjennom dagen og ikke bli sint eller fornærmet på noen," Bjerkeng: 42-43.

slutningen at det hun opplevde gjennom sitt lange liv gjorde henne sterk samtidig som hun lærte å takle negative, men uunngåelige sider ved livet. Hun hadde en realistisk og 'sunn' måte å takle det på; istedenfor å grave seg ned i sorger og destruktive tanker, arbeidet hun seg bort fra det vonde. Vi får senere i romanen flere eksempler på hennes måte å takle det vonde på. De sommerlige samlingene hos Medea betydde mye for dem alle, det var slik de holdt kontakt. Hun var noe innesluttet, og snakket ikke mye med sommergjestene, men hun nøt å ha dem rundt seg mens hun observerte dem i taushet og fulgte med på deres utvikling. "Считалось, что она всех их очень любит. Какова бывает любовь к детям у бездетных женщин, трудно сказать, но она испытывала к ним живой интерес, который к старости даже усилился."¹¹ Selv om hun hadde huset fullt av mennesker, holdt hun fast på sine vaner og retten til å trekke seg tilbake når hun følte for det. Både av det at hun åpnet hjemmet sitt for slektningene og deres familier, og av yrket hennes, ser vi at Medea var en omsorgsperson som brukte det meste av tiden sin på å hjelpe andre. Kanskje hjalp dette henne med å døyve egen ensomhet. Hun levde for andre, et godt, men strevsomt liv. Denne dagen kom Nika, Masja og barna deres. Det første vi får vite om Nika er at hun tilskrev seg selv retten til å være den første overalt hvor hun kom. Medea vred seg litt unna da niesen kysset henne. Nika var høy, rødhåret, livlig og frempå. Hun var rundt 30 år gammel, hadde to barn og var sommeren 1976 midt oppe i en skilsmisse. Nika arbeidet innen teater, noe som synes å passe godt til hennes personlighet. Hun levde et lystig liv både med tanke på mange kjærlighetsaffærer og evnen til å ta lett på ting. Måten hun levde livet på, synes ikke å ligge så langt fra yrket hun hadde valgt. Jeg synes det virker som om alt var en lek for henne, som om hele livet bare var et teaterstykke som man reiser seg og applauderer for når det er over, uansett hvor dramatisk og tragisk det ender. Masja var datter av Sandras avdøde sønn, Sergej. Hun er 25 år gammel første gang vi møter henne, velutdannet og belest. Som lyriker hadde hun ikke oppnådd stor suksess, og de to diktsamlingene hun hadde skrevet, hadde hun ikke fått publisert. Grunnen til dette var at hun var opptatt av å skrive om temaer som ikke ble akseptert i Sovjetstaten, temaer som hadde med det individuelle følelseslivet å gjøre, og diktene hennes kom ikke lenger enn til møter der undergrunns litteraturen, 'samizdat', ble fremført. Masjas forhold til Sovjetstaten vil bli belyst i hoveddelen, avsnitt 3.10. "[...] Маша, стриженная под мальчика, подросткового сложения, как будто не взрoзлая женщина, а тощий недоросток на вихлявых ножках. Но лицом красива – красотой не проявленной,

¹¹ MIED: 9. "De forstod det dit hen at hun var svært glad i dem alle. Det er vanskelig å si noe om hva slags kjærlighet til barn man finner hos barnløse kvinner, men Medea viste en levende interesse for dem, og etter hvert som hun ble eldre, ble denne interessen bare sterkere," Bjerkeng: 11-12.

как переводная картинка."¹² Hun blir beskrevet som vakker, men at denne skjønnheten ikke hadde kommet helt til overflaten, som om ansiktet hennes var en kopi. Dette kan tolkes som et hint som kan knyttes til begynnelsen på forholdet til Butonov. Verken utroskap eller det å utleve tilfeldige forelskelser var noe Masja hadde erfaring med, men hun lot seg inspirere av Nika, som alltid hadde vært hennes store forbilde. Forholdet mellom Masja, Nika og Butonov kommer vi tilbake til nedenfor i avsnitt 2.4. Mens Masja ventet på tur for å hilse på Medea, fanget Georgij henne inn for å omfavne henne, men hun kjempet seg løs, fornærmet over at han ikke hadde tatt kontakt da han var i Moskva for en tid siden. Ved vårt første møte med Masja får vi inntrykk av at hun var barnslig, både av utseende og oppførsel, og at hun ble lett fornærmet. Disse egenskapene er viktige med hensyn til hennes utvikling i romanen. Det samme er Nikas selvopptatthet og trang til å ha førsterett overalt. Samtidig med den lystige gjenforeningen hos Medea, ankom en uventet feriegjest, Valerij Butonov, til Medeas naboer Ada og Mikhail Kravtsjuk. Butonov var en bekjent av Ada og Mikhails sønn. Han blir beskrevet slik: "[...] рослый мужчина с длинными волосами, по-женски схваченными резинкой, в белых, в облипочку, джинсах и розовой майке. У Ады аж дыхание сперло от нахальства его вида."¹³ Butonov blir beskrevet med kvinnelige referanser. Klærne hans viser at han fulgte den vestlige 70-tallsmoten. Også kofferten med de mange utenlandske klistremerkene viser at han hadde tilknytning til verden utenfor, noe som for mange kun var en fjern drøm på den tiden.

I kapittel fire diskuterer slektningene politikk. Kanskje var det dette Medea mente da hun i morgenbønnen ba om å takle det som ville komme av tomt snakk. Hun var i alle fall ikke interessert i temaet og viste dette ved å reise seg og gå, dessuten var det allerede sent for henne. Slegtningene fortsatte diskusjonen. Alle hadde sine bestemte meninger om temaet, og særlig ilter ble Masja. Med skjelvende lepper var hun klar til å diskutere videre, men de andre stoppet henne. Etter å ha trukket seg tilbake, tenkte Medea på slektningene sine, som hun observerte i taushet når de var på besøk. Hun klarte ikke helt å forstå deres måte å leve på. Blant etterkrigsgenerasjonen syntes hun at de levde som om de lekte. Hun kunne ikke se den samme ansvarsfølelsen når det gjaldt ekteskap og morsrolle som den som var vanlig for hennes generasjon og generasjonene før henne. Med dette presenterer fortelleren enda et tema

¹² MIED: 39. "[...] med guttesveis og kropp som en tenårings, hun lignet ikke en voksen kvinne, men mer en tynn, ikke helt utvikst ungdom på ustøe ben. Men hun hadde et vakkert ansikt – en skjønnhet som ikke kom tydelig frem, som på et bilde som var tegnet av," Bjerkeng: 49.

¹³ MIED: 41. "[...] en røslig kar med langt hår i hestehale som på et kvinnfolk. Han hadde hvite dongeribukser som satt som støpt på ham, og en ermeløs rosa trøye. Ada fikk kvelningsfølelser av den frekke fremtoningen," Bjerkeng: 51.

som er viktig i romanen, nemlig generasjonsforskjeller. Medeas tanker om forskjellen mellom hennes egen generasjon og de unge er viktig i den forbindelse at det beskriver det engasjementet denne 'gamle' generasjonen viste i forhold til familien. De gikk helt og fullt inn i denne rollen og Medea undret seg over hvordan den unge generasjonen kunne ta så lett på mange ting som hun anså som svært viktige. I *Medea i ee deti* er det interessant med hensyn til forståelsen av de ulike karakterene. Etter at hun hadde lagt seg, tenkte hun også på Samuils barndom, som han brukte å fortelle mye om, på ekteskapet og enketilværelsen. Medea utdannet seg til feltskjær, og hadde forskjellige stillinger på hospitaler og sanatorier. Da hun møtte Samuil Mendez, arbeidet de begge på et sanatorium, hun som sykepleier, han som tannlege. Samuil var jøde og kommunist, og hadde tidligere vært aktiv revolusjonær, men hadde følt seg tvunget til å komme seg bort fra det politiske livet etter en episode som endte med psykiatrisk innleggelse. Dette vil bli nærmere utdypet nedenfor i avsnittet 3.1. Samuil var mager, hengslete og munter. Da han fridde til Medea var hun skeptisk til å begynne med, for som hans assistent hadde hun sett hvor flørtende og pågående han hadde vært mot sine kvinnelige pasienter. Etter at han hjalp og oppvartet henne i en sykdomsperiode, følte hun seg heldig over at han hadde valgt henne. De giftet seg i 1929 og de fikk et lykkelig ekteskap. Den siste tiden av Samuils liv var han svært syk, og Medea stelte ham. Det var med en viss skepsis Samuil lot konen gjøre det, men for Medea føltes det naturlig å hjelpe ektemannen den siste tiden han hadde igjen. Tiden med Samuils sykdom ble både fysisk og følelsesmessig anstrengende for henne. Kjærligheten dem imellom var like sterk helt til hans død i 1952, og gjorde det lettere for Medea å gi slipp på ham da hun visste at han både var klar for å forlate livet, samtidig som han hadde hatt det så godt som mulig den siste tiden på tross av smertene. Hun opplevde ikke ensomheten etter ham som plagsom. Samuils livshistorie er interessant med hensyn til det historiske og politiske som skjedde på denne tiden. Han er også knyttet til en av hovedkonfliktene i romanen. I dette kapitlet får vi atter en hentydning til negative følelser om noe som skal ha skjedd i fortiden, denne gangen om noe Samuil gjorde da han såret konen bittert, til og med etter at han var død.

Handlingen fortsetter i femte kapittel med strandturen til Medea, hennes gjester og naboenes feriegjester Nora og datteren Tanja. For å komme til stranden krevdes en lang spasertur nedover kronglete og bratte stier. På turen fant Medea søsteren Sandras ring som sistnevnte mistet for tretti år siden, og leseren får vite om et langvarig uvennskap mellom søstrene. Da Nika spurte om ringen blir forholdet mellom søstrene referert til som et 'forbudt tema'. Feriegjestenes oppmerksomhet rundt funnet av ringen ble avbrutt ved at Butonov kom

løpende nedover skråningen for å ta igjen turgåerne. Med dette kobles de to trekantdramaene sammen. I løpet av strandturen ble Medeas slektninger kjent med naboens feriegjester, det vil altså si Valerij Butonov, Nora og hennes datter. Nora og Butonov kjente ikke hverandre fra tidligere og hadde lite med hverandre å gjøre bortsett fra at de begge var gjester hos Ada og Mikhail Kravtsjuk. Masja viste under strandturen interesse for Butonov, men Nika sa til henne at han ikke var hennes type. Innerst inne var Nika selv ikke uinteressert, og vi får vite at hun reserverte ham for seg selv, siden hun som nevnt tillar seg retten til å være først overalt hvor hun befant seg.

I kapittel seks blir Sandras livshistorie skildret med fortellerens stemme, men hun (fortelleren) benytter seg også av å gjengi Medeas tanker for å karakterisere Sandra. Som nevnt ble Medea og søsknene foreldreløse da Medea var 16 år gammel. Hun kom til å ta seg av tre av søsknene, Aleksandra, Konstantin og Dimitrios. Det var en stor og krevende oppgave for henne. Hun ble som en mor for dem og hjalp dem fram i livet. Av Medeas søsken er det Sandra som er viktigst for romanens handling. Som unge var de to søstrene rake motsetninger. Medea var ansvarsfull og rolig, noe som nok hadde sammenheng med at hun plutselig fikk ansvaret for å oppdra søsknene. Sandra var uansvarlig, lettsindig og nysgjerrig. Hun var populær blant menn og hadde mange forhold. Det var med et snev av sjalusi og vemod Medea fulgte med på Sandras utvikling og det spennende og bekymringsløse livet hun levde. Etter at Medea hjalp Sandra med å få arbeid, mistet de to søstrene gradvis kontakten med hverandre, siden Sandra opplevde mye og ikke tok seg tid til å komme hjem så ofte. Hun hadde mange beundrere og Medea ble trist fordi hun selv på den tiden ikke hadde funnet noen å dele livet med. Da Sandra fikk en sønn med sin første ektemann, Aleksej Kirillovitsj Miller, var Medea både glad og misunnelig, samtidig som hun følte savnet av egne barn ekstra sterkt.

I kapittel sju presenteres Butonovs livshistorie. Vi får en detaljert beskrivelse av opplevelsene av korrupsjon innen idretten og sirkusskolen, og hva som gjorde at han endte som idrettslege. Som ung var Butonov et fremragende turntalent, men da han deltok i en gymnastikkonkurranse og oppdaget at vinneren var bestemt på forhånd, ble han skuffet og ga seg. Vinneren av konkurransen ble trent av svigersønnen til landets overhode, noe som gjorde at dommerne nær sagt ikke hadde noe annet valg enn å la denne vinne. Idretten på denne tiden var preget av korrupsjon, noe som betydde at de privilegerte som enten hadde penger som kunne brukes til bestikkelser, eller kontakter høyt oppe i systemet, ikke trengte å være best for å vinne. Sviket Butonov følte etter denne opplevelsen gjorde at han bestemte seg for

at han aldri mer skulle havne i en situasjon der han ble avhengig av mennesker eller omstendigheter. Han begynte på sirkusskolen, der han gikk i to år før han oppdaget at sabotasje og urettferdighet også der var en del av systemet. Sirkuslærerens sønn ble lam etter et fall der sikkerhetsnettet ikke holdt ham, noe hans fars tidligere konkurrent hadde skyld i. Etter denne hendelsen fant Butonov ut at prisen for å lykkes innen idrett var for høy å betale. To ganger ble han vitne til korrupsjon og bedrag, men i begge tilfellene stakk han heller av enn å konfrontere de involverte. Det var kanskje ikke noe alternativ uansett, han forstod muligens at idealsamfunnet fungerte på en annen måte enn det forega. Butonov droppet ut både fra idrettsskolen og sirkusskolen på grunn av korrupsjonen han opplevde der. Behovet for alltid å være nummer én hadde sammenheng med at han visste hva han var god for og nøyde seg ikke med en andreplass. Han hadde høye idealer og trodde at samfunnet var rettferdig, men ble skuffet gang på gang. Dette gjorde ham desillusjonert. Til slutt gjennomførte han utdannelsen i behandling av idrettsskader, og oppnådde stor suksess. I dette yrket fikk han oppleve å arbeide blant eliten, han fikk også muligheten til å reise, noe de mange utenlandske klistremerkene på kofferten han hadde med seg til Kravtsjuks, vitner om. Butonov var sommeren 1976 gift med matematikeren Olga. Sammen hadde de en datter. Det var ikke av kjærlighet de inngikk ekteskap, da det viktigste i Olgas liv var matematikk, og Butonov rett og slett ikke interesserte seg for kvinner før han, etter å ha vært gift noen år, møtte Roza. Henne hadde han et kort forhold til før hun forsvant sporløst. Etter dette avviste han sjelden kvinner, men hadde kun uforpliktende forhold.

I sjuende kapittel kommer Medea og slektningene hjem fra strandturen. Georgij, Medea, Nika, Nora og Butonov samlet seg i Medeas kjøkken. Masja følte seg dårlig etter Butonovs berøring og gikk tidlig til sengs. Nika forførte Butonov. Dette visste ikke Masja noe om.

Aleksandra blir omtalt igjen i kapittel ni, spesielt med hensyn til møtet med Ivan Isaevitsj Prjanitsjkov, som kom til å bli hennes tredje og siste ektemann. Etter hvert skilte Sandra seg fra Aleksej som følge av at hun fant det problematisk å holde seg til én mann ad gangen. Hun hadde stadig nye forhold, og de fire barna hennes hadde alle forskjellige fedre. Til slutt slo Sandra seg til ro med teatersnekkeren Ivan Isajevitsj Prjanitsjkov, som hun møtte på slutten av 1950-tallet. Da han begynte å grunne over at yngstedatteren Nika hadde samme etternavn som Sandras andre ektemann, som døde flere år før Nika kom til verden, diktet hun opp en liten historie for å skjule feiltrinnet som var grunnen til at hun ikke lenger hadde kontakt med søsteren. Ivan mente fortsatt at hans kone var et skikkelig menneske, og så en dyd i at hun

hadde født og oppdratt flere av barna alene. Til tross for at Sandra var noe vill i ungdommen, ble hun en god og ansvarsfull mor og bestemor. Antakeligvis var det Medea som ble hennes forbilde når det gjaldt dette. Medea hadde siden foreldrenes død vært Sandras klippe i tilværelsen. Kontakten dem imellom gikk imidlertid i bølgedaler. I ungdomstiden opplevde Sandra mye og kom hjem kun på små og sjeldne visitter, og avstanden ble et hinder for å opprettholde god kontakt da hun flyttet til Moskva med sin førstefødte sønn Sergej. Da søstrene møttes igjen i 1946 var forholdet dem imellom bedre enn noen gang. Den gamle følelsen av uro med hensyn til hva lillesøsteren kom til å finne på, var for første gang fraværende hos Medea. Det var nettopp den sommeren Sandra gjorde et feiltrinn som gjorde at de mistet kontakten. I skildringene av Sandra blir hun sammenlignet med Medea. Omgivelsene satte krav til de to søstrene, og de handlet i tråd med dette. Siden Medea tok på seg oppdragelsen av søsknene krevdes det av henne at hun tok denne oppgaven alvorlig. Av Sandra ble det ikke krevd mye fordi søsteren alltid var der for henne, tok ansvar og hjalp henne blant annet med å finne jobb. Medeas ansvarsfølelse gjorde at hun viet livet sitt til søsknene og alt dette krevde av bekymringer og slit. Men det ble også en del av personligheten hennes. Hun hadde andre verdier enn Sandra. Om Medea hadde gjort lykke hos mennene slik som søsteren er det ikke dermed sagt at hun hadde kommet til å leve på samme måte som henne. Selv om hun så på søsterens popularitet blant menn med en viss misunnelse, avsto hun de som tillot seg å vise sin interesse. "[М]ногие годы она с презрением отвергала разного рода редкие мужские предложения."¹⁴ Til slutt ble det Samuil hun giftet seg med, selv om hun avsto frieriet først. Det var etter at han oppvartet henne i en sykdomsperiode at hun bestemte seg for å gifte seg med ham. Kanskje var det følelsen av å bli vartet opp og det å få omsorg som gjorde at hun bestemte seg. Medea var på den tiden mest vant til kun selv å gi omsorg.

Masjas barndom og betydningen Sandra og Nika fikk i livet hennes, blir også omtalt i kapittel ni. Masjas personlighet var komplisert som følge av en traumatisk barndom. Da hun var 7 år gammel døde foreldrene i en bilulykke. Masjas far, Sergej Aleksejovitsj Miller, var sønn av Sandra og Aleksej Kirillovitsj. Etter ulykken anklaget mormoren, Vera Ivanovna, Masja for å ha skyld i ulykken og kalte henne morder. Vera Ivanovna var hysterisk, grådig og urimelig, dette var noe alle visste. Grådigheten som fulgte henne hele livet hadde sammenheng med en barndom i hungersnød og ungdom i fattigdom. Som følge av mormorens terrorisering og svik

¹⁴ MIED: 56. "[I] mange år hadde hun med forakt avslått de frieriene som de forskjellige mannfolk hadde tillatt seg å fremføre," Bjerke: 70.

i en tid da unge Masja trengte støtte og trøst, utviklet hun psykiske problemer. Etter at forholdene ble oppdaget flyttet Masja til farmoren Sandra og den fem år eldre tanten Nika. I sin nye tilværelse klarte hun å komme seg igjen, men opplevelsen av foreldrenes bortgang og mormorens djevelskheter la grunnlaget for Masjas utvikling. Selv om Sandra og Nika tok seg godt av henne, kom sårene hun fikk i løpet av denne tiden aldri til å forsvinne helt. For Masja ble likevel ikke følgene fra barndommens traumer bare negative, hun utviklet kunstnerisk sans. "Ночные страхи ее кончились, но от раннего прикосновения к темой бездне безумия в ней остался тонкий слух к мистике, чуткость к миру и художественное воображение – все то, что создает поэтические склонности."¹⁵ Men da hun møtte Butonov ble det likevel negativt fordi hun dyrket følelsene for å få inspirasjon til å skrive. Ved å innlede et forhold til Butonov oppsøkte Masja avgrunnen. Allerede før det skjedde noe mellom dem følte hun at det var en farlig vei å begi seg ut på. Masjas svake og kunstneriske natur kan ha hatt noe å si for måten hun reagerte på da hun fikk vite at Nika og Butonov hadde et forhold parallelt med henne selv og Butonov. Hun brukte tid på å virkelig kjenne på følelsene, noe som på den ene siden inspirerte til å produsere dikt, men på den andre siden lot hun seg synke så dypt ned i dem at hun ikke klarte å komme opp igjen, hun lot følelsene bli så viktige at hun ikke klarte å slippe løs, men ble fanget av dem. Masja var gift med legen Alik. De var som tvillingsjeler, mer som søsken enn ektefeller, og opplevde ikke den store fysiske lidenskapen i ekteskapet.

I kapittel ti handler det om Masja og Butonov, da de tilfeldigvis møttes i byen. De gikk til en restaurant for å drikke vin og på turen hjem bød hun seg fram for Butonov. Han var ikke særlig entusiastisk, men heller ikke avvisende. Med dette innledet de et forhold. Beskrivelsen av scenen fra restauranten er viktig med hensyn til forståelsen av Masjas oppfatning av forholdet til Butonov. Samme kveld fortsatte også Nika sitt forhold til Butonov, uten at hun visste at Masja og Butonov nettopp hadde vært intime.

I det ellefte kapitlet får vi høre om Medeas kiste med familieklenodier, det vil si forskjellige ting som brakte frem mange minner fra fortiden. Gjennom beskrivelsen av kistens innhold får vi høre moren Mathildas historie, der det fremkommer at hun forlot en mann som hun trolig var gift med før hun giftet seg med Medeas far. Vi får også høre om Samuils sykdom og død.

¹⁵ MIED: 137. "De natlige skrekkopplevelsene tok slutt, men det satt noe igjen i henne etter at hun så tidlig hadde kommet i berøring med vanviddets mørke avgrunner: en fin fornemmelse av alt som smakte av mystikk, en lydhørhet ovenfor verden omkring seg og en kunstnerisk fantasi – alt det som skaper tilbøyelighet til poesi," Bjerkgeng: 175.

Da Medea et år etter at hun ble enke, det vil si i 1953, fant et brev til ham skrevet av Sandra i 1946, får vi vite om ydmykelsen han utsatte sin kone for, og den manglende kontakten mellom søstrene. Nika var datteren til Sandra og Samuil. Selv visste hun ikke sannheten om hvem som var hennes biologiske far, og omtalte Samuil kun som en nær slektning.

Etter at hun fant brevet fra Sandra til Samuil, reagerte Medea med å reise til Elena i kapittel tolv. Handlingen foregår fortsatt i 1953, bare noen uker etter Stalins død, og det er ikke tilfeldig at diktatorens død og reisen til Usbekistan blir beskrevet samtidig. Denne sekvensen beskriver Medeas forhold til myndighetene og forklarer hvordan hun forholder seg til den. I tillegg får vi bedre innsikt i Medea som person og hennes forhold til verden og menneskene rundt seg. Dette vil bli nærmere omtalt nedenfor i avsnitt 3.5. Reisen fra Feodosia til Tasjkent, som tok fire døgn med båt, bil og tog, opplevdes som kaotisk og strabasiøs for den tilårskomne og hjemmekjære Medea. Etter oppholdet reiste Medea hjem lettere til sinns fordi hun oppdaget at Elena hadde opplevd samme type ydmykelse som henne selv, det vil altså si at de begge ble bedratt av ektemennene. Elena hadde lært seg å leve med det, og dette hjalp Medea til å akseptere sin egen situasjon.

I trettende kapittel er vi tilbake til sommeren 1976. For noen av slektningene var ferien over, for andre begynte den. Nika og barna reiste, Gvidas Dmitrijitsj Sinopli med konen Aldona og sønnen Vitalis, som var slektninger fra Litauen, ankom. Butonov kom på nattlige besøk til Masja før han reiste hjem til Rastorgujevo utenfor Moskva. Masjas ektemann Alik ankom Medeas hjem for å feriere.

Temaet sovjetiske jøder og antisemittisme introduseres i kapittel fjorten gjennom en skildring av Alik's barndom og oppvekst. Før han kom til Krim fikk han et jobbtillbud i Amerika og han ønsket å emigrere. Nika fortsatte å møte Butonov i Moskva og Rastorgujevo. I november 1976 gikk Medea av med pensjon. Kort etter ble hun syk, og søsterens adoptivdatter Nina, kom for å ta seg av henne. Videre får vi høre om Nikas ville og skandaløse liv på turné med teatret i september i Tbilisi, der hun hadde innledet et forhold til en berømt skuespiller rett foran øynene på både konen hans og resten av byen. Nikas hensynsløshet fikk Masja føle konsekvensene av da hun oppdaget at også Nika hadde et forhold til Butonov. Hun fikk store psykiske problemer og begikk til slutt selvmord.

I siste kapittel får Medea beskjed om Masjas bortgang. Hun reiste til Aleksandra med det samme. Det ble en lykkelig gjenforening. Hele slekten samlet seg i Masjas begravelse. Etter begravelsen emigrerte Alik og sønnen til Amerika.

I epilogen skriver fortelleren seg inn i handlingen og forklarer at hennes mann er av Sinoplis slekt. På denne måten blir fortellingen mer troverdig. Fortelleren nøster opp de løse trådene fra handlingen, som endte brått med Masjas selvmord og gjenforeningen mellom Medea og Sandra i siste kapittel, og gir en oppsummering av utviklingen i slektningenes liv. Epilogen ble skrevet på midten av 1990-tallet, og vi får vite at Medea for lengst var borte. Hennes beskjedne kors sto ved siden av Samuils obelisk, noe som indikerer en betydningsforskjell mellom de to: det var etter eget ønske at Samuil fikk en gravstein av slik en art, med stjerne på toppen og innskrift som fortalte om tilhørigheten til kommunistpartiet. Etter det vi vet om Medea, var hun ikke typen som ville ha ønsket seg noe annet enn et lite kors. Av de to er det likevel Medea som er den som ble savnet og husket. Samuil deltok i revolusjonen, i en viktig historisk begivenhet. Men han ble bare en liten ubetydelig del av denne enorme omveltningen i russisk historie. Medea var også en bare en liten del når man ser det i forhold til den enorme størrelsen på hjemlandet hennes og det antallet mennesker som levde innenfor Sovjetunionens grenser. Men i forhold til sin egen verden, til hjemstedet på Krim og sine slektninger, var Medea betydningsfull for alle som fikk gleden av å være i nærheten av henne. Jeg formulerer meg på denne måten for det føles uriktig å si at de 'ble kjent med henne'. Medea blir gjennom romanen beskrevet som en passiv, litt mystisk person. Allikevel gjorde hun inntrykk på sine medmennesker og ble husket lenge etter sin død. Oppsummeringen av slektningenes utvikling og etablering preges av at de hadde slått seg til ro og spredte seg enda mer utover i verden. Georgij fikk oppfylt drømmen om å flytte til Krim og fortsatte Medeas tradisjon med årlige slektssamlinger. Både han og slektningene fikk en overraskelse som blir omtalt som 'неприятно', 'ubehagelig', da Medea hadde testamentert huset sitt til tataren Ravil Jusupov. Det var takket være Georgijs iherdige innsats for å oppfylle Medeas siste ønske som gjorde at Ravil og familien hans til slutt kunne overta huset hennes. Dette vil bli nærmere omtalt nedenfor i avsnitt 3.8.

2.2. Romanens handlingsnivåer

Jeg mener det er hensiktsmessig å se romanen som bestående av to handlingsnivåer: det ene på et allmennmenneskelig plan, det andre på et historisk plan. Til handlingsnivået som går på det allmennmenneskelige - det vil si enkeltmenneskers problemer og konflikter - knyttes temaer som kjærlighet, svik og utroskap, som gir romanen en tilsynelatende enkel og allmenn handlingsdimensjon. Det andre nivået, som tar for seg samfunnsrelaterte og historiske tema, bidrar til å gi romanen særpreg og til å gjøre den mer interessant. Temaene på det allmennmenneskelige nivået gjør at romanen av noen blir plassert i kategorien 'kvinnelitteratur', som vi diskuterte i innledningen. Disse temaene har fått størst plass i romanen, mens de historiske temaene er mindre utviklet og krever at leseren har en viss kjennskap til sovjethistorien. Det er rimelig å anta at spenningen mellom det allmennmenneskelige og det historiske nivået er en hovedgrunn til at romanen er blitt så godt mottatt også utenfor Russlands grenser.

Det er, etter mitt syn, det historiske nivået som løfter romanen til et høyere nivå og redder den fra å bli en forutsigbar og typisk kvinneroman. Forfatterens intensjon er allmenn, hun ønsker å beskrive Sovjetunionen gjennom menneskene og samtidig eksperimentere med de forskjellige karakterene. Det historiske er en viktig del av romanen fordi det er en del av identiteten til menneskene som blir beskrevet. De ble formet av den samfunnsmessige utviklingen. Det historiske kommer frem gjennom folks tanker, tale og handlinger. Det er særlig temaer knyttet til det historiske nivået som vil bli behandlet i denne avhandlingen. Dette nivået fungerer som en 'påminnelse' om en tid som er over, men som fremdeles preger og vil komme til å prege både de som opplevde den og deres etterkommere. Det allmennmenneskelige nivået viser hvordan enkeltmenneskers liv og skjebne fortonet seg og ble preget av sovjettiden. Gjennom de to nivåene får vi kunnskap om sovjetisk historie samtidig som vi får eksempler på problemer folk kunne stå ovenfor.

Først er det nødvendig med en redegjørelse av handlingsnivået som tar for seg hovedkonfliktene og danner grunnlag for at de historiske og samfunnsrelaterte temaene som kommer til uttrykk. Deretter kan vi forsøke å forstå den enkelte karakters utvikling på grunnlag av den informasjonen vi har om tiden de vokste opp i, og hvordan de ble preget av den. Den ene handlingstråden tar utgangspunkt i Medeas liv, med den manglende kontakten mellom henne og søsteren som viktigste konfliktårsak. Denne handlingstråden går langt

tilbake i tid og nøstes opp etter hvert. Den andre handlingstråden følger rundt trekantkonflikten mellom Masja, Butonov og Nika. Fortelleren veksler mellom utgangspunktet for handlingen, sommeren 1976, og fortiden. Dette blir naturlig for å forklare Medeas opplevelse av Sandras og Samuils utroskap, samt utviklingen som skjer med Masja.

2.3. Romanens hovedkonflikter

En hendelse som går langt tilbake i tid og er spesielt sentral i *Medea i ee deti*, er det at Medea og søsteren ikke har hatt kontakt på tretti år. Med trekantforholdet som utviklet seg sommeren 1976 ble Medea minnet på det dårlige forholdet til søsteren. Før vi får vite grunnen til uvennskapet får vi kun antydninger om at Medea tidvis fikk negative følelser og mørke tanker, men hun prøvde å skyve dem fra seg. "Все хорошо. Все прошло", - подумала Медея и, отогнав от себя тень старой боли [...]"¹⁶ tenkte hun mens hun betraktet et bilde av Samuil, og "Неужели болит? Кажется, все еще болит..."¹⁷ tenkte hun idet hun på strandturen la ringen i Nikas hånd. Ikke før over halvveis i romanen får vi svar på hvilken smerte det flere ganger hentydes til i. Et år etter Samuils død fant Medea et brev fra Sandra der hun bekrefter en observasjon han hadde gjort om at Nika var datteren hans. Hun ba samtidig om at det ble holdt hemmelig og at han ikke skulle se på barnet som sitt eget. Oppdagelsen av brevet kom som et sjokk for Medea. Hun følte seg naturlig nok forrådt og ydmyket. Medeas forhold til Nika kom for alltid til å bli noe anstrengt, hun var glad i henne men ønsket en viss avstand, noe som kommer til uttrykk da hun trakk seg litt bort fra niesen da hun forsøkte å klemme henne ved ankomsten sommeren 1976. Avstanden hun ønsket til Nika hadde sammenheng med at hun ble minnet om søsterens og mannens svik. Medea kom aldri helt over at hun forble barnløs. Da hun ble syk en tid etter å ha pensjonert seg, innbilte hun seg gjennom feberdrømmer at Nina, søsteren Aneljas adoptivdatter, var hennes og Samuils datter. Dette vitner om en evig lengsel etter egne barn.

Sommeren da Nika ble unnfanget, i 1946, møtte Sandra og Medea hverandre igjen for første gang etter krigen. På denne tiden kom de hverandre nærmere enn noen gang tidligere, og Medeas uro knyttet til Sandras mange innfall var borte. Lillesøsterens beste tid var over, hun var enke med tre barn, og naturlig nok sliten etter krigen. Fra tiden før Samuil giftet seg med Medea vet vi at han flørtet med kvinnene på sanatoriet. Kanskje fortsatte han med dette selv

¹⁶ MIED: 35. "Det er godt, alt sammen. Alt er over nå.' Medea jagde fra seg den gamle smerten'," Bjerkgeng: 44.

¹⁷ MIED: 62. "Gjør det virkelig så vondt? Tenk, det gjør visst vondt ennå..." Bjerkgeng: 79.

etter at de giftet seg, og kanskje var ikke Sandra det eneste sidespranget han hadde hatt. Kombinasjonen av hans pågåenhet og hennes lettsindighet ble derfor svært uheldig. Av brevet Medea fant, virker det som om Sandra var mest opptatt av å skjule forholdet for søsteren. Hun kalte Medea en helgen og seg selv et svin. "А то у меня и так угрызения совести, а уж что со мной будет, если она что-нибудь узнает?"¹⁸ Av måten Sandra formulerte brevet, kan det til å begynne med virke som om hun tenkte mest på å beskytte seg selv for å slippe å fortelle Medea hva hun hadde gjort seg skyldig i. Dersom vi tenker litt grundigere over hva som skjedde etter dette, ser vi at Sandra på sin måte tok konsekvensene av sviket mot søsteren: hun ofret seg ved å oppgi den gode kontakten de hadde fått den siste tiden, og for å redde forholdet til Medea og Samuil. Samuil selv ofret farsrollen. Nika fikk heller aldri vite at Samuil var hennes egentlige far, hun så ham bare som en slektning. For å skåne Medea og hennes viktige posisjon som slektens samlingspunkt valgte Sandra å trekke seg tilbake. Da Medea fant brevet forstod hun i tillegg hvorfor søsteren hadde latt være å ta kontakt de siste årene. Ut fra brevet får vi vite at Samuil sendte penger til Sandra, men hun ville verken ha hjelp eller at han skulle tenke at han hadde et barn. Ifølge brevet spurte han også hvordan han skulle opptre mot Medea, noe som viser at han var usikker på hvordan livet ville bli etter dette. Kanskje var han på en måte lettet over å slippe å konfrontere Medea. Da hun fant brevet, reagerte hun med å reise til Tasjkent i Usbekistan for å besøke Elena. Som i tidligere vanskelige situasjoner hjalp det mer å gjøre noe fysisk enn å bare sitte stille og tenke. De to barndomsvenninnene var lykkelige for å møtes igjen. Medea reiste til Elena for å lette hjertet, finne trøst og forståelse hos den personen som på den tiden stod henne nærmest. Men hun klarte ikke å fortelle om det hun hadde oppdaget, ikke engang til sin beste venninne. Dette sier noe om hvor ensom Medea egentlig var, og hvor lite 'dyp' kontakt hun hadde med andre mennesker. Kanskje var det stoltheten som var grunnen til at hun ikke gjorde det, kanskje ble det for vanskelig å innrømme at hun hadde blitt sviktet så grundig. Da hun var på besøk, oppdaget hun at Elena og Fjodors fosterbarn hadde karakteristiske trekk fra Sinoplislekten: ansiktet var overstrødd med fregner og lillefingeren var uvanlig kort. Elena fortalte at Sjuriks mor var en av de deporterte volgatyskerne og hadde arbeidet på et av Fjodors anlegg. Da moren døde kom Sjurik på barnehjem. Fjodor tok ham med seg hjem og Elena oppfostret ham som om han var hennes egen. Det var Fjodor selv som spurte Medea om hun så at Sjurik var av deres slekt. "Все узнали, а она, святая дура, как ты, ничего не видит, - сказал он

¹⁸ MIED: 164. "Jeg har samvittighets kvaler nok som det er, jeg vet ikke hvordan det kommer til å gå med meg hvis hun får vite noe," Bjerkeneg: 211.

неожиданно зло и горько."¹⁹ Det at Sandra var med i drømmen om Samuil et år etter hans død, kan tyde på at Medea i underbevisstheten allerede hadde en anelse om det var skjedd noe mellom dem, men at hun mer eller mindre bevisst hadde undertrykt denne mistanken. Fjodor ga uttrykk for at han trodde Medea hadde oversett det, slik som Elena. Etter samtalen med Fjodor gikk det opp for Medea at

[С]екрет Сандрочкиного последнего ребенка ни для кого, кроме нее, не был секретом и, судя по всему, знала даже Леночка, но, при всей своей болливости, пощадила Медею. Но была ли Леночка столь же простодушна, знала ли, что принимает в дом полубрата к своим детям? 'Мудрая Леночка, великая Леночка, - думала Медея, - она об этом и знать не хочет...' ²⁰

Da Elena sto i kirken tenkte hun at det var synd på venninnen, og vi forstår at det virkelig var slik at alle har visst om Medeas ulykke. Forholdet mellom de to venninnene fortsatte på samme måte uten at de fortalte hverandre noe. Dette resulterte i at det for alltid kom til å bli en avstand i forholdet deres. Da Medea reiste hjem, uroet ikke brevet henne lenger. Det virker som om barndomsvenninnene var for stolte til å snakke om det de hadde blitt utsatt for. Allikevel hjalp det begge at de ikke var alene om å ha blitt sviktet, og de var heller ikke alene om måten å takle det på.

2.4. Etterkrigsgenerasjonens konflikter

Masjas første møte med Butonov skjedde på vei til stranden. Nika møtte han kvelden før da Butonov og Nora kom på besøk til Medea etter at Masja hadde gått til sengs. Butonov rørte ved Masjas skulder idet han spurte om han skulle bære et av barna, og etter berøringen brant huden hennes og hun følte seg dårlig. Hun ønsket å føle berøringen igjen, og prøvde ubevisst å komme nær ham i løpet av strandturen. Butonov, som i ungdommen lovet seg selv at han for fremtiden aldri ville la seg bli avhengig av mennesker eller omstendigheter, begynte etter

¹⁹ MIED: 185. "Alle har sett det, det er bare hun, det hellige fjolset, som ikke ser noen ting, hun er akkurat som du," Bjerkeng: 238.

²⁰ MIED: 185. "[H]emmeligheten med Sandrotsjkas siste barn ikke hadde vært noen hemmelighet for andre enn henne selv, og etter alt å dømme visste til og med Lenotsjka det, men enda så glad hun var i å prate, hadde hun skånet Medea. Men var Lenotsjka så naiv, eller visste hun at den hun hadde tatt inn i hjemmet sitt, var halvbror til sine egne barn? 'Kloke Lenotsjka, hun er et stort menneske, ' tenkte Medea, 'det er vel slik at hun ikke vil vite det,' Bjerkeng: 238.

hvert som forholdet fortsatte utover høsten og vinteren, også å få følelser for Masja, og ville ikke gi slipp på henne selv om hun prøvde å gjøre det slutt. Det var med en form for skrekkblandet fryd Masja innledet forholdet til idrettslegen. Hintene hun fikk i forkant var ikke av positiv karakter: hun ble dårlig etter hans berøring på stranden, og da hun møtte ham på postkontoret ble følelsene hennes beskrevet slik: "[...] Маша почувствовала страх, что из-за этого рослого, в голубой джинсовой рубашке киногероя может рухнуть ее разумная и стройная жизнь."²¹ Etter strandturen var Masja urolig på grunn av sin gryende forelskelse og gikk til postkontoret for å ringe Alik, overbevist om at hun ville roe seg da hun fikk snakket med ektemannen. På postkontoret traff hun 'kinohelten' Butonov, og siden ingen av dem fikk svar hos sine ektefeller, foreslo Butonov å gå en tur på strandpromenaden. De gikk for å drikke vin, for så å prøve å ringe igjen senere. Mens de spaserte, så Masja dem med ett utenfra, som om hun så på film. Dette indikerer at hun på en måte gikk inn i en drømmeverden, som om det hele var en illusjon. Følelsene hun fikk for Butonov var helt nye for henne, det eneste hun kunne sammenligne dem med var ting hun selv ikke hadde opplevd men kanskje sett på film, derfor fikk hun følelsen av å betrakte det hele utenfra. Hun la merke til detaljene i 'kulissene': blomstene i pottene bak sanatoriet, de lurvete palmene, prostituerte Serafima, gruvearbeiderne og musikken. Fra å fokusere på Masjas 'filmperspektiv', veksler fortelleren så vidt innom Butonov, som både likte restauranten og vinen de ble servert der. Deretter rettes fokuset tilbake til Masja, der hun så scenen med Butonov og seg selv, som hun oppfattet som en bakgrunnsfigur. "Да, да, кино разрешает игру, разрешает легкость..."²² Ved å se seg selv som del av denne illusjonen, kunne hun tillate seg å innlede et forhold til ham, fordi filmen tillot denne leken, uten å få samvittighetskvaler ovenfor Alik. Illusjonen fortsatte etter hvert som forholdet mellom Masja og Butonov utviklet seg. For Masja ble hele forholdet en drøm og et ønske om at det skulle bety mer enn det egentlig gjorde, hun innbilte seg at det var viktig og at det kun var de to. Kanskje kan vi også se på ekteskapet til Masja og Alik som en forestilling om at de var lykkelige i ekteskapet, men kanskje var de egentlig ikke det. Troen på at ekteskap uten trofasthet fungerte kanskje for dem i teorien, men verken i praksis eller i lengden. Det er uansett det motsatte vi etter hvert blir vitne til. Også med hensyn til Masjas selvmord er illusjoner et sentralt begrep. Da illusjonen om forholdet til Butonov ble knust, fikk hun psykiske problemer. Ledet av hallusinasjonene ble hun skremt til å hoppe fra altanen. Selvmordet fremstilles på denne måten på en formildende måte, kanskje

²¹ MIED: 141. "[...] Masja følte med ett redsel for at denne stovokste kinohelten i den lyseblå dongeriskjorten ville komme til å få hele hennes fornuftige og velordnede liv til å rase sammen," Bjerkgeng: 182.

²² MIED: 142. "Ja, det var lov på film, med lek, med denne lettheten..." Bjerkgeng: 183.

for å vise at Masja egentlig var et offer? Traumene hun opplevde i barndommen forfulgte henne hele livet og resultatene av dem formet hennes personlighet og karakter.

Følelsene hun fikk for Butonov skapte problemer som hun ikke klarte å takle da hun etter hvert forstod at forholdet ikke betydde like mye for Butonov som det gjorde for henne. Samtidig ble hun inspirert til å skrive, noe som igjen gjorde at hun ønsket å fortsette forholdet. Til å begynne med virket Butonov likegyldig, men allikevel ikke avvisende, både i forhold til Nika og Masja, og det var kvinnene som tok initiativ først. Det virker som om han var vant til å ha det slik. Han hadde god selvtillit og forstod fort når en kvinne prøvde seg på ham, som da Nika henvendte seg til ham på stranden med en replikk og han tenkte "А просишься."²³ Om kvelden etter strandturen var det ingen tvil om hvilke planer hun hadde, og Butonov svarte på hennes hint " — Ладно, пошли, что ли, — не обернувшись, голосом без всякого выражения предложил БУТОНОВ."²⁴ Med denne måten å si det på virket han svært likegyldig. Eller kanskje det bare var hans væremåte. Da Masja bød seg fram for ham, følte han seg forpliktet til å kysse henne selv om han egentlig ikke hadde lyst. "Он не чувствовал ни малейшего вдохновения, но привычка добросовестного профессионала обязывала."²⁵ Da Masja og Nika besøkte naboene sine hver sin gang for å oppsøke Butonov, ble han irritert fordi han ikke likte at de fulgte etter ham.

Den jevnaldrende tanten Nika var Masjas store forbilde og den hun fortalte alt til. Det var med en viss forbauselse Nika hørte på Masjas beretning om at hun forførte Butonov, både fordi det ikke lignet Masja og fordi hun selv også hadde forført ham kvelden før. Dette sa hun ingenting om fordi hun verken ønsket å bli uvenner med Masja, eller å ta gleden fra henne. Nika fortsatte likevel å treffe Butonov. Hun syntes situasjonen var komisk, noe som er et eksempel på hennes overfladiskhet, for henne var alt en lek. Hun tenkte at hun og Masja kom til å le av det når de fikk det litt på avstand, noe som viser at hun ikke var klar over hvor umoden og ømfintlig Masja var. Allikevel ventet hun på det ubehagelige tidspunktet da en desperat Masja kom for å konfrontere henne etter å ha funnet tantens tørkle i deres felles elskers seng. Nika svarte: "Ну так уж случилось. Ну что теперь делать, вешаться, что ли?"

²³ MIED: 72. "Å, du kommer her og ber," Bjerking: 90.

²⁴ MIED: 110. "Greit, skal vi gå, eller", foreslo Butonov uten å snu seg, stemmen hans var fullstendig uttrykksløs," Bjerking: 140.

²⁵ MIED: 145. "Han følte seg ikke det minste inspirert, men følte seg forpliktet som den samvittighetsfulle yrkesutøver han var," Bjerking: 187.

Не будем устраивать трагедии."²⁶ Denne uttalelsen viser at Nika hadde lite medfølelse og forståelse for Masja. Men fortjente Masja egentlig forståelse fra Nika? Det var Masja som var utro mot Alik, og vurderte hans følelser som mindre verdifulle enn sine egne. Nika hadde ingen grunn til å trekke seg tilbake og anse Masjas forhold til Butonov som mer ekte enn hennes eget. Masja derimot, klarte ikke å se andre behov enn sine egne. Som Nika antydte, var det nettopp tragedie det hele endte i. Masja klarte ikke å forstå andres følelser, selvopptatthet og selvdyrkelse var egenskaper hun utviklet som følger av den vanskelige barndommen, som ble omtalt ovenfor i avsnitt 2.1. Helt siden tiden etter at hun flyttet fra mormoren var hun den som andre tok seg av og viste omsorg for, noe som kan ha hindret henne selv i å utvikle slike egenskaper. Masjas opplevelse i barndommen fikk negativt utslag senere i livet. På grunn av mormorens svik, ensomheten og sorgen som var gjeldende i den delen av livet hennes, hadde hun senere et stort behov for å bli sett og føle seg elsket. Nika hadde et fritt forhold til følelsene og tillot seg ikke å bli helt oppslukt i et forhold slik Masja gjorde. Masja karakteriserte etter hvert sitt forhold til Butonov og hele situasjonen som hun hadde fått seg selv inn i, som 'skammelig', og hun var positiv med hensyn til å få en slutt på det. Det antydes at Butonov hadde vært en sykdom: hans første berøring endte med at Masja ble syk. Forelskelsen utviklet seg til en besettelse som kan ses på som en sykdom fordi hun endret atferd helt til det gikk så langt at det ble en psykisk sykdom. Fra Masjas synspunkt ble hun sviktet av både Butonov og Nika. Butonov sviktet ved å la være å gi henne den oppmerksomheten hun hadde behov for. Nika sviktet ved å fortsette forholdet til Butonov. Hun hadde alltid stått Masja nær. Hvorfor fortsatte så Nika dette forholdet? Kanskje gjorde hun det fordi hun reserverte Butonov til seg selv da hun møtte ham og derfor mente at hun hadde 'førsterett', slik hun mente hun hadde overalt. Kanskje hun trodde hun kunne konfrontere Masja med hennes egoisme? På strandturen kalte Nika ham først nydelig, men da hun merket Masjas interesse sa hun at han var en idiot og ingenting for niesen. Kanskje ville hun beskytte Masja og vise henne at Butonov virkelig var en idiot som holdt på med flere samtidig, som et forsøk på å oppdra på den måten at hun viste Masja Butonovs useriøsitet ved å fortsette forholdet. Eller kanskje ville hun gjøre det samme mot Masja som Masja gjorde mot mannen sin, hun var tross alt gift med Alik. Uansett syntes hun at situasjonen var komisk, noe som tyder på at hun ikke forstod alvoret i den, det vil si at hun ikke forstod hvor mye Masja la i dette forholdet. Med sviket hun følte både med hensyn til Butonov og Nika, kom de vonde følelsene fra barndommen tilbake, og denne gangen ble de for mye å takle. Masja

²⁶ MIED: 228. "Det bare ble sånn. Hva er det du mener, da, synes du det er grunn til å henge seg, eller? Vi må ikke lage noen tragedie ut av dette her," Bjerkgeng: 284.

hadde behov for å være hovedperson i livet til sine nærmeste, og led så snart hun ikke var det. Hun hadde kunstnerisk fantasi og lyriske evner, og følelsene som ble vekket i henne i samværet med Butonov inspirerte henne til å skrive. Forholdet Masja hadde til ektemannen var basert på andre verdier enn fysisk trofasthet, noe som gjorde at hun tillot seg å fortelle ham om forholdet. Alik aksepterte at hans kone 'forsket' for å bli inspirert. Da han gjorde det, var han ikke klar over hvor langt denne flørten kom til å gå. Til å begynne med merket han ikke at konen forsatte å treffe Butonov med jevne mellomrom fordi han selv var opptatt med arbeid og forberedelser til den forestående emigrasjonen. Men han merket etter hvert at konen endret atferd, ble søvnløs og nervøs. Helt fra vi hørte om barndommens opplevelser og oppdagelser, og ettersom vi følger Masjas utvikling, kommer det ikke som noen overraskelse at hun til slutt begikk selvmord. Det må imidlertid understrekes at selvmordet blir beskrevet på en formildende måte idet det blir fremstilt på en slik måte at Masja ble ledet til å hoppe av sine psykotiske hallusinasjoner. Grunnen til at det fremstilles slik kan være for å vise at Masja på en måte kan ses på som et offer for periodens hendelser, selv om hun kanskje selv kunne ha gjort noe for å ha dreid situasjonen i riktig retning. Hoppet i barndommen var et varsel på hvordan det kunne komme til å ende med henne. Men det var også hennes egen skyld fordi hun lot det gå for langt. Kanskje hun ville at det skulle gå slik? Vi får som nevnt flere hint om at hennes verden ville rase sammen, men hun gjorde ingenting for å stoppe det. I begravelsen får vi et hint om at Masjas forhold gikk mer inn på ektemannen enn først antatt, noe vi forstår da han svarte på sin sønns spørsmål med at alt kom til å bli bra. Ordet skrivit', som er brukt i originalteksten, betyr å gjøre en grimase, fortrekke munnen eller geipe. Dette sier noe om Alik holdning til situasjonen. Det kan virke som om han med denne grimasen ikke hadde tro på at alt kom til å gå bra, at han hadde vanskelig for å se for seg et liv uten Masja, men med hensyn til sønnen svarte han 'pedagogisk'. I epilogen får vi vite at Alik fikk utgitt Masjas dikt i Amerika noen år etter at de hadde emigrert. Han fortsatte sitt vitenskaplige arbeid der, men vi får ikke vite om han giftet seg igjen.

2.5. Komposisjon, synsvinkel og forfatterens virkemidler

Som nevnt deltar fortelleren selv i romanen, selv om vi ikke får vite om dette før i epilogen. På den måten får fortelleren både en nærhet til handlingen på den ene siden, men på den andre siden en avstand som gir mulighet til et fullstendig overblikk over handlingen. Avstanden i tid gir fortelleren et perspektiv som gir henne et overblikk. Det gikk omtrent tjue år fra Masjas

selvmord og søstrenes gjenforening i 1977 til siste gang fortelleren besøkte Medeas hjemsted i 1995. Medea var da død for lenge siden. Epilogen ble skrevet en gang etter dette. Avstanden mellom hovedhandlingens slutt og epilogen gir et annet perspektiv på fortiden enn om romanen hadde blitt skrevet like etter. Fortelleren var stolt over å være i familie med Medea, selv om hun var inngiftet. Det at hun hadde fått slik en dyp innsikt i slektshistorien kan si noe om hvilket forhold hun hadde til Medea. Det er svært detaljert beskrevet, og derfor er det mulig å fastslå at Medea og fortelleren hadde et nært forhold. Medea virker gjennom hele romanen som en karakter som står på siden og observerer og opptrer i kulissene, likevel kretser handlingen rundt henne. Måten romanen er lagt opp på, med flere handlingstråder, er også et viktig fortellergrep. Handlingstrådene starter på forskjellige tidspunkt, med tretti års mellomrom. Handlingstråden som har fått sin begynnelse sommeren 1976, får innvirkning på handlingstråden som går lenger tilbake i tid.

Et annet fortellergrep som stadig kommer til uttrykk og som avslører fortellerens synspunkt, er de ironiske kommentarene. Ironien forekommer i to hovedvarianter. Enten går fortelleren direkte inn i teksten med kommentarer til noen av karakterene, eller hun lar dem uttrykke ironi på egen bekostning, som om fortelleren har for stor respekt for dem til å gjøre det selv. Vi har flere eksempler på dette: Under møtet på sanatoriet i 1929, presenteres vi for to partimedlemmer som blir offer for fortellerens ironi. Byens partileder, Vjalov, har blitt navngitt etter det russiske adjektivet *vjaljy* som betyr slapp, dorsk og treg. I tillegg blir han beskrevet som enorm, og verbet som brukes for måten han sitter bak skrivebordet, *bujstvoval*, betyr å rase og har sammenheng med substantivet *bujstvo*, som betyr blant annet 'voldsom oppførsel'. Etter å ha lest opp forordringen snakket han ut fra sin egen overbevisning om den vidunderlige morgendagen og kollektivbrukenes fantastiske idé: "[O] прекрасном завтра и величии идеи колхозов."²⁷ Filozov, som var sekretær i particellen, var ivrig etter å si noe da Vjalov ba om noen som ville uttale seg. Både sekretæren og byens partileder har fått deskriptive navn. Forfatterens navngivelse av Filozov og Vjalov kan tolkes ironisk fordi de er beskrevet på en negativ måte. Fortelleren benytter seg av talende navn for virkelig å understreke sitt synspunkt, og med dette røper hun sitt kritiske perspektiv på kommunismen.

Det er ikke bare i sammenheng med kritikk av Sovjetunionen fortelleren benytter seg av ironi.

²⁷ MIED: 51. "[O]m den vidunderlige morgendagen som skulle demre, og om kollektivbrukenes storslagne idé," Bjerkgeng: 64.

"Сергей Илларионович, величественный старый муж молодой когда-то красавицы, великодушно не заметивший ее ранней некрасивой старости, вылезающих из подбородка жестких одиночных волос, выпятившихся вперед зубов."²⁸ Kommentarer som dette gjør teksten mer fargerik og lystig, som en motvekt til de negative hendelsene i romanen. Det må samtidig understrekes at romanen er positiv og godmodig til tross for at temaene er knyttet til alvorlige og tragiske sider ved Sovjetunionen. Fortelleren skildrer i svært liten grad de positive hendelsene i Sovjetunionen, som samholdet og patriotismen under Den andre verdenskrig og gleden ved å gå seirende ut av krigen. Dermed kommer fortellerens perspektiv på sovjetbyråkratiet enda bedre til uttrykk. Fortelleren skiller mellom å beskrive visse karakterer ironisk, og å la karakterene være ironiske ovenfor seg selv. Dette synes å være fordi noen av karakterene er for 'gode' til å bli ironisert av fortelleren selv. Etter det jeg kan se, er både Medea, Samuil og Alik fra fortellerens side skånet for ironi, det er bare i deres forhold til seg selv dette blir uttrykt. I Samuils tilfelle kommer dette frem gjennom Medeas tanker om barndommen og ungdommen hans, der flere pinlige episoder blir beskrevet. Også mot slutten av livet tenkte han med ironi på forholdet til Medea og kjærligheten dem imellom. "Она его за трусость полюбила, а он ее – за снисхождение к ней."²⁹ Også Medea var ironisk i forhold til seg selv. Da Alik kom sommeren 1976, og Medea observerte at Masja ikke syntes å ha dårlig samvittighet i det hele tatt med hensyn til sidespranget med Butonov, tenkte Medea: "А я, старая кочерга."³⁰ Hun forstod ikke hvorfor ekteskaplig trofasthet ikke kunne bety noe for dem. Hun likte Alik fordi han minnet henne om Samuil, som begge var livlige og hadde samme type humor. "У меня, видимо, склонность к евреям, как бывает склонность в простудам и лизапорам. [...] Как хорошо, что я сама была совершенно слепа к этой стихии, когда это казалось меня [...] Там, в Заповедях Блаженств забыли все-таки сказать: блаженны идиоты..."³¹ Med dette kalte Medea seg selv for en idiot. Replikken kan tolkes mot Dostojevskijs *Idiot*. Der er hovedpersonen, fyrst Mysjkin, en Kristusskikkelse. I Petter Normann Waages *Fjodor M. Dostojevskij*³² og Geir Kjetsaas *Fjodor*

²⁸ MIED: 166. "Sergej Illarionovitsj, som en gang hadde vært den majestetiske gamle ektemannen til en ung skjønnhet, var storsinnet nok til ikke å legg merke til hvor tidlig kona hadde blitt gammel, og hvor lite pen hun var blitt, han så ikke de enkeltstående stive hårene som vokste på haken hennes, og de utstående tennene hennes," Bjerkgeng: 215.

²⁹ MIED: 156. "Hun elsket ham fordi han var feig, han henne, fordi hun tilga det," Bjerkgeng: 201.

³⁰ MIED: 202. "[J]eg er vel bare et gammelt hespetre," Bjerkgeng: 260.

³¹ MIED: 202. "Jeg har visst anlegg for jøder, akkurat som jeg har anlegg for forkjølelse og treg mage. [...] Så godt det er at jeg selv var fullstendig blind når det gjaldt disse kreftene, den gang det var meg det berørte. [...] De har glemt det i saligprisningene, det skulle stått: Salige er idiotene," Bjerkgeng: 260.

³² Waage, Petter Normann 1997: *Fjodor M. Dostojevskij* Oslo, Gyldendal.

*Dostojevskij – et dikterliv*³³ omtales først Mysjkin som Dostojevskijs edleste og vakreste skikkelse. Selv om denne virker mer innviklet og sammensatt enn Medea, finnes det likheter mellom dem. Om først Mysjkin skriver Waage at han har evnen til å se og beskrive verden uten fordommer³⁴, og videre at han er et ideal og forbilde som ingen vil følge³⁵. "Idioten munnar ut med et bilde av det gode menneske og den onde verden."³⁶ Kan vi se Medea på denne måten? Medea var på en måte var et ideal, slektningene så opp til henne, men de ønsket ikke å leve som henne. Kjetsaa skriver at Dostojevskijs skildring av først Mysjkins ytre trekk minner om den Kristus som finnes på russiske ikoner. Han pleide å samle barna rundt seg og være lærer for dem. Vi ser her en tydelig likhet mellom Medea og først Mysjkin. Ikke bare blir Medea flere ganger sammenlignet med et ikon og en helgen, hun likte også å ha barn rundt seg. Ifølge Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon³⁷ knyttes helgenbegrepet til martyrskikkelsen. En martyr var som gikk i døden for sin tro, eller som led uforskyldt. I romanen blir Medea flere ganger sammenlignet med en helgen. I brevet til Samuil skrev Sandra at søsteren var en helgen og hun selv et svin. Ivan Isajevitsj syntes at Medeas ansikt lignet et ikon, og betraktet begge søstrene som helgener selv om Sandra nektet og sa at det kun var én helgen i deres familie. Helgenstatusen fikk nok Medea fordi hun levde av og for å hjelpe og ta seg av andre, samtidig som hun levde strengt etter moralske og religiøse, og sine egne, prinsipper. Hun var dypt troende, noe som hjalp henne gjennom mange vanskelige tider. Ydmykelsen ektemannen utsatte henne for bar hun med seg sammen med sorgen hun følte fordi hun var barnløs. Likevel kan det være for sterkt å kalle henne en helgen. Det at Medea åpnet hjemmet sitt for slektningene og til slutt tilga søsteren det uforståelige hun gjorde, er ikke nok til å fortjene en slik betegnelse. Slegtssamlinger er for så vidt ikke uvanlige, og det er av alles interesse å opprettholde kontakten med hverandre siden de har blitt spredt. Uten disse samlingene hadde Medea vært fryktelig ensom året rundt. Hovedpersonen er allikevel en omsorgsperson som lever av å hjelpe andre. Men igjen kommer denne ensomheten og gir et hint om at det finnes et snev av egeninteresse iblandet omsorgstematikken. Uten slektningene og arbeidet på sykehuset hadde Medea vært helt alene. Sannheten er at hun var fryktelig ensom, ikke engang til sin nærmeste venninne orket hun å fortelle om sviket. Hun holdt ting for seg selv. Den eneste hun åpnet seg for synes å være fortelleren, hvordan skulle hun ellers

³³ Kjetsaa, Geir 1985 *Fjodor Dostojevskij – et dikterliv*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.

³⁴ Waage: 143.

³⁵ Waage: 168.

³⁶ Waage: 188.

³⁷ Henriksen, Petter (red.) 1997: *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon* Oslo, Kunnskapsforlaget. 1997: Bind 6: Gam-Hell, oppslagsord: "helgen". Bind 10: Lx-Naq, oppslagsord: "martyr".

ha fått vite Medeas hemmeligheter? Det er i forbindelse med det at Medea led uforskyldt at hun kan knyttes til helgenbegrepet.

Han er uskyldig som et lam, en 'idiot' som tror på Gudsriket på jorden. Lidenskaper som hasesyke og sjalusi er ham dypt fremmede. I motsetning til sine omgivelser er han heller ikke opptatt av å hevde sin 'rett' til penger og makt. Han hører til 'de rene av hjertet' – han føler medlidenhet uten hat, kjærlighet uten grusomhet, han bringer offer uten å føle stolthet. Hans hoveddyd kan best karakteriseres ved det russiske ord smirenije. Ordet står for betvingelse av alle lidenskaper, for ydmykhet og åndelig fred, og betegner derfor det motsatte av det greske hybris, som står for stolthet, selvhevdelse og åndelig opprør. Hos fyrst Mysjkin møter vi en dyd som er passiv, og som bare kan oppnås gjennom ydmykelse og lidelse.³⁸

Ydmykelse og lidelse var en del av Medeas liv. Hun lærte seg å undertrykke negative følelser og å takle ydmykelser og lidelser, noe som gjorde at hun levde et liv i ro og harmoni med seg selv.

Erotikken som spiller en rolle i romanen kan ha til funksjon å understreke Medea som averotisert. Blant slektningene foregikk det en god del usømmelighet. For etterkrigsgenerasjonen blir gjerne den fysiske kjærligheten beskrevet som et 'tidsfordriv'. Nika så det som en åndelig berikelse å forføre. For Butonov var samværet med kvinner et minne om fortiden, da han var uovervinnelig. For den førrevolusjonære generasjonen, av de som blir nevnt i forbindelse med erotikk, har det er begrunnelse. For Samuil var det en måte å søke trøst og å glemme sine redsler på, for Sandra ble også en måte for å få økonomisk hjelp. Faktisk kan det ha vært evnen til å ikke tenke for etisk, som gjorde at Sandra og barna overlevde i trange tider, fordi hun tok imot gaver fra sine mannlige forbindelser. I tillegg trakk hun seg tilbake etter forholdet til Samuil for å skåne Medea og hennes viktige rolle i familien, hennes rolle som familiens 'klippe'.

Forfatteren ønsket å skildre en kvinnetype som vi ser i beskrivelsen av både Medea, Elena og Sandra. Disse kvinnene var sterke og overlevde harde og anstrengende tider. Selv om Sandra ikke var typisk oppofrende som Medea og Elena, fortjener hun å sidestilles med dem fordi hun var en god og ansvarsfull mor som tok seg av barna sine selv om hun var alene om det og

³⁸ Kjetsaa: 235-236.

det var vanskelige tider. Dette taklet hun på sin måte. Både hun og Nika levde uten å la følelsene styre dem, det kan være grunnen til at de overlevde. Men begge endret seg etter at de følte skyld med hensyn til konsekvensene av forholdene til Samuil og Butonov. De ble mer ansvarsbevisste og voksne og slo seg til ro med én mann.

2.6. Symbolikk

Symbolene som blir brukt i romanen har som funksjon å knytte de ulike hendelsene sammen og skape leserassosiasjoner. I noen situasjoner brukes de for å fortelle om et vendepunkt i enkeltes liv, i andre situasjoner gir det en indikasjon på dramatiske forandringer eller som bestanddel i frampek. Ringen er et viktig symbol i romanen. På sin 16-årsdag fant Medea en flat gullring på stranden. Hun hadde på seg ringen siden, slik at den etter hvert gravde seg dypt ned i fingeren hennes så det ble umulig å få den av. Det var på sensommeren Medea fant ringen. Noen måneder senere døde foreldrene hennes. Kanskje markerte funnet av ringen en overgang i Medeas liv. Da foreldrene døde tok hun på seg ansvaret med å ta seg av søsknene. 30 år senere mistet Sandra sin korallring på en av strandturene med Samuil. En stund etter dette sendte hun brevet til Samuil der sviket mot Medea ble avslørt. Det var på denne tiden kontakten mellom søstrene opphørte. Tapet av ringen indikerer at noe kom til å forandre seg. Da Medea fant igjen denne ringen etter 30 år, under strandturen med slektningene, kom det i nærmeste framtid til å skje ting som gjorde at søstrene ble gjenforent. Da Medeas venninne og svigerinne Elena og moren ble evakuert under borgerkrigen, ga Elena kusken som kjørte dem en safirring. Under hungersnøden ble denne byttet mot mel. I dette tilfellet var Elena i en dramatisk situasjon som førte til store endringer i livet hennes. Da Ravil besøkte Medea våren 1976 husket han denne ringen som Elena hadde gitt hans bestefar og som Ravil mor bar på fingeren i mange år. I dette tilfellet blir ringen et minne som forener dem. I forbindelse med Ravils besøk, glemte han hatten hos Medea da han reiste. Dette tok hun som et tegn på at han kom til å vende tilbake til Krim. I *Medea i ee deti* synes ringen å indikere dramatiske forandringer. Tørkle er også et symbol som går igjen gjennom romanen. Masja mistet tørkleet sitt den kvelden hun var sammen med Butonov for første gang. Dette kan indikere at hun tok 'avskjed' med trofastheten mot ektemannen. I denne sammenheng brukes det også et annet symbol da Masja sa at hun kunne reise et kors på stedet der det skjedde, som et minne om trofastheten mot Alik. Korset får i denne sammenheng flere betydninger. Ikke bare var det begynnelsen på slutten av det gode forholdet ektefellene imellom; etter hvert som

sidespranget fortsatte, ble naturlig nok også ekteskapet mer problematisk. Det er også begynnelsen på det siste kapittelet i Masjas liv. Vi kan se det på den måten at korset hun skulle sette opp som minne om trofastheten til Alik blir et kors som hun også setter opp for seg selv. Masja blir usikker på om det i det hele tatt skjedde noe mellom dem når Butonov overser henne, og hun finner tørkleet som et bevis på at det var sant. Bevis på at Nika også har et forhold til Butonov får Masja når hun finner hennes tørkle i hans seng. Funnet av Nikas tørkle ble avslutningen på de to kvinnenes livslange vennskap.

Som ringen blir også sykdom brukt som et symbol på mer eller mindre dramatiske forandringer. Først får vi høre om Medeas sykdom i tiden da hun ble kjent med Samuil. Etter at han tok seg av henne i sykdomsperioden, giftet de seg. Hun nølte lenge i forbindelse med frieriet hans, men da han tok seg av henne og dermed viste at han brydde seg om henne, takket hun ja. Medea fikk den samme type sykdom like etter at hun gikk av med pensjon på slutten av året 1976. Denne gangen var det søsteren Aneljas fosterdatter Nina som hjalp henne i sykdomsperioden. I feberfantasiene trodde Medea at Nina var hennes og Samuils egentlige datter, noe som viser at hun aldri helt kom over at hun var barnløs. Sykdommen kan ha sammenheng med at Medea følte at livet begynte å gå mot slutten da hun forlot arbeidet, som i lang tid var noe av det viktigste i livet hennes og en stor del av henne. Med pensjonstilværelsen fikk hun mye mer tid til å sitte i ro og tenke, noe hun alltid hadde forsøkt å unngå. Ikke lenge etter skjedde det noe dramatisk. Masja endte livet sitt. Medeas behov for å gjøre noe istedenfor å sitte stille i slike situasjoner fikk henne til å reise til Aleksandra, og vi vet hvordan det hele ender.

2.7. Motiv

Romanen inneholder små glimt av mystiske elementer, men det forekommer ikke i noen stor grad. Et av disse elementene fortjener imidlertid kommentarer. Det er mye som tyder på at Ulitskaja har latt seg inspirere av den greske tragedien om Medeia, skrevet av den greske tragikeren Euripides (ca. 485 – 406 f.Kr.) i ca. 431 f.Kr. Det finnes mange versjoner og tolkninger av myten om Medeia, og jeg kommer til å bruke *Euripides` Medeia*.³⁹ Ulitskaja synes å ha fritt tatt i bruk deler av denne myten til inspirasjon for sin egen historie om Medea. I myten om Medeia giftet hun seg med Jason og hjalp ham med sine magiske evner til makt,

³⁹ Euripides 2002: *Medeia*, Oslo, Verdensbiblioteket, De norske bokklubbene AS.

og de flyktet sammen fra hjemlandet. Det står ikke veldig nøye beskrevet i skuespillet hvorfor de ble nødt til å flykte, men kanskje hadde det noe å gjøre med at Medeia drepte sin egen bror i flukten. Og verre skulle det gå: Jason sviktet henne og giftet seg med en kongsdatter for å oppnå enda mer makt. Kongen bestemte seg for å utvise Medeia og barna hennes fra byen. For å straffe Jason tok hun livet av sine egne barn. Gjennom dramaet kommer Medeias indre stridigheter til uttrykk; hun rives mellom hevntørst og sjalusi på den ene siden og hjertets fornuft og kjærligheten til barna på den andre. Medeia var en trollkvinne med magiske evner. Ulitskajas Medea hadde mange kunnskaper om urter og vekster som kunne brukes i medisinske sammenhenger. Med Medeas lange svarte hår og fremtoning får man assosiasjoner til en såkalt 'klok kone'. De to kvinnene reagerte svært forskjellig på sviket fra sine ektemenn. Mens Medeia drepte sine egne barn, lot Medea være å slippe hatet løs fordi verken troen eller samvittigheten hennes ville tillate det. Hun reagerte med å begi seg ut på den lange reisen til Tasjkent for å snakke med Elena, for på den måten å lette hjertet. Noen av replikkene i skuespillet gir et bilde av hvordan Medeia reagerte som motsetning til Medea.

"Medeia: [...] For en pinsel av sorg, for en pinsel og vrede en klage så stor. Forbannede barn, hvis mor er forhatt. Gå til grunne med ham, deres far! La vårt hus bli til intet."⁴⁰ Det må naturligvis ha vært en stor psykisk belastning for Medea å måtte leve med vissheten om Samuils og Aleksandras barn. Hun kunne ha lukket seg inne og isolert seg fra slekten, men i stedet åpnet hun hjemmet sitt for dem. Vi får inntrykk av at hun var glad i 'stedatteren' Nika, men at hun ønsket en viss avstand fra henne. I tillegg gjorde det fortsatt vondt å bli minnet på det som skjedde mellom ektemannen og søsteren. Likevel var Medeas karakter så sterk at hun ikke lot dette feilgrepet bli et hinder for at resten av slekten skulle kunne hygge seg sammen.

"Medeia: For var du barnløs, ville folk vel tilgitt om du følte bryllupstrang igjen."⁴¹ Kanskje Medea tilga Samuil fordi hun selv ikke hadde født ham noen barn. Kanskje følte hun skam på grunn av barnløsheten.

"Medeia: Men nå helt plutselig har skjebnen rammet meg og knust mitt liv. Jeg er fortapt, vil aller helst gi slipp på livets gave, kjære, og få dø. For han som har vært alt for meg – det ser jeg klart -, min mann, har vist seg som den største usling nå. Vi kvinner er av alt som har fortstand og liv, den mest ulykkelige skapning her på jord."⁴² Oppdagelsen formørket naturligvis både Medeas sinn og synet på ektemannen. Men å gå til slike drastiske og tragiske

⁴⁰ Euripides: 34.

⁴¹ Euripides: 51.

⁴² Euripides: 39

tiltak som det Medeia gjorde, var aldri i Medeas tanker. Hennes reaksjon var allikevel drastisk nok til henne å være, idet hun la ut på en lang og turbulent reise. Kun én gang tidligere hadde hun vært borte fra Krim. Med reisen til Tasjkent etterlot hun sin trygge tilværelse og bega seg av gårde uten å vite hva det ville føre med seg.

Jason sa at han giftet seg igjen for å få bedre råd til å fostre opp sønnene. "Medeia: Du burde, hvis du var så god, ha fått meg overtalt og ikke skjult ditt giftermål."⁴³ Samuil skjulte sidespranget fordi han ikke ville ødelegge det han hadde med Medea og fordi han ikke ville såre henne. Av brevet kommer det fram at han var usikker på hvordan han skulle oppføre seg mot henne. Sandra sa at han skulle være som han pleide. Hun var fast bestemt på å holde det hele hemmelig for henne. Da Medea snakket med Fjodor i Tasjkent ble hun imidlertid oppmerksom på at det ikke hadde vært noen hemmelighet for andre enn henne selv. Etter hvert kom det vakre minnet om Samuil tilbake, noe som kanskje hadde sammenheng med at Samuil skjulte forholdet og resultatet av det, på samme måte som Jason. Det virker som om Medea var takknemlig for at han skjulte det og lot være å kreve samvær med datteren. Han ofret dette mot for å sette Medea i en vanskelig situasjon. At hun fant brevet kan tyde på at han allikevel på en måte ønsket at hun skulle få vite det men at han ikke selv klarte å innrømme ovenfor henne. Han respekterte også Aleksandras ønske om å holde det hemmelig. "Koret: [...] Jeg ber om et liv i sømmelighet, gudenes vakreste gave. La aldri den skremmende Kypris ramme meg med begjær til en annen og bringe heftig strid og endeløs splid til mitt liv. Måtte hun hegne det fredsæle samliv, og med omhu velge den riktige kjærlighet for kvinnen."⁴⁴ Det begjæret Masja opplevde skapte splid i hennes liv, det gikk så langt at det ble enden på hennes liv.

Medea levde utvilsomt et liv i sømmelighet. Blant de andre karakterene forekommer det til motsetning en god del usømmelighet. Ikke bare var hun tro mot sin ektemann mens han levde, hun fortsatte også å være tro som enke. Dette kan ha sammenheng med at hun blir fremstilt som en helgen, og av den grunn er hun den eneste i romanen som er fullstendig averotisert. Det forekommer lite sømmelighet blant de andre karakterene. Elena og Georgij er de eneste som stiller på linje med Medea når det gjelder dette. Begjæret Sandra og Samuil følte for hverandre skapte splid i livet deres. For at hemmeligheten ikke skulle bli kjent, var de nødt til å ofre noe. Sandra ofret kontakten med søsteren, Samuil ofret farsrollen for sitt eneste barn.

⁴³ Euripides: 52.

⁴⁴ Euripides: 57-58.

De to Medeaskikkelsene har mye til felles, men det er også mye ulikt mellom dem. Utgangspunktet i de to fortellingene har flere likhetstrekk: de er begge av gresk blod og har opphav på noenlunde samme sted, i Svartehavsområdet. Euripides' Medeia og Jason hadde to barn sammen, Ulitskajas Medea var barnløs. Selv om de begge i ulik grad hjalp mennene sine, opplevde begge å bli sviktet. Medeia brukte sine trolldomskrefter til å hjelpe Jason med å få større makt, men han sviktet henne i søken etter enda større makt, noe han kunne oppnå ved å gifte seg på nytt. Medea brukte sine medisinske kunnskaper for å hjelpe Samuil da han var syk. Det var etter Samuils død at hans svik ble kjent for Medea. Den største forskjellen mellom de to kvinnene er at Medeia drepte sine egne barn da hun ble sviktet av sin mann. Medea ble også grovt sviktet og ydmyket av Samuil, et svik kan sees på som enda verre enn det Medeia opplevde fordi Medea selv ikke hadde barn, noe som var en stor sorg for henne, og Samuils sidesprang resulterte i et barn.

Selv om det i romanen gis det en hentydning til mytens Medeia, var romanens Medea oppkalt etter moren Mathildas svigerinne, som døde av sorg under sin manns begravelse. Medea fikk navnet for å hedre denne kvinnen, og vi kan vel si at hun lever opp til forventningene dette navnet bærer med seg. Fra forfatterens side ligger det mer til navnevalget for hovedkarakteren, og det er ikke tilfeldig at Ulitskaja har valgt tittelen *Medea i ee deti*. Romanens Medea er som mytens Medeia i vrengt forstand. Medeia tilintetgjorde alt som var omkring henne, hennes lidenskap ødela alt rundt henne. Masja i romanen kan sammenlignes med Medeia, fordi begges lidenskap ødela alt for dem. Medeia drepte sine barn. Medea var barnløs, men adopterte på en måte alle som kom til henne.

Medea bodde på Krim hele livet, og hun var den siste gjenlevende på halvøya som var av gresk opprinnelse. De som var av gresk opphav var enten døde av naturlige årsaker, eller de hadde blitt deportert i løpet av sovjettiden. Etter Medeas høye alder å dømme, hun var 76 år gammel sommeren 1976, kan vi anta at hun var blant de eldste i omegnen. I romanen representerer hun en generasjon som snart vil være borte. Denne generasjonen opplevde krig, hungersnød, deportasjoner, regjeringsskifter og voldsomme forandringer. De mistet sine ektemenn, fedre og brødre i blodige kriger, og så sine barn sulte i hjel. Medea var vitne til store forandringer på hjemstedet, og hun mistet flere familiemedlemmer som følger av storpolitikk og krig. Faren ble drept under en sabotasjeaksjon i forkant av revolusjonen, to av brødrene ble drept på hver sin side i borgerkrigen og atter to ble drept av henholdsvis fascister og kommunister under Den andre verdenskrig. Dette preget naturligvis Medea, men

erfaringene gjorde henne til en sterkere person på den måten at hun måtte lære seg å takle sorg og tap. Dette fikk hun god bruk for senere i livet. Selv om hun ikke direkte gikk aktivt inn for det, observerte hun endringene og tenkte ofte tilbake på hvordan det var før. I motsetning til mange naboer og venner fikk Medea av ulike grunner leve i fred på hjemstedet. I 1920-årene ble hun beskyttet av at hun var foreldreløs og hadde søsknene å ta seg av. Da hun giftet seg med Samuil, var det hans spanske etternavn som reddet henne på den måten at det greske ble fortrent. Hele livet Medea forsøkte å holde seg unna myndighetene og i stedet tilpasse seg endringene.

С ранней юности она привыкла к политическим переменам относиться как к погоде - с готовностью все перетерпеть: зимой мерзнуть, летом потеть... Однако ко всякому сезону готовилась загодя, к зиме – хворостом, к лету сахаром для варенья, если таковой в природе присутствовал. От властей же она хорошего никогда не ждала, остерегалась и держалась подальше от людей к власти причастных.⁴⁵

Selv om hun fikk leve i fred på Krim, kunne hun aldri føle seg helt trygg, ingen kunne føle seg helt trygge på at de ikke kunne komme til å bli anklaget for noe de ikke hadde gjort. Om Stalintiden skriver Anne Applebaum⁴⁶:

Hvem som helst kunne bli arrestert, av hvilke som helst grunn, på et hvilket som helst tidspunkt – bønder, arbeidere og partibyråkrater om hverandre. Etter Khrusjtsjov hendte det fortsatt av og til at det hemmelige politiet arresterte folk 'for ingen ting' [...] Men for det meste arresterte Brezjnevs KGB folk for *noe* – om ikke for en virkelig kriminell handling, så på grunn av deres litterære, religiøse eller politiske opposisjon mot sovjetssystemet.⁴⁷

⁴⁵ MIED: 173. "Fra hun var helt ung, hadde hun lært seg å forholde seg til politiske endringer på samme måte som til været – hun var klar til å tåle det som måtte komme: til å fryse om vinteren og svette om sommeren. Men hun forberedte seg til hver årstid, samlet tennved til vinteren og sukker til sommeren for å ha til syltetøyet, hvis det da var sukker å få tak i. Hun ventet seg aldri noe godt fra øvrighetens side, men tok seg i vare og holdt avstand til folk som hadde noe med myndighetene å bestille," Bjerkeng: 223.

⁴⁶ Applebaum, Anne 2005: *Gulag. De sovjetiske fangeleirene*. Oslo, H. Aschehoug og Co. Applebaum arbeidet som spaltist og medlem av redaksjonsrådet i Washington Post da boken om GULag ble publisert. Hun har studert russisk historie og litteratur på Yale og International Relations ved London School of Economics og St. Anthony's College, Oxford. For *Gulag. De sovjetiske fangeleirene*, ble hun tildelt Pulitzer-prisen.

⁴⁷ Applebaum: 521.

I brevet til Elena der hun fortalte om Ravil Jusupov og hans forespørsel, uttrykte hun bekymring for at hun kunne komme til å få problemer med myndighetene, som kom på døren hennes da han var på besøk. Hun nektet å la dem komme inn, og de ventet til dagen etter for å ta Jusupov med seg. Da slektningene hennes begynte å diskutere politikk, reiste hun seg demonstrativt og gikk fordi hun verken ville høre om eller delta i slike diskusjoner. På ektemannens obelisk malte hun stjernen sølvfarget istedenfor rød så den skulle gi andre assosiasjoner enn sovjetiske. Medea tok ikke avstand fra myndighetene på den måten at hun fornektet og tok fullstendig avstand. Hun deltok med kjølig høflighet på møter der det ble forventet oppmøte, som på møtet om kollektiviseringen i 1929 og da Stalin døde i 1953.

Forfatterens valg av Krim som motiv for denne romanen er ikke tilfeldig. Mange av temaene og motivene kan knyttes til dette stedet, som Medeamyten, de etniske minoritetene og avstanden til sentralmakten. Dette gir forfatteren grunnlag for å utvikle historien hun ønsker å fortelle. I romanen blir mange aspekter ved Krims dramatiske og rike historie, landskap og befolkning belyst. I tillegg ligger Krim langt borte fra makten i Moskva, noe som passet bra for den politisk sky Medea. Medeamyten, som har gitt inspirasjon til utviklingen av hovedpersonen, kan ses i sammenheng med de greske bosettingene på Krim. Halvøya har vært bebodd av mange forskjellige folkegrupper, og det er viktig for dem å holde på sine tradisjoner og opphav. Vi blir stadig minnet på Sinoplislektens greske opphav ved hentydninger til mytiske skikkelser og steder. Også andre folkegrupper blir vi minnet på, som tatarenes etterlatte spor på halvøya. Medeas hjem og landskapet på Krim blir nøye beskrevet i romanen. I de første beskrivelsene av Medea knyttes hun til naturen, som alltid hadde vært viktig i livet hennes og gitt henne mye kunnskap.

KAPITTEL 3. HOVEDANALYSE

I hovedanalysen kommer jeg til å konsentrere meg om karakterer som er interessante fordi de knyttes til temaer som var særskilt aktuelle i sovjettiden. De vokste opp i Sovjetunionen i forskjellige perioder, hadde forskjellige syn på samfunnsutviklingen og forholdt seg til den på ulike måter. Karakterene som opptrer i hovedhandlingen i *Medea i ee deti* kan deles inn i tre generasjoner. Den førrevolusjonære generasjonen er de som ble født før 1917, altså Medea, Samuil, Elena, Sandra og Fjodor. Masja, Nika, Butonov⁴⁸ og Georgij, representerer etterkrigsgenerasjonen. Den yngste generasjonen, etterkrigsgenerasjonens barn, vil ikke bli viet nevneverdig oppmerksomhet i denne avhandlingen. Jeg kommer også til å nevne karakterer som kun har en liten rolle i romanen, men som er verdt å nevne på grunn av deres betydning i historisk forstand. Den yngste generasjonen i romanen, det vil si barna til Georgij, Masja og Nika, kommer jeg til å utelate i karakteranalysen fordi disse karakterene ikke tjener til å belyse samfunnmessige og historiske forhold i særlig grad. En slik avgrensning i karakteranalysen er hensiktsmessig fordi det er utvalgte karakterer som belyser forfatterens intensjon med romanen, å fortelle hvordan samfunnsutviklingen avspeilet seg i menneskenes liv. Jeg har valgt ut karakterene som har fått de største rollene og har mest betydning for handlingen. I hovedanalysen har jeg valgt tematisk inndeling av teksten. Jeg har forsøkt på en inndeling slik at det blir høyest mulig grad av kronologi, men i flere tilfeller skaper dette problemer fordi bakgrunnen til de forskjellige temaene spenner over lange perioder. Jeg kommer til å gi en historisk oversikt og deretter gi en analyse av karakterene som er knyttet til de forskjellige temaene.

Romanens handling omtaler temaer som revolusjon, krigskommunisme, deportasjon, forvisning, korrupsjon, emigrasjon og antisemittisme, som alle er viktige temaer innen sovjethistorien. 1900-tallet blir i romanen omtalt som 'кровожадное время',⁴⁹ en blodig tid. I Medeas brev til Elena i begynnelsen av romanen mintes hun borgerkrigen som en tid som "[М]ы не так уж любим вспоминать; о мытарствах тех лет."⁵⁰ Hendelsene, både i forkant av, og i selve sovjettiden, gjorde sitt til at sorgen og frykten bredte seg blant folket. Begivenhetene og endringene ble taklet på forskjellige måter. Noen overlevde i troen på at ting skulle endre seg til det bedre og lærte derfor å tilpasse seg, andre ble skadet på en slik måte at det fikk store konsekvenser for både eget og andres liv og skjebne. Som Masjas lege

⁴⁸ Selv om Butonov ble født i 1936 regner jeg ham her som etterkrigsgenerasjonen.

⁴⁹ MIED: 8.

⁵⁰ MIED: 11. "[A]lt det vi helst vil glemme: alle lidelsene disse årene," Bjerkeng: 14.

uttalte seg: "Одних людей страдание калечит, а других, знаете, как-то возвышает."⁵¹ Forkrøpling og lidelse er sentrale temaer i *Medea i ee deti* og for denne avhandlingen. I de følgende avsnittene skal vi se nærmere på nettopp denne siden ved romanen: hvem blir forkrøplet av lidelse, og hvem foredles av den? På hvilken måte har enkeltmenneskenes skjebner blitt preget av Sovjetunionens samfunnsmessige utvikling?

Karakterene jeg nedenfor skal drøfte er alle knyttet til samfunnsbeskrivelsene i romanen. Personene vi blir presentert for har svært forskjellige forhold til makt og myndigheter, og vi kan rangere dem etter hvor nærme de stod og ønsket å stå myndighetene. Hver av karakterene knyttes til temaer som gir eksempler på hvordan enkeltmenneskers liv kunne fortone seg i sovjetperioden. Jeg har utarbeidet en modell som kan dele karakterenes forhold til makten inn i fem nivåer:

1. De som tok aktivt del i byggingen av kommunismen, og/ eller befant seg i stillinger høyt oppe i systemet. Både Samuil og Fjodor passer innen denne gruppen fordi de begge var revolusjonære og hadde stor tro på kommunismen.
2. De som ikke var politisk aktive, men prøvde å nå sine mål ved å følge spillereglene. Alik og Butonov representerer denne gruppen. Gjennom disse karakterene blir vi presentert for 'idrettsmannen' og 'vitenskapsmannen'.
3. De som søkte å leve et liv i harmoni med naturen og menneskene rundt seg, og troen på åndelige makter og det nære, som familien, heller enn verdslige. De som ønsket å holde seg borte fra myndighetene og tilpasse seg endringene ettersom de kom. Her er særlig Medea og Elena representative, men også Sandra. Denne gruppen presenterer gjerne 'mødrene av den gamle tradisjon' (i motsetning til mødrene av den yngre generasjon, som Masja og Nika, som hadde et helt annet syn på familie enn de eldre kvinnene).
4. De som ble undertrykt og skjøvet bort av myndighetene, og ikke fikk delta i fellesskapet. Eksempler er folkegrupper som ble deportert, som krimtatarene. Gjennom de forskjellige sovjetperiodene ble ulike folkegrupper forfulgt og forvist. De som ble rammet kunne være tilhengere av, eller barn av det gamle regimet, det kunne være de som hadde høytstående verv under revolusjonen, eller det kunne være mennesker som ikke hadde riktig avstamning eller rett og slett de som av en eller

⁵¹ MIED: 133. "De vet jo det, noen mennesker blir forkrøplet av lidelse, men andre foredles av den," Bjerkeng: 170.

annen grunn ble en av de tilfeldig uvalgte, som ikke ble sett på som verdige borgere av Sovjetunionen. Alt dette var avhengig av hvilken epoke i sovjettiden det var snakk om.

5. De som tok fullstendig avstand fra myndighetene ved å kritisere og innta en dissidentposisjon, samt deltar i illegale 'undergrunnsaktiviteter'. Masja utmerker seg innen denne gruppen fordi hun gjennom arbeidet som lyriker og i forholdet til Butonov flyktet bort fra den virkelige verden.

3.1. Revolusjon, borgerkrig og krigskommunisme

Jeg skal nedenfor gi en kort presentasjon av den russiske revolusjonen, borgerkrigen og krigskommunismen. Deretter vil jeg drøfte Samuils tilstedeværelse i romanen, hans funksjon og måten han blir fremstilt på i lys av de historiske hendelsene. Elenas og Fjodors historie er også knyttet til borgerkrigen. Den historiske delen er basert på Åsmund Egges *Fra Aleksander II til Boris Jeltsin*⁵², Simon Sebag Montefiores *Stalin. Den røde tsarens hoff*⁵³ og *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*⁵⁴.

I tsar-Russland levde bøndene under elendige og nedverdiggende forhold. Som følge av den første verdenskrig ble tsarregimet i 1916 tvunget til å innføre statsmonopol på kornomsetningen. Bøndene viste uvilje mot å selge til offisielt fastsatte priser, noe som førte til forsyningsproblemer. Disse problemene var blant grunnene til februarrevolusjonens utbrudd i 1917. Med oktoberrevolusjonen tok bolsjevikene makten etter å ha styrtet den provisoriske regjeringen som var ledet av fyrst Lvov. Den russiske sosialistiske føderative sovjetrepublikk (RSFSR) ble opprettet og tenkt som arvtaker til hele tsarrikets territorium. Den nye regjeringen ble ledet av Lenin. Leo Trotskij ble utenrikskommisær, Aleksej Rykov innenrikskommisær og Josef Stalin folkekommisær for nasjonalitetene.⁵⁵ 3. mars 1918 trakk Lenin Russland ut av Den første verdenskrig (freden i Brest-Litovsk), og man aksepterte at land som Finland, Polen, Ukraina, Latvia, Litauen, Estland, Georgia og Armenia hadde løsrevet seg fra Russland. Tyske tropper hadde besatt russisk område fra

⁵² Egge, Åsmund *Fra Aleksander II til Boris Jeltsin* 2002: Oslo, Universitetsforlaget AS.

⁵³ Montefiore, Simon Sebag 2006: *Stalin. Den røde tsarens hoff*. Oslo, J. W. Cappelens Forlag AS.

⁵⁴ Kortner, Olaf, Munthe, Preben og Tveterås, Egil (hovedred.) 1980: *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon* Oslo, Kunnskapsforlaget. Bind 10: Rh-so, oppslagsord: "Russland", "Sovjetunionen".

⁵⁵ Egge: 106.

Finskebukta til Svartehavet, og de nye statene ble dermed sikret militært. I 1918 brøt borgerkrigen mellom 'de røde og 'de hvite' ut. De røde representerte bolsjevikene, de hvite var antibolsjevikiske og, etter bolsjevikenes oppfatning, representerte de hvite en alvorlig trussel mot det nye regimet.⁵⁶ Under borgerkrigen forente bolsjevikene seg til en kult som hyllet vold og mannssjåvinistisk brutalitet.⁵⁷ Både de røde og de hvite benyttet seg av terror og massehenrettelser. I november 1918 måtte tyske styrker trekke seg ut av Russland, etter sentralmaktenes nederlag i krigen. I 1919 ble det opprettet fangeleire for regimets motstandere. Frykten for at motstanderne skulle organisere seg, fikk Lenin og bolsjevikene til å hevde at det også i fredstid var nødvendig med terror. Det hemmelige politi, Tsjekaen, ble brukt for å undertrykke all opposisjon.

Under presset fra borgerkrigen i 1918-1920 gjennomførte bolsjevikene 'krigskommunismen'. For å forsøke å løse forsyningsproblemet som hadde oppstått da det under tsarregimet ble innført statsmonopol på kornomsetningen, etablerte bolsjevikene komiteer som skulle hjelpe til med å finne overskuddslagrene til de mer velstående bøndene. Det ble sendt ut væpnede garder for å finkjemme landsbygda for korn og matvarer. Forsynings situasjonen ble allikevel ikke forbedret, og man lyktes ikke i å forhindre hungersnød, sosial uro og streiker. Dette bidro til et svært anstrengt forhold mellom bolsjevikene og bøndene.⁵⁸ I juni 1918 ble industrien nasjonalisert og den private industrien forsvant nesten fullstendig som et resultat av dette. Den private handelen ble erstattet av offentlig fordeling av mat og andre nødvendighetsartikler, og rasjonering slik at bruken av penger nesten opphørte. Økonomien ble nærmest en bytteøkonomi. Forsyningsmangelen i byene førte til at mange flyttet til landsbygda. Mange arbeidere ble enten satt til administrativt arbeid eller rekruttert til Den røde armé. Dette gjorde at arbeiderklassen, som var ment å utgjøre det sosiale grunnlaget for revolusjonen, minket drastisk. Arbeidsdisiplinen ble svekket som følger av påkjenningene av borgerkrigen og vanskeligheten med å forsyne byene. For å stoppe proteststreikene innførte bolsjevikene tvangsmidler ovenfor arbeiderne som forbud mot å skifte jobb og strenge straffer for ugyldig fravær. Partiet tok kontrollen over fagforeningene og enkelte partileder gikk inn for å militarisere arbeidslivet. Ifølge Dr. philos. ved universitetet i Oslo, Åsmund Egge, tyder det på at disse tiltakene under krigskommunismen ikke var planlagt eller forutsett, men ble iverksatt på grunnlag av krigssituasjonens krav. Etter hvert mente flere bolsjeviker at disse

⁵⁶ Egge: 113.

⁵⁷ Montefiore: 59.

⁵⁸ Egge: 115.

tiltakene kom til å fremskynde kommunismens utvikling.⁵⁹ Da borgerkrigen var over i 1920, lettet presset mot den nye sovjetstaten noe. Som følger av krav fra ulike hold om at tvangstiltakene fra borgerkrigstiden måtte opphøre, ble NEP, *novaja ekonomitsjeskaja politika*, innført. NEP tok sikte på å få i gang igjen vareutvekslingen ved å motivere bøndene til å produsere overskudd, samtidig som det måtte skapes muligheter for at dette kunne komme byene til gode. Den økonomiske situasjonen ble forbedret. Samtidig ble mensjeviker og sosialrevolusjonære forfulgt av Lenins hemmelige politi, Tsjekaen, etter hvert som det politiske diktaturet ble styrket. I desember 1922 ble Sovjetunionen opprettet, og kom i første omgang til å bestå av RSFSR, Den hviterussiske SSR, Den ukrainske SSR og Den transkaukasiske føderasjonen. Men republikken vokste med stater i Sentral-Asia, de baltiske statene og Moldova, og antall unionsrepublikker var 15 etter den andre verdenskrig. Sovjetunionen ble som kjent oppløst i 1991.

Samuil knyttes til revolusjonen og krigskommunismen. I tiden før revolusjonen ledet han en gruppe som skulle opplyse folket, spre litteratur og bedrive agitasjon. Han deltok i revolusjonen i 1917, der han hadde en stilling som mellomleder fordi han var flink med proletarmassene. I 1920 var Samuil gruppeleder for partiets væpnede avdeling og sjef for et oppdrag der de reiste rundt for å beslaglegge korn som bøndene angivelig hadde gjemt unna. Der de fant korn skulle bøndene skytes. Samuil klarte ikke å gjennomføre oppdraget, og hele resten av livet kom han til å slite med denne episoden der han nesten gjorde seg selv til morder på grunn av sitt politiske engasjement. Han hadde stor tro på kommunismen, men opplevelsen av de dødsdømte og deres familiers sorg og frykt ble for mye for ham. Nervesammenbruddet tyder på at han ikke var klar til å ty til vold, selv om man skulle tro at han var vant til den slags som deltager i revolusjonen i 1917, og som revolusjonær skulle man tro han var inneforstått med metodene som ble brukt av bolsjevikene. Situasjonen ble allikevel annerledes da han så hvordan familiene til de stakkars bøndene reagerte, og han fikk en dyp medfølelse for de fattige bøndene. Som han selv beskrev sitt forhold til Sovjetunionen: "Душой я так люблю советскую власть, а вот тело мое ее не принимает."⁶⁰ Etter nervesammenbruddet ble han psykiatrisk pasient og tilbrakte tre måneder på sykehus. Etter å ha oppholdt seg på et sanatorium en tid ble han erklært frisk, men fikk diagnosen dårlige nerver. Partikommisjonen ville etter dette overføre ham til partiets økonomiavsnitt, men han ba om å bli tannlege for å komme seg bort fra partivirksomheten. Grunnen til dette var kun at

⁵⁹ Egge: 115-116.

⁶⁰ MIED: 243. "Jeg elsker sovjetmakten av hele min sjel, det er kroppen min som ikke tåler den," Bjerkgeng: 314.

hans 'organisme' ikke tålte det, men han fortsatte å være partitilhenger resten av livet. Da han møtte Medea var han frisk, men fryktet for å få nervøse anfall i situasjoner da det var snakk om politikk. Det var for øvrig i en situasjon der det var snakk om nettopp dette temaet som brakte Samuil og Medea sammen. I mars 1929 holdt partilederen i byen et møte om kollektiviseringen. På denne tiden ble det satt inn en ny, politisk offensiv som ofte betegnes som 'Stalins revolusjon', der politisk tilstrømming, industrialisering og kollektivisering ble påtvunget samfunnet.⁶¹ Samuil ble opphisset og blek under møtet. Han grep hånden til Medea, som satt ved siden av ham, og ba henne om å være hos ham den dagen, og hun ble med ham hjem på besøk. Antakelig var det måten Medea taklet hans nervøsitet og opphisselse på, at hun viste seg rolig og sterk i en situasjon som var vanskelig for ham, som var blant grunnene til at han dagen etter fridde til henne. Sammen med Medea følte han ingen frykt. Under samtalen samme kveld som frieriet sa Samuil noe som viser hans tro på kommunismen: "Сегодня у нас коллективизация, завтра еще что-нибудь будет. Жизнь, конечно, делается все лучше, но я думаю, что вдвоем нам эту хорошую жизнь будет легче переносить."⁶² Denne uttalelsen er ironisk. Det kan enten være fortelleren som uttrykker seg eller Samuil som var spøkefull. Jeg mener det er fortelleren som vil understreke Samuils tro på kommunismen. Som så mange andre som ivret for denne ideologien, trodde Samuil virkelig at livet ville forbedre seg med kommunismen, samtidig som han uttrykte en viss usikkerhet. Denne usikkerheten skyldes kanskje blant annet metodene som ble brukt for å gjennomføre tiltakene som skulle til for å nå målet. Mange av dem som virkelig trodde på kommunismen var villige til å utføre hvilke grusomheter som helst for å realisere sine visjoner, tap av menneskeliv var prisen som måtte betales. Terror ble brukt som virkemiddel for å eliminere all motstand, og begynte like etter at Lenin tok makten i 1917, og opphørte ikke før Stalin var død. Denne idealismen ble delt av tusenvis av unge mennesker. "Bolsjevikene kunne storme enhver festning. Enhver tvil var forræderi. Død var fremskrittets pris. Omgitt av fiender, slik de hadde vært under borgerkrigen, følte de at de bare så vidt klarte å beholde kontrollen over landet. Ut fra dette dyrket de *tverdost*', hardhet, den bolsjevikiske dyd. Stalin ble rost for det: "Ja, han hugger energisk vekk det som er råttent... hvis han ikke gjorde det, ville han ikke være... en kjempende kommunist."⁶³ Selv om Samuil ga opp det aktive partilivet, fortsatte han allikevel å være kommunist livet ut, selv etter

⁶¹ Hjartarson, Thorarinn *Hvordan oppstod stalinismen?* Arbeiderhistorie. Oslo Årbok for Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek, 1993:127-163, (artikkelen er hentet fra kompendium HIS-2003: Sovjetunionen under Stalin 1929-1953, våren 2007): 127-128.

⁶² MIED: 58. "I dag har vi kollektiviseringen, i morgen dukker det opp noe annet. Livet blir selvfølgelig bare bedre, men jeg tror at det vil bli lettere for oss å holde ut det gode livet som kommer, hvis vi er to," Bjerkeng: 73.

⁶³ Montefiore: 71-72.

nervesammenbruddet. Med terroren og nedslaktingen som fulgte Stalins politikk på slutten av 1920-tallet er det ikke underlig at Samuil ble nervøs. Han kunne tross alt bli sett på som en sviker i bolsjevikenes øyne. Personligheten hans ble utvilsomt formet av tiden som partisoldat. Hans munterhet og behov for å få folk rundt seg til å le hadde sammenheng med at latter slo redselen i hjel, og pågåenheten mot kvinner hadde også sammenheng med fortiden fordi samværet med dem fikk ham til å fortrenge "[...] страха перед кровавой жизнью."⁶⁴ Samuils redsel var forbundet med myndighetenes frykt for fiender, og foretok derfor stadig utrenskninger. Under Stalins utrenskninger ble folk likvidert for det de kunne komme til å gjøre, ikke nødvendigvis på grunn av noe de faktisk hadde gjort. Stalin sa: "En fiende av folket er ikke bare en som bedriver sabotasje, men en som tviler på riktigheten av Partiets linje. Og dem er det mange av, og vi må likvidere dem."⁶⁵ Samuil må ha følt at han befant seg i faresonen fordi han tidligere hadde vært aktiv revolusjonær, men hadde forlatt det aktive partilivet og derfor risikerte å bli ansett som sviker. I tillegg var hans jødiske opphav en grunn til bekymring, noe vi skal se nærmere på nedenfor i avsnitt 3.9. Samuils utroskap er en viktig del av romanen. Utroskapet blir begrunnet med at han, i samvær med kvinner, glemte den evige redselen for livet som preget ham etter opplevelsene som partisoldat. Han visste at han var feig, men også at Medea tilga ham. Samuil selv var lei seg for at han ikke klarte å utføre oppdraget med henrettelsen av bøndene, og at han derfor ikke kunne delta i partivirkosomheten. Han var allikevel glad for at han ikke gjorde seg selv til morder. For Medea ble dette et tegn på hans godhet, og det var dette hun elsket ham for. I siste fase av livet tenkte han at han 'alltid' hadde døyvet redselen med kvinner. Indikerer dette at han var utro flere ganger i løpet av ekteskapet, og at han aldri oppga det kvinnelige samværet, ikke engang etter at han giftet seg med Medea? Kanskje var ikke forholdet til Sandra det eneste? Selv om han fant trøst i Medeas mot og hennes sterke personlighet, og ekteskapet deres beskrives som lykkelig, sies det ingenting om deres fysiske forhold. I tillegg blir Medea fremstilt som fullstendig averotisert, noe som underbygger en antakelse om at Sandra ikke var det eneste sidespranget han hadde i løpet av ekteskapet. Medeas liv ble preget som følger av Samuils 'skader' på den måten at hun både ble ydmyket av de som sto henne nærmest og at hun dessuten mistet kontakten med søsteren. Utroskapet og sviket kom for alltid til å bli liggende som en mørk skygge i sinnet hennes. Likevel ble minnet om ham atter det samme positive og vakre, som det hadde vært før hun fant brevet fra Sandra. Dette sier mye om

⁶⁴ MIED: 156. "[...] redselen for det blodige livet," Bjerkeng: 201.

⁶⁵ Montefiore : 278.

Medea og hennes evne til å tilgi. Om Medeas tilknytning til helgenbetegnelsen har vi drøftet ovenfor i avsnitt 2.5.

Elena blir også knyttet til borgerkrigen fordi faren hennes var monarkist og aristokrat og medlem av Krim-regjeringen. Da krigen brøt ut var han tvunget til å evakuere. Faren og de to yngste døtrene reiste, mens Elena og moren, som var syk etter å ha hatt slag, måtte bli igjen i St. Petersburg noen dager før de kunne reise. På denne måten ble familien for alltid splittet. Om faren og søstrene får vi ikke vite noe mer. Elena og moren ble brakt i sikkerhet ved å reise til Krim. Medea ble en redning da hun fikk broren sin, den revolusjonære Fjodor, til å gifte seg med Elena. For Elena var det ikke trygt å både være enslig og datter av en monarkist. Helt i begynnelsen av romanen antydes det også at Medea ble 'reddet' ved å gifte seg og ta Samuils spanske etternavn:

Таврические греки – ровесники Медеи либо вымерли, либо выселены, а сама она осталась в Крыму, как сама считала, по Божьей милости, но отчасти благодаря своей вдовьей испанской фамилии, которую оставил ей покойный муж.⁶⁶

Ifølge Sheila Fitzpatrick, historiker ved universitetet i Chicago, kunne de som ble sett på som sosiale utskudd, eller opplevde å bli utstøtt, få problemer med myndighetene. De kunne også oppleve å bli utelatt fra fellesskapet. Å skjule sin fortid og sitt opphav ble derfor vanlig i Sovjettiden. Dette kunne skje på den måten at de skapte seg ett 'dobbeltiliv' der de hadde et offentlig, påfunnet navn og identitet, og en virkelig og privat identitet. Flukt var også en måte å komme seg bort fra myndighetenes stigmatisering på. For eksempel for bønder som fryktet å bli avkulakisert kunne flykte for å slippe dette. Andre måter å gjøre dette på var ved adopsjon eller giftemål: barn av utstøtte foreldre kunne bli sendt til og adoptert av slektninger. Å gifte seg og dermed få et annet etternavn kunne også være gunstig.⁶⁷ Videre skriver Fitzpatrick at det var vanlig å skjule sin fortid og sosiale opphav for å unngå å bli sett på som fiende, selv om de som skjulte sin fortid også ble sett på som fiender. Fitzpatrick peker på

⁶⁶ MIED: 5. "De krim-grekerne som var jevngamle med Medea, var enten døde, eller de var blitt deportert, men hun var blitt igjen på Krim. Selv mente hun det var av Herrens nåde, men delvis kunne hun takke det spanske etternavnet som hun nå bar som enke, det hun hadde fått av sin avdøde mann," Bjerkeng: 7.

⁶⁷ Fitzpatrick, Sheila 1999: *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s* New York, Oxford, Oxford University Press: 132-133.

muligheten om samme metode med hensyn til sovjetisk statsborgerskap og patriotisme: jo mer folk ble ekskludert fra borgerrettigheter eller oppfatning om mulig utestengelse, jo mer utålmodig og intens ble dens patriotisme mot sovjetstaten. Et eksempel på dette er ungdomsorganisasjonen Komsomol, der de som ikke fikk være medlemmer ble utestengt fra fellesskapet. Vi skal komme tilbake til denne organisasjonen nedenfor i avsnitt 3.6.

Elena og Fjodor flyttet til Tasjkent fordi Fjodor ble utnevnt til en ny stilling, og stiftet familie der. Selv om Elena ble reddet, kom hun for alltid til å leve i frykt på grunn av sitt opphav. Dette skal vi komme nærmere inn på i neste avsnitt, der det er snakk om frykten og lidelsene som ble påført det sovjetiske folk i stalintiden.

3.2. Stalins regime

24. januar 1924 døde Lenin. Etter hans død begynte maktkampen mellom bolsjeviklederne, i hvilken Stalin kom seirende ut. Han overtok i 1922 stillingen som generalsekretær i partiet. I 1927-28 erstattet Stalin NEP med 5-årsplaner, og hele landbruket ble tvangskollektivisert. Kulakkene (de mer velstående bøndene) ble deportert og jorda ble overført til kolkhoser (kollektivbruk) og sovkhoser (statsbruk). Omveltningene i perioden 1928 til 1932 er av Stalin selv blitt kalt 'revolusjon ovenfra', der kommunistpartiets ledelse satte i gang en massiv tvangskollektivisering og industrialisering. Den intensive industrialiseringen gjorde etter hvert Sovjetunionen til en ledende industrimakt. Lidelsene og tap av menneskeliv som direkte fulgt av denne politikken var enorme. Grunnen til at industrialiseringen ble igangsatt så raskt var at Russland var industrielt underutviklet i forhold til resten av Europa.

I tiden etter revolusjonen hadde betegnelsen utrenskning eller *tsjistka*, sammenheng med kommunistpartiets måte å kvitte seg med medlemmer som ble ansett for å ikke være bra for partiet, enten det dreide seg om medlemmer som var passive, ikke brant nok for partivirkosomheten, eller var annerledes tenkende. Det var vanligvis snakk om å overtale folk til å melde seg ut, men det var også snakk om eksklusjoner. Formålet var angivelig å forbedre partiets kvalitet. Eksklusjoner og fengsling av sosialrevolusjonære og anarkister ble iverksatt allerede under Lenin. Fra midten av 1930-tallet fikk imidlertid denne betegnelsen en annen klang da Stalin gjennomførte omfattende utrenskninger. I 1935-36 ble utrenskningene rettet mot partiets opposisjon, enten den var innbilt eller virkelig. Utrenskningene skulle komme til

å utarte seg, og i 1937 og 1938, det er disse årene som blir benevnt som Den Store Terroren, ble det foretatt enorme antall arrestasjoner av både medlemmer og ikke-medlemmer, borgerlige eksperter, antatt opposisjonelle, samt hele ledersjiktet i parti- og statsapparatet; administrasjonen, diplomatiet og industrien, hærledelse, til og med innenfor NKVD⁶⁸, som sto for utførelsen av terroren, ble rammet. Terroren og utrenskningene utviklet seg til å bli med mistenksomhet som førte til falske angivelser i frykt for selv å bli angitt, til slutt kunne ingen føle seg trygge. Arrestasjonene endte i forvisning, tvangsarbeidsleir, GULag⁶⁹, eller henrettelse. Nesten hver eneste familie i Sovjetunionen ble rammet av terroren, og ofrene led forferdelig både fysisk og psykisk. Selv om antallet er omstridt, anslår man at opptil ti millioner døde som følge av Stalins regime med fengslinger, deportasjoner, henrettelser og hungersnød.⁷⁰ Menneskemasser ble likvidert enten uoffisielt eller etter store propagandaprosesser som Moskvaprosessene, der en stor del av de fremste bolsjeviklerne fra 1920-tallet ble dømt til døden.⁷¹

22. juni 1941 ble Sovjetunionen angrepet av Tyskland. Fra begynnelsen av 1940-årene ble det ført en sovjetpatriotisk politikk i Sovjetunionen. Denne patriotismen ble forsterket ved at Stalin kalte Den andre verdenskrig for 'fedrelandskrigen' og ved å omdøpe Den røde hær til Sovjethæren. I løpet av krigen ble mistenksomheten og usikkerheten fra 1930-årene erstattet med at partiet og folket ble bundet sammen i kampen for å forsvare landet mot nazistene. Mot slutten av krigen var den sovjetiske moral, prestisje og patriotisme høy. Kanskje hadde patriotismen sammenheng med at mange ikke-russiske nasjonaliteter ble forfulgt av Stalin på slutten av krigen. De ble anklaget for å ha samarbeidet med tyskerne. Volgatyskere og krimtatarer var av de som ble sendt til arbeidsleire eller deportert til Sibir og Sentral-Asia. I begynnelsen av 1945 klarte den sovjetiske hæren å beseire de tyske styrkene og okkupere mye av Øst-Europa. Sovjetunionen led enorme tap. Egge anslår at befolkningen ble redusert med 26-27 millioner mennesker. Den vestlige delen av Sovjetunionen ble lagt øde, og antallet hjemløse var 25 millioner. I løpet av de siste to tiårene hadde Sovjetunionens befolkning opplevd tvungen industrialisering, modernisering og kollektivisering, og en terror som drepte millioner av mennesker, før denne grusomme krigen. Folk var utslitt og forvirrede og lurte på hvor de var på vei og hvilke planer Stalin hadde for fremtiden. I en tale i 1945 annonserte han sitt program, der han ville bygge opp igjen Sovjetunionen med minimal hjelp fra Vesten. Det

⁶⁸ Sikkerhetspolitiet i Sovjetunionen ble fra 1934, forkortet med NKVD.

⁶⁹ Glavnoe Upravlenje Lagerej; Leirenes Hovedadministrasjon.

⁷⁰ Egge: 68.

⁷¹ Egge: 190.

sovjetiske folk måtte komme seg igjen og bygge opp igjen det de hadde tapt i krigen. De måtte klare seg med minimale rasjoner, utilstrekkelig med drivstoff og klær, og brå reguleringer ideologisk, samfunnsmessig og sosialt. Mange tok utfordringen med å få landet og livet på fote igjen med betydelig håp. Byer og landsbyer ble raskt gjenoppbygd, og i løpet av den fjerde femårsplanen (1946-50) ble industriproduksjonen nesten fordoblet, men landbruksproduksjonen tok seg imidlertid svært langsomt opp igjen.

3.3. Enkeltmenneskers skjebner under Stalin

Fjodors stilling i det offentlige ble grunnlag for bekymringer, spesielt for konen Elena. Det at Fjodor var glødende revolusjonær, var en måte å dekke Elenas tilknytning til farens politiske holdninger som monarkist og aristokrat. Fjodor og Elena giftet seg i 1920 og reiste til Tasjkent der Fjodor hadde blitt utnevnt til ny stilling. Tjue år senere mottok han 'государственная премия', som Bjerkgeng har oversatt med Stalinprisen. Samtidig var han på tur til å få en ny utnevning ikke langt fra ministernivå. Elena syntes Fjodor var uforsiktig og sammenlignet det å takke ja til utnevningen med å stikke hodet inn i tigerens gap. Ved å ha en stilling høyt oppe i systemet betydde at han og familien ble mer synlig. Det var nettopp denne synligheten som kunne gi fatale konsekvenser.

Overlegen Firkovitsj blir omtalt i forbindelse med møtet på sanatoriet i 1929. Under borgerkrigen arbeidet han på et feltsykehus etter å ha blitt mobilisert til Den Røde Hær. Men han ble aldri medlem av partiet. Firkovitsj var av karaimsk slekt og var urinnbygger på Krim. Familien hans var av dem som hadde blitt herjet med som følge av deres etniske bakgrunn. Vi får vite at han levde i konstant redsel for at noe skulle hende familien hans, og at han derfor forsøkte å holde munn i situasjoner der det var snakk om politikk. Noe mer enn dette sier ikke fortelleren. Vi får ikke vite på hvilken måte familien ble herjet eller om de fikk leve i fred i fortsettelsen. Samuils måte å opprette avstand til makten på var ved å be om å bli tannlege istedenfor en stilling innen partiet. Slik benyttet han sjansen til gjøre seg mindre synlig selv om frykten for myndighetene forfulgte ham resten av livet.

Medeas søster Anelja og mannen Lado adopterte niesen og nevøen Nina og Timur da foreldrene deres, Grigol og Suzanna, ble arrestert og forvist i 1937. Grigol og Suzanna blir beskrevet som et mislykket og ulykkelig par fordi han var en glødende rettferdighetsforkjemper, mens hun var et forrykt partimedlem. Etter tjue år, i 1957, kom Suzanna tilbake

fra forvisning, totalt blottet for fornuft og vett. Like etter døde Anelja, og Nina måtte ta seg av sin biologiske mor, som etter tiden i forvisning hadde blitt "[...] полную злобы и параноидальной преданности вождю."⁷² Her kommer fortelleren selv med egne betraktninger idet hun sier at det var en stor forskjell mellom å være forkjemper for rettferdighet og partimedlem, det vil si at hun mener at den politikken kommunistpartiet førte ikke var rettferdig. Det er ikke vanskelig å se dette i ettertid, men Suzanna, som satt i forvisning i 20 år, var fortsatt tro mot partiet etter dette. Da hun kom hjem hadde hun bare ett øye, noe som henspeiler på hennes ensrettede politiske syn og manglende evne til å se dybden i ting. Applebaum skriver i at ikke alle av de arresterte ble sendt i fangeleire, men at man også kunne havne i eksil.⁷³ Dette betydde ikke at den nye tilværelsen deres ble noe lettere enn for dem som ble sendt til leirene. I de avsidesliggende eksillandsbyene døde mange tusen av sult, kulde og overanstrengelse.

Disse små eksemplene har til felles at de involverte levde i stadig frykt for seg selv og sine familier. Å være i familie med noen som hadde stillinger på høyt nivå i partiapparatet kunne få fatale konsekvenser, men som nevnt ovenfor kunne ingen føle seg helt trygge, uansett hvordan de forholdt seg til myndighetene.

Med beskrivelsen av Masjas morfar, general General Pjotr Stepanovitsj Gladysjev, får vi et eksempel på at det fantes personer i høye stillinger som levde uten frykt. Med General Gladysjevs mange ordener følte han at han kunne være noenlunde trygg med hensyn til myndighetene og sine overordnede, først Stalin og så Khrusjtsjov. Generalen passet på å komme overens med myndighetene for å holde på sin høye og viktige stilling, men til gjengjeld viet han hele livet til arbeidet, og ofret med dette familielivet. For ham virket det kanskje ikke som noe offer fordi han var glad for å slippe å omgås sin gale kone, Vera Ivanovna. Men med hensyn til Masja og det at hun av mormoren ble beskyldt for å ha forårsaket foreldrenes død, kan det ha hatt innvirkning. Kunne han ha reddet henne fra mormoren dersom han hadde vært mer tilstede? Er dette et unntak fra regelen om at det ikke lønte seg å stå makten nær? Etter bilulykken der generalens datter og Sandras sønn omkom, reiste general Gladysjev for å fortelle Sandra om tragedien. Situasjonen beskrives til å begynne med fra hennes ståsted, men vi aner generalens tungsinn parallelt med hennes: "[O]жидая известия, которое уже донеслось до нее бессловесной ужасной тяжестью по

⁷² MIED: 219. "[...] full av ondskap og fremdeles paranoid hengiven overfor den store fører Stalin," Bjerkeng: 283.

⁷³ Applebaum: xxiv.

густеющему вечернему воздуху."⁷⁴ Det er klart beskrevet at han ikke klarte å holde sorgen tilbake da han snufsende og med oppsvulmet stemme fortalte Sandra hva som hadde skjedd. Generalen, som var aktiv på partiplanet, måtte ofre familielivet for å kunne holde på sin stilling.

3.4. Sovjetunionens idealmenneske

I beskrivelsen av sovjetmennesket har jeg brukt Trine Malling Lungskovs artikkel "En revolution, der vil gøre dem til nye mennesker".⁷⁵ Skapelsen av sovjetmennesket er et sentralt tema for å forstå sovjethistorien. Etter Oktoberrevolusjonen i 1917 ønsket bolsjevikene å skape en ny mennesketype, sovjetmennesket, som skulle være det russiske mennesket overlegent. Det førerevolusjonære mennesket skulle være knyttet til den ortodokse kirke, tsaren og jorden. Med den første femårsplanen i 1928 ble planene om sovjetmennesket for alvor et tema. I politiske tekster ble sovjetmennesket for det meste beskrevet på et generelt nivå. Det ble beskrevet som politisk bevisst, sosialistisk, opplyst og villig til å arbeide hardt og ofre alt for oppbygningen av det nye samfunnet. Det ble lagt stor vekt på vitenskap og teknologi. I den sosialistiske realisme, som ble uttrykt gjennom den kulturelle sfære, ble sovjetmennesket karakterisert som klassebevisst, og det skulle brenne for den kommunistiske sak. Ofte ble det fremstilt som ung, sterk og sunn, med fullstendig kontroll over kropp og følelser. Sovjetmennesket skulle være det perfekte mennesket med egenskaper som engasjement, mot, disiplin, viljestyrke, måtehold, seksuell avholdenhet, utholdenhet og selvoppofrelse selv om det krevde døden. Skapelsen av sovjetmennesket ble i 1961 ansett for å være partiets viktigste mål. I Brezjnevs tale på 50-årsdagen for revolusjonen var det fortsatt snakk om sovjetmennesket og den sosialistiske verden. Lungskov mener at dette kan være et eksempel på at man fra politisk hold gjennom det meste av sovjettiden fortsatt strebet mot dette 'perfekte mennesket'.

Valerij Butonov ble etter undertegnedes beregninger født i 1936 og vokste opp i Rastorgujevo utenfor Moskva. Han hadde ingen søsken, og faren kunne han ikke huske. Selv trodde han at faren hadde falt ved fronten, noe moren ikke direkte hadde bekreftet, men hun lot sønnen tro

⁷⁴ MIED: 120. "[H]un ble stående og vente på den nyheten som allerede hadde truffet henne med sin ordløse og grusomme tyngde i den tette kveldsluften," Bjerkgeng: 153.

⁷⁵ Lungskov, Trine Malling 2008: "En revolution, der vil gøre dem til nye mennesker" i Charlotte Greve et al. (red.) *Den jyske historiker nr 117-118, januar 2008: Russland efter Sovjet: Nye rammer – nye skel.* 29-47.

at det var slik. Sannheten var at faren hadde fått jobb i Nord-Russland, for deretter å fordufte. På den tiden, altså under kollektiviseringen, ble millioner av familier forlatt av sine menn da de reiste for å arbeide i industriproduksjonen. For noen ble dette siste gang de så sine fedre og ektemenn. Som guttunge tilbrakte Butonov mye tid på å kaste sin viktigste eiendel, en kniv, mot ulike mål. Dette var et populært tidsfordriv blant gutter på hans alder. Men på grunn av treffsikkerhet og overlegenhet i forhold til de andre guttene sluttet de å være sammen med ham. På egenhånd fortsatte han med kastingen helt til han kunne det perfekt. Butonov utviklet sitt talent på en noe uvanlig måte. Det kan virke som om det var kjedsomhet og ensomhet som gjorde at han ble så opptatt av denne aktiviteten. Da han klarte å kaste helt perfekt ble han lei og ga seg. Utover i sin tidlige ungdom viste det seg at han var et fremragende idrettstalent. Det at Butonov var flink i idrett betydde at han fikk privilegier som mat, klær og stipend. Som fjortenåring deltok han i Unionslekene, med sikte på å vinne, men kom bare på andreplass. Han fikk vite at treneren, som han hadde sett på som en farsfigur, selv var delaktig i sammensvergelsen som gjorde at det var en annen som vant. Denne hadde svigersønnen til føderasjonens overhode til trener. Det som skjedde under konkurransen i Unionslekene gjenspeiler det sovjetiske samfunn både med hensyn til korrupsjon og fordi de som hadde kontakter høyt oppe i systemet kunne benytte seg av disse for å få fordeler. Etter denne hendelsen følte Butonov seg sviktet og sluttet derfor ved Hærens sportsklubb. Etter hvert begynte han på sirkusskolen. Butonov blir sammenlignet med datidens ideal for sovjetmennesket, og oppnådde dette idealet på sirkusskolen.

К концу второго года обучения Бутонов сильно возрос в знаниях, умениях и красоте. Он все более приближался к собирательному облику строителя коммунизма, известному по красно-белым плакатам, нарисованным прямыми, без затей линиями, горизонтальными и вертикальными, с глубокой поперечной меткой на подбородке. [...] и при всем этом неслуханный иммунитет к женскому полу.⁷⁶

Det var kun på det fysiske plan Butonov kunne sammenlignes med det ideelle sovjetmennesket, bortsett fra at han ikke var politisk engasjert. Han forsøkte å spille etter reglene og på denne måten å bli en ener, noe som var veldig viktig for ham, men han ble lurt.

⁷⁶ MIED: 90. "Da det nærmet seg slutten på det andre skoleåret, hadde Butonov vokst betraktelig både når det gjaldt kunnskaper, ferdigheter og et vakkert ytre. Han ble mer og mer lik den skikkelsen man vanligvis forestilte seg som 'bygger av kommunismen', han som alle kjente fra de røde og hvite plakatene tegnet med rette, enkle, horisontale og vertikale linjer, og som hadde en dyp kløft i haken. [...] og til tross for dette virket han helt immun mot kvinnekjønn, ingen hadde sett maken," Bjerkgeng: 114.

Til å begynne med hadde han total kontroll over kropp og følelser, men disse egenskapene ble skadet etter hvert som korrupsjonen ødela troen på en karriere innen idrett. Butonov ble følelsesmessig skadet av korrupsjonen han opplevde. Dette påvirket ham i den grad at han for fremtiden ikke ville la seg bli avhengig av mennesker eller omstendigheter. Men han feilet, for vi aner etter hvert at han fikk dypere følelser for Masja enn han ønsket. Sirkuset blir sammenlignet med andre sovjetiske institusjoner på måten de var organisert med en partikomiteé og lokalkomiteé, som igjen var underlagt organisasjoner på høyere nivå. Som i statsapparatet ellers, var misunnelse, intriger og frykt sterke motivasjonsfaktorer også i sirkuslivet. I Sovjetunionen var sirkus like prestisjefyllt som idretten. Vi kan observere at Butonov stadig holdt på med byggeprosjekter, som restaurering hjemme i Rastorgujevo. Her ser vi en link til rollen hans som bygger av kommunismen. Prosjektene hans så imidlertid til aldri å slutt, noe vi kan assosiere med at han aldri ble et ekte sovjetmenneske på den måten menneskene bak den kommunistiske ideologien hadde sett for seg at den rette kommunist skulle se ut. Alt som hadde med fysikk å gjøre var viktig for ham. Tilfellene av korrupsjon Butonov opplevde viser at han også ble lei når han ikke kunne bli nummer én, akkurat som han etter hvert ble lei når han kunne noe perfekt. Da han begynte på sirkusskolen så han en mulighet til å komme seg frem, til å kunne krysse landegrenser, bli rik og uavhengig. Det var nettopp denne uavhengigheten Butonov stadig strebet etter. Det kan tenkes at det var derfor han som voksen giftet seg med Olga, som var kjølign og intellektuell og svært ulik ham selv. I ekteskapet med henne kunne han tillate seg å være uavhengig og utro uten at hun klandret ham.

I Brezjnevtiden (1964-1982) var det sovjetiske samfunnet som et hierarkisk privilegiesamfunn, der kommunistpartiet hadde fullmakt til å utnevne kandidater til alle stillinger som hadde betydning i samfunnet. Til de høyeste stillingene fulgte ofte privilegier som luksusleiligheter, biler, datsjaer, private sykehus, tilgang til spesialbutikker og muligheter for å reise til utlandet.⁷⁷ Det var kanskje et liv med slike muligheter Butonov strebet etter, og som han syntes han fortjente i kraft av sine evner. I karrieren som idrettslege fikk han mulighet til å arbeide blant eliten, noe som gjorde at han fikk mulighet til blant annet å krysse landegrenser, noe som ikke var forunt hvem som helst.

⁷⁷ Egge: 254-255.

Butonov er et eksempel på idealmennesket som ble preget av det sovjetiske samfunnet på en negativ måte. Han ble hindret i å utvikle seg som idrettsmann fordi han ble offer for og vitne til korrupsjon. Selv om han fulgte spillereglene nådde han ikke sine mål selv om han egentlig var god nok. Butonov fikk som følge av dette problemer med å finne sin plass i privatlivet og lot det meste bli bestemt av tilfeldigheter og tok ikke livet så seriøst. Bare etter Masjas død ser det ut til at han fikk orden på livet sitt, vi får høre at han overtalte kona til å flytte til Rastorgujevo og at han fikk en sønn som han elsket.

3.5. Medeas reise

Medea og Sandra er de som blir beskrevet mest inngående med hensyn til de som forsøkte å leve et liv uavhengig av sovjetmakten. De to var svært forskjellige og i beskrivelsen av deres forhold til makten blir de knyttet til to ulike trekk ved Sovjetunionens historie – Stalins død og kommunistpartiets ungdomsorganisasjon, Komsomol.

Forfatteren lar Medeas oppdagelse av utroskapet og Stalins død komme på nesten samme tidspunkt. Noen uker før Medea fant brevet drømte hun om Samuil. I drømmen holdt han et portrett av Stalin i hendene, men etter hvert kom det i stedet frem et bilde av Sandra som ung. Medea lurte på hva dette var et forvarsel om. Som vi vet hadde Sandra en stor og sjokkerende rolle med hensyn til oppdagelsen Medea foretok seg noen uker etter drømmen. Sekvensen der Medea fikk rede på Samuil og Sandras svik, og den påfølgende reisen til Tasjkent, blir i romanen beskrevet som det mest opprivende og rystende i Medeas tilværelse. Grunnen til at dette skildres parallelt med Stalins død kan være for å understreke Medeas likegyldighet til det som skjedde på det nasjonale plan.

Den første delen av reisen gikk med buss gjennom velkjente omgivelser til Kertsj. Der møtte hun et hinder fordi passasjerbåtene ikke begynte å gå før om noen måneder. Hun overnattet hos venninnen Tasja Lavinskaja. Mannen hennes ordnet det slik at Medea fikk sitte på med en lastebåt dagen etter. Etter å ha sittet i tolv timer på en trebenk på dekket, var hun fremme Taranrog. Der kom hun i kontakt med et brødrepar som tilbød henne skyss videre til Rostov-na-Donu. Hun la merke til et tørkle i den ene guttens kurv, og hun syntes det virket kjent. Senere fant hun ut at det var en del av hennes gamle gardin som hun hadde gitt sin tidligere nabo etter at hun mistet huset i en brann. Medeas gode gjerninger kom på den måten tilbake

til henne selv ved at hun fikk hjelp av Ninas barnebarn, uten at de selv visste det. Medea takket sin gud for hjelpen og roet seg ned ved denne positive hendelsen. Førsteamanuensis ved institutt for fremmedspråk ved universitetet i Bergen, Brita Lotsberg Bryn, knytter guttene Medea fikk skyss med til pioner- og komsomolbevegelsen, som ungdommer, tørkle og gode gjerninger kan henspille på.

De neste fire døgnene satt Medea ved togvinduet. Bryn mener at reiser, og også togreiser, ofte brukes som metafor for livet, og at reisen Medea foretok seg var like mye i tid som i rom.⁷⁸ I sovjettiden ble utbyggingen av jernbanenettet et stort prestisjeprosjekt. Pansertog og slag ved frontlinjene under Den andre verdenskrig ble i sovjetisk propaganda knyttet opp mot heltemot og seieren over fienden. Fra togvinduet så Medea skyggesidene ved krigen som hadde blitt avsluttet for under et tiår siden, med restene av rustent jernskrap, ruiner og granathull. Under det vårlige gresset lå knoklene til atskillige av de millionene som måtte bøte med livet under krigen. Med dette så Medea skyggesidene av fedrelandskrigen. Det livet hun trodde på før hun oppdaget mannens og søsterens svik fortonet seg helt annerledes på det tidspunktet. Siden det ikke hadde gått mer enn et par uker siden Stalins død, var dette et tema som passasjerene stadig vendte tilbake til. Bryn fortsetter med at reisen Medea foretok var et oppgjør både med eget liv og med hjemlandets nære historiske fortid. Båt- og spesielt fergereiser henspiller ofte på den arketypiske fergereisen over til dødsriket, men representerer her heller overgangsfasen i Medeas liv. Hun ble nødt til å se på fortiden på en ny måte. Det samme måtte Sovjetunionens befolkning. Ifølge Bryn blir Stalins død og den påfølgende opprullingen av de lidelsene hans regime påførte befolkningen, åpenbart satt i forbindelse med det sviket Medea opplevde på personlig plan. Medea observerte hvordan folk reagerte på diktatorens død.

[Т]еперь громко тревожились, боялись своего сиротского будущего, плакали, другие, молчаливые, тихо радовались смерти тирана, но и те и другие должны были теперь что-то решать заново, научиться жить в изменившемся за одну ночь мире.⁷⁹

⁷⁸ Korrespondanse via e-mail med Brita Lotsberg Bryn, 15.05.2008. Brita.Bryn@ifs.uib.no

⁷⁹ MIED: 173. Folk "(...) ga høylytt uttrykk for sin uro og frykt for hvordan fremtiden skulle bli uten den store far, noen gråt sine modige tårer, mens andre satt tause og frydet seg over at tyrannen var død, men alle sammen måtte de nå ta noen nye avgjørelser, de måtte lære seg å leve i en verden som i løpet av en eneste natt var blitt en annen," Bjerkeg: 223.

Blant Sovjetunionens befolkning var meningene om Stalin delte. Noen så på ham som 'den store far', mens andre følte glede over at 'tyrannen' var borte. I ettertid, og da spesielt som en representant fra Vesten, kan det være vanskelig å forstå hvordan det var mulig å gråte over en despot som Stalin. Sorgen lå kanskje mest i usikkerhet med hensyn til fremtiden. I tillegg sto Stalin bak industrialiseringen av Sovjetunionen og han ble sett på som den som hadde ledet riket i krigen mot Tyskland. Ved beskrivelsen av togreisen får vi også vite mer om Medeas forhold til makten, at hun aldri ventet seg noe godt fra øvrighetens side og holdt avstand til folk som hadde noe med myndighetene å gjøre. Med hensyn til Stalin forholdt Medea seg på samme måte som hun gjorde til makten. Ved hans død møtte hun opp i sine sørgeklær, som hun hadde vært kledd i siden Samuils død året før. Hun var der så lenge hun syntes hun måtte, deretter gikk hun hjem og fortsatte med sine daglige gjøremål. For henne betydde ikke Stalins død noe spesielt, det som var viktig for henne var det som skjedde på det personlige plan. Her ligger en parallell i handlingen der forfatteren skiller mellom Sovjetunionens befolkning og Medea, der den øvrige befolkningen reagerte på Stalins død med sorg eller lettelse. Medea, som levde livet sitt så langt unna makten som mulig, kom til å oppleve noe av det samme som dem, men på det personlige plan.

3.6. Aleksandra og Komsomol

Som ung blir Aleksandra knyttet til beskrivelsen av Komsomol⁸⁰. På den tiden gledet hun seg over og nøt livet uavhengig av krig og fred. Hun var glad i å pynte seg, noe som møtte sterk offentlig kritikk i hennes ungdomstid, det vil si utover på 1920-tallet. Komsomol ble etablert i oktober 1918. I de tidligste årene hadde organisasjonen initialene RKSM, *Rossijskij Kommunistitsjeskij Sojuz Molodezjy*, og RLKSM, *Rossijskij Leninskij Kommunistitsjeskij Sojuz Molodezjy*. Fra 1922 ble det offisielle navnet *Vsesojuznyj Leninskij Kommunistitsjeskij Sojuz Molodezjy*, VLKSM. Denne organisasjonen hadde som funksjon å lære opp sovjetisk ungdom mellom 14 og 28 år om de kommunistiske verdiene og til å bli gode sovjetborgere.⁸¹

Со временем этот невинный недостаток так развился, что посягательства
взяких идеологических миссионеров от РЛКСМ, ВЛКСМ и прочих на ее
душу закончились сами собой: ее гражданская неполноценность была

⁸⁰ *Kommunistitsjeskij Sojuz Molodezjy*, Kommunistpartiets ungdomsorganisasjon.

⁸¹ Kortner, Olaf; Preben Munthe og Egil Tveterås (red.). Bind 7: Kil-L, oppslagsord: "Komsomol".

установлена, и ее неискоренимое легкомыслие стало диагнозом, особождавшим ее от участия в великом деле построения ... чего именно Сандрочка не удосуживалась вникать.⁸²

Med denne beskrivelsen av organisasjonen får vi inntrykk av at det var 'misjonærer' fra Komsomol som forsøkte å erobre sjelen hennes til fordel for kommunismen, men at hun ikke lot seg påvirke. Ifølge Sheila Fitzpatrick, historiker ved universitetet i Chicago, fikk ikke de som ble ansett som sosialt utenforstående, for eksempel barn av prester eller de såkalte 'klassefiender', de samme rettighetene som den som var medlemmer av partiet. 'Klassekrigen' begynte da NEP-tiden ble erstattet av femårsplaner⁸³. Disse planene skulle utvikle den nasjonale økonomien. Klassekrigen gikk ut på å erstatte den gamle tekniske intelligentsiaen, NEP-menn og borgerlige. Kampen mot dem, i tillegg til kulakker, var en viktig del av industrialiseringskampanjen. For barn av disse gruppene var det vanlig å føle at deres sosiale opprinnelse stengte dem ute fra fellesskapet som de desperat ønsket å ta del i. Som del av propagandaen under Stalin ble Komsomol en eksklusiv organisasjon som avviste mange søkere på grunnlag av umodenhet eller sosialt opphav. Dette var ifølge Fitzpatrick åpenbart en del av Komsomols appell til sovjetisk ungdom. Utestengelse førte med seg mindreverdighetsfølelser heller enn sinne. Fitzpatrick refererer til en prestedatters uttalelse om at hun alltid var trist og ulykkelig fordi hun var en utenforstående på grunn av farens yrke. Andre ble avvist av Komsomol på grunn av familiemedlemmer som kjempet og døde på de hvites side under borgerkrigen, og atter andre på grunn av at de kom fra en intelligentsiafamilie. Dette kunne føre til mindreverdighetskomplekser og følelse av håpløshet for de avviste, på lik linje som det kunne øke hengivelse og lojalitet mot sovjetregimet og dets verdier og ønsket om å få delta i fellesskapet. Vanskelighetene ved å bli medlem i Komsomol kunne øke entusiasmen når de unge endelig ble opptatt som medlemmer. Å bli medlem i Komsomol betydde at man var fullverdig sovjetborger, at man ble integrert i fellesskapet på skolen og at man var 'som de andre'.⁸⁴ For Aleksandra synes ikke dette å være av betydning fordi hun var fullstendig likegyldig til det som skjedde i samfunnet, og følte seg ikke mindreverdig.

⁸² MIED: 74. "Med tiden tok denne uskyldige lasten en slik vending at de forsøkene på å erobre sjelen hennes som alle slags ideologiske misjonærer fra det regionale og det sentrale Komsomol gjorde, tok helt slutt av seg selv: Det ble fastslått at hun ikke kunne betraktes som en fullverdig sovjetborger, og de stilte diagnosen 'uforbederlig lettsindighet' på henne, noe som befridde henne fra alle forventninger om at hun skulle delta i det store prosjektet, byggingen av... et eller annet som Sandrotsjka aldri tok seg tid til å finne ut hva var," Bjerkgeng: 94.

⁸³ Den første femårsplanen ble gjennomført 1928-1932.

⁸⁴ Fitzpatrick: 137-138.

3.7. Familieliv og kvinnenes rolle i Sovjetunionen

I oppsummeringen av de russiske kvinnenes historie nedenfor har jeg benyttet meg av *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*⁸⁵ og Åsmund Egge.

Kvinnene i tsar-Russland var blant de mest undertrykte i Europa, og de hadde svært få rettigheter. Etter Krim-krigen (1853-1856) ble det åpnet flere skoler for kvinner, og de fikk mulighet til å delta på enkelte universitetskurs. I motstanden mot tsarveldet deltok kvinnene fra 1860-årene. Fra 1905 begynte Aleksandra Kollontaj å arbeide for kvinnesaken innen det sosialdemokratiske partiet, og hun var den fremste kvinnen under den russiske revolusjonen. I 1911 fikk kvinnene fri tilgang til universitetene, men for de som ønsket utdanning var det vanlig å reise til utlandet. Før første verdenskrig var det et ganske stort antall intellektuelle kvinner i Russland. Disse kvinnene var ofte frigjorte og selvbevisste og fungerte sosialt som likestilt med mennene. Under første verdenskrig økte antallet kvinnelige arbeidere kraftig på grunn av mennene som måtte delta ved fronten. Motstanden mot krigen var sterk blant kvinnene, og de kvinnelige tekstilarbeidernes demonstrasjoner i Leningrad på kvinnedagen i 1917 var med på å sette i gang revolusjonen mot tsarveldet. Med februarrevolusjonen fikk kvinnene stemmerett og med oktoberrevolusjonen fikk de full likestilling i lovverket. Med familie-loven av 1918 fikk foreldrene likt forsørgeransvar for barna, og dersom foreldrene ikke klarte det økonomiske ansvaret, ble det overtatt av staten. Skilsmisser var enkelt å gjennomføre og barna ble likestilt, uavhengig om de ble født i eller utenfor ekteskapet. Abort ble både lovlig og utført gratis. Samme året ble det innført et skille mellom kirke og stat og kirke og skole. Etter Den første verdenskrig var det overskudd på kvinner, noe som gjorde dem til en viktig ressurs i den nye sovjetstaten. For å gjøre det mulig for dem å delta i arbeidslivet, ble det bygd daghjem og kantiner. I 1920-årene var kommunistenes holdninger til familien ofte fiendtlige. Abort var tillatt. For en kvinne var det en skam å kun være husmor. Fra midten av 1920-tallet ble kvinnen ofte knyttet til kollektiviseringen. Sovjetkvinnen skulle være aktiv på arbeidsmarkedet og delta i oppbygningen av det nye samfunnet. Forpliktelsene med å være mor skulle i høy grad overtas av kollektivet, både for å øke kvinnenes frigjøring og likestilling, og for at barnet skulle oppdras til å bli sovjetmenneske. Under kollektiviseringen forlot millioner av menn sine familier for å reise inn til byene og arbeide i industriproduksjonen. Noen holdt kontakten med sine familier, andre ikke. Det ble satt inn midler for å bekjempe analfabetismen, noe som resulterte i at det i 1935 var utryddet blant kvinner under 35 år. Det ble også satt inn krefter for å trekke kvinner inn i det politiske livet.

⁸⁵ Kortner, Olaf; Preben Munthe og Egil Tveterås (red.). Bind 10: Rh-so, oppslagsord: "Russland", "Sovjetunionen".

Den liberale familiepolitikken ble begynt innstrammet i 1930-årene. Fra midten av 1930-tallet var det i stedet morsrollen som ble stående i sentrum for kvinnene med hensyn til oppbygningen av det sosialistiske samfunn. Å føde mange barn, oppdra dem godt og ta seg av sin familie ble grunnlag for ære og respekt. Kvinner som fødte mange barn ble premiert, kjernefamilien ble politisk korrekt og det ble vanskelig å gjennomføre skilsmisser. Barn som ble født på denne tiden skulle bli 'den nye verdens skapere', 'sovjetiske helter' og 'kommunismens krigere'. Med Familieloven fra 1936 ble abort forbudt. I 1944 ble det innført skille mellom barn født i og utenfor ekteskap og skilsmissebestemmelsene ble regulert. Alle fødsler ble belønnet økonomisk, kvinner som fødte mange barn fikk utmerkelser og store økonomiske fordeler.

Elena kan ses på som en god representant for det sovjetiske morsidealet. Med Fjodor fikk hun tre barn. I tillegg tok de til seg Sjurik, som Fjodor hadde fått utenfor ekteskapet noe som Elena visste, men lot være å innrømme ovenfor seg selv. Hun tok seg også av familiens gamle barnepike Galja og hennes søster som var lam. Som Medea var også Elena et utpreget omsorgsmenneske. Hun var den fullkomne husmor og tok seg godt av familien.

Sandra var gift flere ganger og hadde forhold til flere som hun fikk økonomisk utbytte av. På den måten fikk midler til å forsørge barna sine. Det fulgte med et evig press på det å være enslig kvinne med ansvaret for fire barn. Det viser en karakterstyrke at hun klarte å forsørge seg selv og familien gjennom tider med krig, hungersnød og terror. Evnen til å la være å tenke over det etiske med denne hjelpen, kan ha vært grunnen til at hun klarte dette.

Многолетнее напряжение одинокой женщины, целиком отвечающей за семью, утомило ее, да и материальная поддержка мужчин, которой она умела пользоваться легко, не устраивая на этом месте лишних моральных проблем, как-то само собой иссякла.⁸⁶

⁸⁶ MIED: 118. "I årevis hadde hun følt det presset som lå på henne som enslig kvinne med eneansvar for en familie, og hun var trett av det. Samtidig hadde den materielle støtten hun hadde fått fra forskjellige menn, og som hun med lett sinn hadde benyttet seg av uten å lage unødige etiske problemer i det stykket, på en eller annen måte tørket ut av seg selv," Bjerkeng: 151.

3.8. Etniske folkegrupper i stalintiden: krimtatarene

I oppsummeringen av de historiske begivenhetene som har foregått på Krim har jeg brukt *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*⁸⁷ og Anna Reids *Borderland. A journey through the history of Ukraine*.⁸⁸ Krim har en rik historie og har vært bebodd av mange forskjellige folkegrupper, noe vi stadig blir minnet på gjennom romanen. Helt siden antikken har Krim vært en viktig del av europeisk historie. Av de eldste greske opptegnelser framgår det at taurerne var urbefolkningen på halvøya. På 600-tallet grunnla grekerne bykolonier som Khersonesos (i nærheten av dagens Sevastopol, sørvest på Krim) og Theodosia (dagens Feodosia, som ligger på den østlige delen av Krim). Gjennom tidene har Krim tiltrukket seg folkeslag som skytere, gotere, romere, mongoler, tatarer, tyrkere og russere. I 988 erobret Kiev fyrsten Vladimir byen Khersonesos. På 1200-tallet hadde tatarene sikret seg mesteparten av halvøya. I samme hundreår grunnla genovesiske og venetianske sjøfolk også handelskolonier på Krim. Tatarene satte i 1475 en stopper for genovesernes herredømme. De fikk hjelp av tyrkere, som fikk kystlandet, mens tatarene allerede i 1438 hadde opprettet et selvstendig khanat i det indre av Krim. En lang og intens kamp med russerne fulgte, og endte med at Katharina den stores hærfører Dolgorukov okkuperte halvøya i 1771. Det tatarske khanatet ble avskaffet i 1783. Krimkrigen varte fra 1853 til 1856, med Russland på den ene siden og Tyrkia, Storbritannia og Frankrike på den andre siden, og endte med at Russland led nederlag og mistet sin lederstilling i Europa. Som følge av dette måtte Russland finne seg i bestemmelsen ved Parisfreden om at Svartehavet ble nøytralisert og avmilitarisert. Under Den første verdenskrig var Krim en tid okkupert av tyske tropper, deretter raste det kamper under den russiske borgerkrigen mellom bolsjevikene og de hvite styrkene. Ved Nikolaj II's abdisering i mars 1917 reiste ledere fra flere tatarpartier til Krim fra eksil i Konstantinopel og Sveits, og de begynte å agitere med slagordet 'Krim for krimeere'. I desember etablerte en radikal fløy av tatarbevegelsen en ny Krimtatarsk regjering. I januar 1918 ble de nedkjempet av bolsjevikene. I mai fulgte den tyske hærs nedslakting av tatarske og russiske innbyggere da tyskerne tok over under Brest-Litovsk-avtalen i mai 1918. Tyskerne forlot Krim i desember og bolsjevikene tok over makten i oktober 1920. Med Lenins Tsjeka fulgte en ny bølge av terror, med henrettelser av tatarsk og russisk intelligentsia fordi det ble protestert mot de intellektuelles dominerende stilling i bolsjevikpartiet, og det ble derfor krevd at medlemmer som ikke var arbeidere skulle utrenskes. På under seks måneder ble 60 000 krimbeboere drept

⁸⁷ Kortner, Olaf; Preben Munthe og Egil Tveterås (red.) 1980: *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon* Oslo, Kunnskapsforlaget. Bind 7: Kil-L, oppslagsord: "Krim".

⁸⁸ Reid, Anna 2000: *Borderland. A journey through the history of Ukraine*. Westview Press.

og 100 000 døde av sult. Fra 1921 forsvant bolsjevikenes fiendtlighet mot tatarerne for noen år i forbindelse med NEP, og tatarske skoler, bibliotek og museer ble åpnet. I 1921 ble det opprettet en selvstendig republikk for tatarerne på Krim innenfor rammen av RSFSR (Den russiske sosialistiske føderative sovjetrepublikk). Men i 1928 startet en ny runde med utrenskninger. Med kollektiviseringen ble 30 – 40 000 tatarske kulakker deportert. I tillegg døde tusenvis som følger av sult. Frem til Den andre verdenskrig var deportasjoner, henrettelser, sult og nød ikke bare forbeholdt tatarerne, men en 'bivirkning' av Stalins 'bygging av kommunismen', noe store deler av Sovjetunionens befolkning fikk merke.

Under Den andre verdenskrig ble Krim igjen erobret av tyske styrker og tatt tilbake av sovjetiske tropper. På grunn av krimtatarenes angivelige samarbeid med tyskerne ble de deportert til Sentral-Asia i 1944. Året etter Khrusjtsjovs 'hemmelige tale' i 1956 ble en rekke nasjonaliteter som hadde blitt deportert under Stalin, rehabilitert. De fikk også tilbake de territoriene de hadde blitt forvist fra. Krimtatarerne måtte imidlertid vente i nærmere ti år for å bli rehabilitert, og da uten å få rett til å vende tilbake til sine opprinnelige hjemsteder på Krim. Ikke før under Gorbatsjov, i 1987, fikk de lov til å vende tilbake, men kravet om opprettelse av en selvstendig republikk ble avslått.

Ravil Jusupov og tatarerne blir presentert allerede i første kapittel og røper at det er et viktig tema i romanen selv om den ikke har spesiell betydning med hensyn til hovedhandlingen. I april 1976 fikk Medea besøk av Ravil Jusupov. Historien om tatarerne blir knyttet til Elenas evakuering nesten 60 år tidligere. Ravil Jusupov var barnebarn av kusken som kjørte Elena og moren til Feodosia i 1918. Ravils familie var tatarer, og moren ble deportert fra Krim etter krigen, faren falt ved fronten. Deportasjoner var måten den sovjetiske regjering løste problemene med 'folkefiendene' på. Slik hadde det vært helt siden tvangskollektiviseringen av landbruket i 1929-31 og kulakkene ble deportert til Sibir. I begynnelsen og midten av 1940-årene hadde andre ikke-russiske folkegrupper som tsjetsjenere, krimtatarer og volgatyskere fått oppleve det samme. Ravil arbeidet for å få tatarerne tilbake til Krim, og spurte Medea ut om det hun kunne huske fra den tiden da de levde fredelig side om side på Krim. Han ba henne om å kjøpe ham et hus, i hennes navn, fordi det ikke var lov til å selge til tatarer. Dette var en bestemmelse som ble fattet i stalintiden, men den gjaldt altså fortsatt i 1976. Mens Ravil var på besøk kom to myndighetspersoner for å sjekke pass. Medea nektet dem å komme inn i huset hennes og ble litt urolig for å få problemer med myndighetene etter dette. Dagen etter tok de Ravil med seg. Han glemte luen sin, noe Medea tok som et positivt

tegn på at han en gang ville komme tilbake. I epilogen får vi vite at han gjorde det, men det fikk ikke Medea oppleve. I et av Medeas brev til Elena minnes hun hvordan det var på Krim da tatarerne fortsatt levde der, med hager, vinranker og nøttelunder, som alt ble tilintetgjort av myndighetene etter at tatarerne ble deportert i løpet av kort tid i 1944. Gjennom hele romanen får vi små 'påminnelser' om tatarerne: Georgij slengte på seg en tatarislåbrok, han sa at ringen Medea fant på stranden var en tatarring, Medea brukte en gammel tatarsekk på strandturen og tatar kjeler til matlaging, kanskje til tatarisk pastila.

Medea fikk ikke oppleve Ravils tilbakekomst til Krim, og det var Georgij som ble pådriver for å få Medeas testamente realisert: å overlate huset sitt, som for øvrig var en gammel tatargård da hun og Samuil kjøpte det, til Ravil Jusupov. Georgij måtte gjennom en lang juridisk prosess for at Medeas siste ønske skulle gå i oppfyllelse, og folk mente han var gal fordi han brukte så mye tid og krefter for å gi Ravil et sted å bo på Krim. Disse menneskene hadde kanskje ikke bodd lenge nok på Krim, eller levd lenge nok, til å ha et forhold til, eller formening om, krimtatarerne på samme måte som Medea. Georgijs entusiasme for å iverksette overføringen av Medeas hjem kan hatt noe med Ravil Jusupovs slektskap til kusken, som mest sannsynlig reddet Georgijs mor og mormor under borgerkrigen. I tillegg til at han respekterte Medeas siste ønske. Men da han bygde seg selv et større hus syntes landsbybeboerne han var slu som fikk seg et dobbelt så stort hus som Ravil Jusupov. Det var nok ikke i forhold til ham de syntes Georgij var slu, det var muligens heller misunnelse for at han benyttet muligheten til å bygge nytt hus som gjorde at de så på ham med misnøye.

Krimhalvøya er et eksempel på at ulike folkeslag lenge levde fredelig sammen, helt til harmonien på horribel måte ble ødelagt av Stalin og hans medarbeidere. I intervjuet med Ulitskaja sa hun at Krimhalvøya i dag er et ustabilt område blant annet på grunn av tatarernes tilbakekomst. I samtale med representanter for krimbefolkningen selv⁸⁹ kommer det frem at tatarerne ofte er upopulære fordi de tar seg til rette uten å følge gjeldene regler. Det forekommer elementer av aggresjon og muslimisering, noe som vekker irritasjon hos den kristne befolkningen. Ulitskaja uttrykte frykt for at det samme skal skje på Krim som det gjorde i Serbia. Dette betyr at Stalins deportasjoner som ble gjennomført for over seksti år siden fortsatt får konsekvenser for befolkningen, fordi konfliktene skjer på grunn av deportasjonene.

⁸⁹ Under opphold i Samota utenfor Jalta, 07.07.08-27.07.08.

3.9. Jødene

I Michael Kaznelsons artikkel *Opgøret med de sovjetiske jøder, 1948-53: Et studie af Josef Stalins antisemittisme*⁹⁰ forsøker han blant annet å finne ut hvorfor jødene i de første årene av den kalde krigen ble ansett som folkefiender i den sovjetiske offentlighet. Fra 1917 til slutten av 1940-årene ble jødene behandlet på samme måte som de andre nasjonalitetene i Sovjetunionen. Deportasjoner var måten den sovjetiske regjering løste problemene med 'folkefiendene' på. Slik hadde det vært helt siden tvangskollektiviseringen av landbruket i 1929-31 og kulakkene ble deportert til Sibir. I begynnelsen og midten av 1940-årene fikk andre ikke-russiske folkegrupper som tsjetsjenere, krimtatarer og volgatyskere oppleve det samme. Innenfor vestlig forskning av Stalins Sovjetunion er det et akseptert synspunkt at den politiske terroren begrenset seg til perioden 1936-38, også omtalt som Den Store Terroren. Derfor har ikke 1940-årene blitt undersøkt i samme grad, ifølge Kaznelson. Dette tiåret blir heller omtalt som tiden da samholdet var viktigst, og da det ble funnet en balanse mellom staten og folket. Selv om Den Store Terroren opphørte i 1938, ble det fortsatt utført krenkelser og diskriminering, ikke lenger i toppsjiktet i samfunnet, men lenger ned i systemet. Den Jødiske Antifascistiske Komitè, JAK, der medlemmene var sovjetiske, intellektuelle jøder, var en propagandaorganisasjon som hadde vært underlagt Det Sovjetiske Propaganda- og Informasjonsbyrå. JAK ble opprettet i 1941 og nedlagt i 1948. I 1946 introduserte Andrej Zjdanov, en av Stalins fremste arbeidere ved slutten av Den andre verdenskrig, flere retningslinjer for god og dårlig bevissthet på et møte i sentralkomiteens sekretariat. Denne talen innførte den såkalte *zjdanovsjtsjina*, som økte persondyrkelsen av Stalin, samtidig som det skapte en sterk politisering av kultur, vitenskap og industri. Gjennom litteraturen og kunsten skulle høy moral og heroisk innsats prises, i tillegg til å fremheve partiets betydning for seieren i krigen og gjenoppbygningen av samfunnet. Sovjetpatriotisme ble oppmuntret og utenlands innflytelse ble fordømt. Zjdanovsjtsjinaen utviklet seg samtidig med den kalde krigen, og de som ikke sto på partiets linje innenfor kultur og vitenskap ble i økende grad forfulgt. Det var i denne sammenhengen at begrepet 'rotløs kosmopolitt' ble introdusert i sammenheng med de som var anti-patrioter og som var vennligstilte ovenfor Vesten. En kosmopolitt blir i *Fremmedord og synonymer blå ordbok*⁹¹ definert som en person som ser på hele verden som sitt fedreland og ikke føler seg rotfast i noe bestemt land. Med zjdanovsjtsjinaen ble det kun plass til én nasjon, den russiske. Kultur, vitenskap og industri

⁹⁰ Kaznelson, Michael 2001: "Opgøret med de sovjetiske jøder, 1948-53: Et studie af Josef Stalins antisemittisme," *Nordisk Østforum. Samfunn og kultur i Russland og Øst-Europa* 15: 3, 13-24.

⁹¹ Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen 2005: *Fremmedord og synonymer blå ordbok* Oslo, Kunnskapsforlaget.

ble kraftig politisert. I tillegg økte persondyrkelsen av Stalin. Russifiseringsprosessen som foregikk i de første etterkrigsårene gjorde det vanskelig for både jøder og andre ikke-russiske nasjonaliteter, da det etter hvert utviklet seg en sterkt antisemittisk kampanje mot 'kosmopolitismen'. Kampanjen rammet også ikke-jødiske forfattere. Fra 1946 ble medlemmene av JAK i stigende grad utsatt for voldsom kritikk fra den sovjetiske ledelsen, og i 1948-49 ble en rekke av medlemmene arrestert. Flere av dem ble likvidert. Til sammen omkom 110 intellektuelle jøder som følger av oppgjøret med JAK. I perioden som fulgte ble tusenvis av jøder arrestert og sendt til fangeleire. Jødiske kulturinstitusjoner ble stengt og det ble innført restriksjoner på antall jøder som kunne tas opp til høyere utdanning. Kampanjen mot kosmopolittene rammet også ikke-jødiske forfattere, selv om jødene var den viktigste målgruppen. I Sovjetunionen ble det ikke gitt offentlige antisemittiske kunngjøringer før i 1948. Før dette ble ikke jødene i Sovjetunionen utsatt for forfølgelser og antisemittisme. Mange jøder hadde fremtredende stillinger i det offentlige og var en viktig del av systemet. Mange av Stalins nære medarbeidere var jøder. Noen forskere mener allikevel at oppgjøret mot jødene ble forberedt allerede på begynnelsen av 1940-tallet. Kort tid etter Stalins død ble oppgjøret avblåst. Ifølge Kaznelson mener flere forskere at man før dette planla et massivt angrep på dem.

Redselen som forfulgte Samuil hadde også sammenheng med at han var jøde. Spesielt gjaldt dette i den siste delen av livet hans ettersom kampanjen mot kosmopolitismen utviklet seg mot slutten av 1940-tallet. Samuil døde i mars 1952, ett år før Stalin. Med besøket av Samuils venn, Pavel Nikolajevitsj Sjimes, i oktober 1951 får vi et eksempel på hvordan kampanjen mot kosmopolitismen kunne herje med folk. Han var blitt anklaget for å være kosmopolitt fordi han som fysioterapeut og lege benyttet seg av metoder som var utviklet av tyske fysiologer på slutten av 1800-tallet. Han spurte Samuil om råds hvordan han skulle redde seg ut av situasjonen, og lurte på om det ville være til hjelp å vise frem dåpsattesten, som bevis for at han ble døpt før pogromen i 1904. Samuil svarte negativt på dette, og sa at Sjimes for russerne allikevel ble sett på som jøde, mens for jødene ville han bli sett på som verre enn en vantro. Sjimes ble sparket fra jobben. Etter besøket kjente Samuil mer medfølelse enn redsel fordi samfunnet var preget av en håpløs idioti. Samuil sluttet å lese aviser, og interesserte seg etter hvert ikke lenger for det som skjedde med hensyn til kampanjen mot kosmopolittene. Det virker som om Samuil mot slutten av livet begynte å tvile på den ideologien han alltid hadde brent for. Han begynte å lese jødiske skrifter, og følte seg maktesløs ved å tenke over lovløsheten som preget Sovjetunionen. Da Samuil leste de jødiske skriftene, leste han

innimellom russisk oversettelse. Han oppdaget at de to språkene, russisk og hebraisk, hadde litt forskjellig måte å uttrykke den samme tanken. "Национальное по форме, - улыбался Самуил, - божественно по содержанию... Шутил по привычке."⁹² Denne tanken henspiller mot den sosialistisk realismen, der slagordet var 'Nasjonalt i form, sosialistisk i innhold'. Det var partiet som bestemte hva som var riktig litteratur. Formen skulle være folkelig, men innholdet sosialistisk.

Ved Stalins død fantes det 2,5 millioner fanger i de mange fangeleirene og arbeidskoloniene rundt om i Sovjetunionen. Med den 20. partikongress i 1956 holdt Khrusjtsjov sin 'hemmelige tale', der han angrep Stalins metoder, hans feil og mangler, samt persondyrkelsen. Stalin ble også holdt ansvarlig for de store utrenskningene i 1930-årene. Etter dette ble det satt i gang tiltak for å rehabilitere de som satt i fangeleirene, og i løpet av den neste to årene ble millioner av mennesker løslatt med tillatelse om å reise hjem.⁹³

For å si litt om utviklingen etter Stalin, vedvarte konflikten, kjent som 'den kalde krigen' (1945-1989), mellom USA og Sovjetunionen. Etter Den andre verdenskrig rykket Sovjetunionen opp til en stormakt ved siden av USA. De to stormaktene var svært mistroiske til hverandre, både på grunn av ulike styresett, kommunisme mot demokrati og kapitalisme, og på grunn av våpenkappløpet som utviklet seg etter krigen. Frem til 1949 hadde USA monopol på atombomber, men med Sovjetunionens utvikling av kjernefysiske våpen spredte frykten seg blant verdens befolkning for at det skulle bryte ut atomkrig. Stalins siste leveår var preget av en sterk persondyrkelse, til dels også av de andre partilederne nedover på rangstigen. Hele samfunnet var preget av gjensidig mistro. Det ble stadig holdt kampanjer om å være oppmerksom med hensyn til indre og ytre fiender. Arrestasjoner, forvisninger og deportasjoner skapte en atmosfære av usikkerhet og frykt i befolkningen, og bredte seg helt opp i ledersjiktet.⁹⁴ I 1959 foretok man den første bemannede romferden, noe som gjorde at Sovjetunionens selvbevissthet økte.

Av Alik's livshistorie får vi innblikk i hvordan det kunne være å være jøde i Sovjetunionen fra 1950-tallet og fram mot 1980-tallet. Jeg plasserte Alik sammen med Butonov i nivået blant de som ikke var politisk aktive, men forsøkte å nå sine mål ved å følge spillereglene. Selv om

⁹² MIED: 155. "Nasjonalt i formen,' smilte Samuil, 'guddommelig i innhold.' Han spøkte som han hadde for vane," Bjerkeng: 200.

⁹³ Egge: 220.

⁹⁴ Kortner, Olaf, Preben Munthe og Egil Tveterås (red.) Bind 10: Rh-so, oppslagsord: "Sovjetunionen".

Alik ikke opplevde frykt med hensyn til sitt etniske opphav, fikk han merke det på andre måter. Da faren til Alik døde etter en slurvete utført operasjon bestemte Alik seg for å bli lege. Med beskrivelsene av Alik og faren gir fortelleren inntrykk av at det var en skam forbundet med å være jøde i Sovjetunionen. På grunn av sin etniske bakgrunn var Alik avhengig av å komme med på jødekvoten ved det statlige universitetet. Vi har allerede vært innom temaet jøder i stalintiden. Alik fikk i løpet av livet oppleve ulempene ved å være jøde i Sovjetunionen. Som vitenskapsmann fikk han ikke anerkjennelse for det viktige arbeide han gjorde, i tillegg ble han forsøkt stoppet av myndighetene da et av forskningsmiljøene i Amerika ønsket å kontakte ham. Men ved hjelp av list fikk de til et møte som endte i at Alik fikk tilbud om jobb i Boston, der han kunne arbeide mer effektivt og uten myndighetenes innblanding. Han begynte derfor den lange prosessen med å få utreisetillatelse. Med dette blir temaet emigrasjon belyst. I intellektuelle kretser var dette et viktig tema. Det var en lang prosess å gå gjennom for å få tillatelse til å forlate Sovjetunionen, både på byråkratisk nivå og på det personlige nivå. Å emigrere betydde ofte at man måtte forlate familie og venner. Motivene til emigrantene var politiske, økonomiske, ideologiske og etiske. I Alik's tilfelle hadde det alt å si at han kom til å få mulighet til å kunne arbeide mer effektivt med det han brant for, nemlig vitenskapen. I tillegg ville han komme til å oppleve anerkjennelse for det viktige arbeidet han gjorde, i motsetning til det han opplevde i Sovjetunionen, der hans arbeide ble mer neddyttet. For Alik ble hans etniske bakgrunn en velsignelse istedenfor en forbannelse fordi han derfor mulighet til å reise ut.

Официально дыра в железном занавесе была открыта только для евреев, хотя неевреи тоже ею пользовались. Черное море опять разъяло свои воды, чтобы открыть избранному народу дорожку если не в Землю обетования, то по крайней мере прочь из очередного Египта.⁹⁵

Fortelleren benytter seg her av en interessant metafor ved å sammenligne Sovjetunionen med Egypt, der Moses befrikk israelittene eller 'det utvalgte folk', fra fangenskapet i Egypt og til 'det lovende landet' rundt 1200 f. Kr. Utgangen av Egypt er beskrevet i Andre Mosebok. I sekvensen om Moses og israelittene får vi et inntrykk av hvordan romanens forteller forholder seg til Sovjetunionen. "Så satte egypterne fogder over israelittene. De skulle plage dem med

⁹⁵ MIED: 212. "Det var et offisielt hull i 'jerneteppe', og det var åpent ene og alende for jøder, men det var ikke bare jøder som benyttet seg av det. Igjen delte Rødehavet seg for å slippe Det utvalgte folk om ikke akkurat til det forjettede land, så i det minste fra denne tidsalderens Egypt," Bjerkeng: 274.

tvangsarbeid."⁹⁶ "Så sa Herren: 'Jeg har sett hvor vondt mitt folk ha det i Egypt, og hørt hvor de klager over fogdene. Jeg vet hva de må lide.'"⁹⁷ Fortelleren sammenligner lidelsene israelittene ble utsatt for med lidelsene det sovjetiske folk ble utsatt for. Moses hjalp dem til 'det lovende land'. For Alik, som så mange andre gjennom tidene, ble Amerika 'det lovende land'. Egge skriver at mulighetene for utvandring for blant andre jøder ble betydelig lettet i avspenningsperioden på 1970-tallet, for så å bli stoppet rundt 1980, da forholdet mellom Sovjetunionen og Vesten igjen ble dårligere.⁹⁸

3.10. Dissidentene

I de historiske betraktningene i dette avsnittet har jeg brukt Egge. I 1964 ble Khrusjtsjov styrtet som førstesekretær og pensjonert. Brezjnev overtok som partileder. Samfunnet gjennomgikk en gradvis tilstramming. Dette gjorde at det i slutten av 1960-årene oppstod en opposisjon blant kunstnere og vitenskapsmenn. De krevde etterlevelse av FNs menneskerettighetserklæring samt vern av borgerrettigheter i sovjetstaten. Andrej Sakharov var en av de største representanter for disse kravene. Han var fysiker og hadde ledet utviklingen av en russisk hydrogenbombe. Andre fremtredende opposisjonelle var forfatteren Aleksandr Solzjenitsyn, som måtte forlate Sovjetunionen i 1974, og matematikeren Leonid Plyutsj, som fikk reise ut i 1976 etter 'behandling' på mentalsykehus.

Fra Brezjnevtiden er dissidentbevegelsen og Masjas rolle viktig. Dissident vil si å være av en annen mening, å avvike. I 1966 ble forfatterne Andrej Sinjavskij og Julij Daniel dømt for antisovjetisk virksomhet for å ha publisert satiriske noveller i Vesten. De ble eksempelvis dømt til sju og fem års straffarbeid. Denne saken gjorde at dissidentbevegelsen blomstret opp med protester mot at myndighetene ikke fulgte sine egne lover og regler. En del av dissidentene var intellektuelle som var misfornøyd med vilkårene for vitenskap og åndsliv. Forfatterne var imot kravet om at de skulle forgylle virkeligheten, og mot løgn og fortielse. Fra midten av 1950-tallet begynte forfatterne selv å publisere tekstene sine, både ved å delta på hemmelige møter der tekstene ble lest opp, eller ved å publisere tekstene i utlandet, såkalt *tamizdat*. Dette ble vanligere utover 1960-tallet. Myndighetene benyttet seg av forskjellige metoder for å hankses med de opposisjonelle. Siden de fleste dissidenter var intellektuelle,

⁹⁶ 2. Mosebok, kap. 1, vers 11.

⁹⁷ 2. Mosebok, kap. 3, vers 7.

⁹⁸ Egge: 260.

kunne de hindre bøkene deres i å bli utgitt, eller true med å hindre dem i å bli utgitt. Myndighetene benyttet seg også av trusler om plutselig stopp i karrieren eller med avskjedigelse fra arbeidet. Noen ble tvunget til å emigrere, andre ble sendt i indre eksil. Atter andre kunne risikere å bli sperret inne på sinnssykehus med diagnoser som 'dårlig sosial tilpasningsevne' eller forfølgelsesvannvidd.⁹⁹ Om Masja sies det at hun alltid kommer inn på politikk, men det eneste vi direkte får vite om henne med hensyn til politikk, er Georgijs kommentar: "У вас все мирное зло – советская власть."¹⁰⁰ Bidro dissidentposisjonen til Masja til å gjøre henne ulykkelig? Ble hun tiltrukket av å være ulykkelig? Dissidentene ble ofte kritisert av vanlige borgere fordi de oppfattet at de gjorde tilværelsen vanskelig for seg selv. Noen mennesker trekkes mot å ha det vanskelig og å møte motstand og oppsøker dette selv, slik som Masja gjorde. Hun så faresignalene med å innlate seg med Butonov, likevel fortsatte hun. Til sammenligning holdt Nika seg borte fra makten og lekte seg gjennom livet. Hun lot ikke følelsene ta overhånd. Poesien Masja produserte og som blir gjengitt i romanen handler om følelser og lengsler hun selv opplevde i privatlivet, hun lot seg inspirere av foreldrenes død, sidesprang i begynnelsen av ekteskapet med Alik og kjærlighetsforholdet til Butonov. Det at hun krevde å få lov til å skrive om følelser og det individuelle gjorde at hun motsatte seg myndighetene. Masja søkte opplevelser for å kunne gjøre dette. Men hun gikk seg vill og havnet i en illusjon som til slutt tok livet av henne. Sovjetunionen politiserte alt, og anså litteratur og poesi som beskrev og analyserte følelser som egosentrisk og uviktig.

⁹⁹ Egge: 239-242.

¹⁰⁰ MIED: 43. "Du mener visst at alt ondt i verden kommer av sovjetmakten du," Bjerkeneg: 55.

KAPITTEL 4. KONKLUSJON

Medea levde strengt etter sine moralske prinsipper. Hun levde gjennom store deler av sovjettiden uten å la seg nevneverdig prege av samfunnsutviklingen. Hennes strategi lå i å tilpasse seg endringene og holde seg så langt borte fra myndighetene som mulig for å leve i harmoni med seg selv, sine vaner og sin religion. Sandra og Nika lot seg heller ikke prege av samfunnsutviklingen i Sovjetunionen, de forholdt seg til myndighetene på samme måte som Medea. Egentlig lot de seg ikke nevneverdig prege av noe som helst før Masjas selvmord, som ble et vendepunkt i samtlige av karakterenes liv. De mange forholdene Sandra og Nika hadde, skadet verken dem selv eller andre. Samuils og Butonovs respektive affærer skadet derimot andre enn dem selv, noe som hadde sammenheng med at de selv var preget av samfunnsutviklingen. Masja hadde ingen spesielle retningslinjer å følge i livet, og kanskje var det derfor hun tillot seg å til og med bryte ekteskapet. Som lyriker var hun opptatt av å fange opplevelser som kunne gi henne inspirasjon. Dette var noe Alik aksepterte, og det ble på en måte ikke det samme som utroskapet og sviket Medea ble utsatt for. I Masjas tilfelle var det hun som følte seg sviktet av både Butonov og Nika, selv om Masja selv i høy grad sviktet ektemannen ved å fortsette forholdet.

De viktigste mannlige karakterene, Samuil, Butonov og Alik, er representanter for de samfunnsmessige endringene, samtidig som de er viktige i de kvinnelige hovedkarakterenes livshistorie. Det kan virke som om fortelleren viser at det er mennene som er de som tar avgjørelser og skaper historien, kvinnene er ofte de som må ta følgene av den. Mennene i romanen opplevde samfunnsendringene nært og ble påvirket direkte av dem, mens kvinnene ofte hadde en viss avstand til endringene. Det forkommer ingen favorisering av kvinner i romanen; de er godhjertede, upålitelige, vakre, mindre vakre, utro, egoistiske og omsorgsfulle uavhengig av kjønn.

Hvordan ble så de forskjellige karakterene preget av samfunnsendringene? Medeas liv ble for det meste preget som følger av Samuil og hans laster, og da spesielt det som skjedde mellom ham og Sandra. Jeg ser dette som en følge av måten han taklet livet på etter nervesammenbruddet. Samuils vendepunkt, det vil si da han ble klar over at han ikke kunne takle det som krevdes av ham som partisoldat, skjedde da han så de dødsdømte bøndene stå oppstilt med koner og barn som tilskuere, og han fikk nervesammenbrudd. Som så mange av de likesinnede hadde han vært svært optimistisk med hensyn til de nye endringene, og fikk

sjokk da han oppdaget hvilke følger dette fikk for folk. Vi kan imidlertid se enda et vendepunkt hos Samuil: da han ved livets slutt ble klar over hvor korrumpert og håpløst det sovjetiske samfunnet var. I romanen står samtlige av karakterene i forbindelse til hverandre, enten direkte eller indirekte. Et eksempel på dette er Samuil, som på en måte hjalp Butonov til å holde seg borte fra myndighetene da han spurte Nika til råds etter å ha fått tilbud om jobb som leder i et helse- og rehabiliteringssenter for KGB-ansatte. Hun svarte at i hennes familie holdt de seg lengst mulig unna makten. Butonov takket nei til jobbtilbudet. Selv om Samuil og Butonov aldri møttes, fikk Samuils erfaringer innvirkning på Butonovs liv. Butonov ble allikevel preget og skadet av det sovjetiske systemet. Dette gikk ut over blant annet Masja. De andre han hadde forbindelse med, som Olga og Nika, taklet det fordi livene deres handlet om andre ting enn en besettende kjærlighetsaffære.

Samuil og Masja er de av romanens karakterer hvis død blir beskrevet. Begges død førte til store endringer i Medeas tilværelse. Etter Samuils død ble hele hennes verden snudd på hodet, og etter dette tok det et kvart århundre før hun snakket med søsteren igjen. Det var Masjas død som gjorde at søstrene fant tilbake til hverandre.

Ved å se romanen som et hele i sammenheng med tittel, tema og motiv, kan vi se det på den måten at det handler om Sovjetunionen som drepte sine barn på samme måte som den mytiske Medeia drepte sine barn. På grunnlag av romanens karakterer kan vi se det slik, at det endte godt med de som kommunismen ikke klarte å 'fange', som Medea, Sandra og Nika. For dem som i stor grad lot livet bli preget av sovjetsystemet gikk det ofte annerledes. Eksempler på dette er Samuil som hele resten av livet levde i konstant redsel, og Masjas dissidentposisjon som gjorde at illusjonen hun ble fanget i til slutt tok livet av henne. For noen gikk det ut over familiemedlemmer heller enn dem selv, som 'den enøyde' Suzanna.

I denne avhandlingen har vi sett hvordan Ulitskaja fremstiller menneskene i *Medea i ee deti*. Karakterene hun beskriver ble i stor grad preget av tiden i hvilken de vokste opp og levde livene sine. De ble også preget av sine nærmestes opplevelser av samtiden. Temaene som blir vektlagt i denne fremstillingen er knyttet til revolusjon og krigskommunisme, undertrykkelse og lidelse, Stalins død, etniske folkegrupper og dissidentbevegelsen. Forfatteren gir stadig små hint og påminnelser om karakteristiske trekk ved sovjetperioden. Bildet forfatteren tegner av Medea er udelt positivt, og kan i tillegg ses på som nostalgisk: hun representerer en kvinnetype som nå er borte. Hennes måte å takle sorg og lidelse på, og evnen til å tilgi og være overbærende mot sine medmennesker er egenskaper som synes å ha dødd ut sammen med denne generasjonen.

LITTERATURLISTE

Applebaum, Anne 2005: *Gulag. De sovjetiske fangeleirene*. Oslo, H. Aschehoug og Co.

Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen 2005: *Fremmedord og synonymer blå ordbok* Oslo, Kunnskapsforlaget.

Bibelen, Den Hellige Skrift. Det gamle og Det nye testamente 1978 (overs.): Det norske bibelselskaps forlag.

Egge, Åsmund 2002: *Fra Aleksander II til Boris Jeltsin* Oslo, Universitetsforlaget AS.

Euripides 2002: *Medeia* Oslo, Verdensbiblioteket, De norske bokklubbene AS.

Fitzpatrick, Sheila 1999: *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s* New York, Oxford, Oxford University Press.

Gaasland, Rolf 1999: *Fortellerens hemmeligheter. Innføring i litterær analyse*. Oslo, Universitetsforlaget.

Gaasland, Rolf og Anniken Greve *Utredningsrom for litteratur, versjon 3.0.1*, produsert av forskningsgruppen *Textpraxis*. (Kompendium ble utlevert og benyttet i undervisning i HIF-2140: Litteraturvitenskaplig skrivekurs, høsten 2005).

Henriksen, Petter (red.) 1997: *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon* Oslo, Kunnskapsforlaget. Bind 6: Gam-Hell, oppslagsord: "helgen". Bind 10: Lx-Naq, oppslagsord: "martyr".

Kjetsaa, Geir 1985: *Fjodor Dostojevskij – et dikterliv*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.

Kortner, Olaf, Preben Munthe og Egil Tveterås (red.) 1980: *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon* Oslo, Kunnskapsforlaget. Bind 7: Kil-L, oppslagsord: "komsomol", "Krim". Bind 10: Rh-so, oppslagsord: "Russland", "Sovjetunionen".

Mohr, Bernhard L. og Martin Paulsen (red.) 2006: *Den nye vodkaen. Seks artikler om russisk, ukrainsk og hviterussisk samtidslitteratur*. Foreningen "Russiskantologi".

Montefiore, Simon Sebag 2006: *Stalin. Den røde tsarens hoff*. Oslo, J. W. Cappelens Forlag AS.

Ravnum, Ivar Magnus 1996: *Dikterordet mot makten. Litterære høydepunkter under Gorbatsjov*. Oslo, Solum Forlag.

Reid, Anna 2000: *Borderland. A journey through the history of Ukraine*. Westview Press.

Ulitskaja, Ljudmila 2007: *Medea i ee deti*, Moskva, Eksmo.

Ulitskaja, Ljudmila (oversatt av Marit Bjerkeng) 2007: *Medea og hennes barn* Oslo, Bazar Forlag.

Yurchak, Alexei 2006: *Everything was forever, until it was no more. The last soviet generation*, Princeton University Press.

Waage, Petter Normann 1997: *Fjodor M. Dostojevskij* Oslo, Gyldendal.

Artikler

Hjartarson, Thorarinn *Hvordan oppstod stalinismen?* Arbeiderhistorie. Oslo Årbok for Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek, 1993:127-163, (artikkelen er hentet fra kompendium HIS-2003: Sovjetunionen under Stalin 1929-1953, våren 2007).

Kaznelson, Michael 2001: *Opgøret med de sovjetiske jøder, 1948-53: Et studie af Josef Stalins antisemittisme*, Nordisk Østforum. Samfunn og kultur i Russland og Øst-Europa, 15: 3, 13-24.

Lungskov, Trine Malling 2008: "En revolution, der vil gøre dem til nye mennesker" i Charlotte Greve et al. (red.) *Den jyske historiker nr 117-118, januar 2008: Rusland efter Sovjet: Nye rammer – nye skel.* 29-47.

Søndergaard, Trine 2000: *Kvindens vilkår og muligheder – set i et russisk litterært perspektiv* Nordisk Østforum 15: 1, 61-74.

Nettsider:

Amnesty International Norge, 20.12.2006. *Rusland: Anna Politkovskaja drept.*
<http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/7FC83B315483F845C125724A004744DB>
(besøkt 10.11.2008).

Korrespondanse:

Korrespondanse via e-mail med Brita Lotsberg Bryn, 15.05.2008. Brita.Bryn@ifs.uib.no